

Forord

Dette speciale er udarbejdet af Anja Boe Espersen under 1990-studieordningen for Institut for Religionsvidenskab, Århus Universitet.

Til orientering for læseren er opgaven inddelt i to hoveddele:

- Den første del er hovedopgaven opsat efter instituttets forskrifter, som angivet i ”*Omfangsregler mv. ved skriftlige hjemmeopgaver*” fra 15. november 1998.
- Opgavens anden del består af en række bilag, der indledes med en bilagsoversigt.

I bilag 4 præsenteres respondenternes spørgeskemabesvarelser kronologisk i tabelform med enkelte kommentarer. I hovedopgaven henviser ”R” til respondent og ”S” til det aktuelle spørgsmål. En klamme som denne [S12B, R25, R52] i hovedopgaven henviser eksempelvis til besvarelserne til spørgsmål 12B fra respondent 25 og 52, som kan ses i bilag 4. Jeg har i hovedopgaven rettet slåfejl i respondenternes besvarelser, når disse citeres. I bilag 4 fremstår besvarelserne uredigerede, men personlige oplysninger, som fx www-adresser, der muliggør identifikation af respondenterne, er blevet anonymiseret eller fjernet.

Endelig sender jeg en stor tak til alle de respondenter, som gav sig tid til at besvare mit spørgeskema. Jeg vil opfordre læseren til at kaste et blik på respondenternes kommentarer i bilag 4. Der er mange interessante og velformulerede betragtninger om kristendom på internettet anno 2000.

Anja Boe Espersen
Aalborg, september 2001

Forord til 2. oplag

Til andet oplag er udført enkelte og mindre rettelse i specialet.

Der er etableret et websted, som knytter sig til specialet og brugerundersøgelsen. Via hjemmesiden <http://hjem.get2net.dk/anjacob/Forside.htm> findes informationer om undersøgelsen. Desuden kan specialet og dets hovedkonklusioner downloades herfra.

Kommentarer til specialet og undersøgelsen er velkomne via anja.boe@espersen.net

Anja Boe Espersen
Aalborg, oktober 2002

Abstract of Graduate Student Research

Thesis:

A Study of Christian Users of the Internet

Researcher: Anja Boe Espersen
Adviser: Lars Ahlin
Date completed: September 2001
Faculty: Department of the Study of Religion,
University of Aarhus, Denmark

The main objective of this thesis is to investigate Danish Christian users and their use of the Internet in a Christian context. The introductory chapters set the framework for the investigation by positioning it within the relevant field of research and presenting the methodical framework of the study. The major part of the thesis comprises an empirical study of Danish Christian users and their use of the Internet in a Christian context. The approach of the empirical study is sociology of religion. The study is mainly based on an electronic survey conducted on the Internet in the later half of 2000. 237 Danish Christian users of the Internet participated in the survey.

The chapter regarding research into the field of *Religion and the Internet* introduces a number of related studies particularly ones conducted in the USA and Denmark. Special attention is given to the positioning of the investigation in relation to these studies. A review of methodical considerations and reflections are presented in chapter 3 leading to the acknowledging the validity and reliability of the investigation. The subsequent chapter provides a brief introduction of the Internet as well as an insight into the possibilities of the world of virtual reality.

In the remaining part of the thesis, the main results of the survey are presented. Based on their answers, a demographic profile is drawn up disclosing a broad representation of people regarding age, education and occupation. Collectively, the respondents are very devoted Christians and very accustomed in using a wide range of activities available on the Internet for Christian objectives.

An analysis reveals that getting in contact with other Christians on the Internet is largely motivated by the need to share experiences, find inspiration, and attain confirmation of the Christian identity. These motivations indicate that the purposes of using new computer-mediated communication largely reflect the corresponding purposes of real life. It is argued that Christian external communication ultimately aimed at converting non-believers to a much greater extent has internal significance by strengthening the Christian identity both individually and collectively. Focusing on computer-mediated Christian rituals and fellowships, it is discussed whether these activities are only suitable for the Internet under certain circumstances.

The study suggests two main reasons for the respondents' different experiences of social encounters on the Internet. One being that rewarding meetings require the willingness to invest time and get involved. The second reason focuses on the respondents' use of the real world as yardstick when evaluating electronic encounters resulting in internet-based relations being viewed as inferior due to the lack of physical togetherness.

In closing, the thesis submits that the communication structures of the Internet to a large extent resemble the corresponding structures in the "real world" suggesting that setting up boundaries between the two realities is artificial. Experiences are real independently of the context of communication.

Kapitel 1 Historien om religiøs kommunikation

Dette speciale handler om religiøs kommunikation og menneskelige relationer formidlet via internettets elektroniske kommunikationsnetværk. Men egentlig er det en gammel historie om, hvad der sker, når mennesker mødes og udveksler religiøse tanker og ideer via forskellige tiders tilgængelige kommunikationsstrukturer. Hvor denne udveksling i tidligere tider krævede, at mennesker bevægede sig ad et fysisk netværk af veje og stier for at mødes ansigt til ansigt, så har IT-teknologien bidraget med et væld af supplerende samværsformer, der muliggør helt nye måder at kommunikere om religion på. Specialets forside symboliserer således netop på én gang fortidens og nutidens kommunikationsnetværk. Forsideillustrationen bygger på et papirbaseret vejkort over et udsnit af den fysiske verdens veje, hvis grundstrukturer er tusinde af år gamle. Kortets oprindelige form er til brug i denne sammenhæng blevet digitaliseret og manipuleret i computeren, så det grafisk i sin nuværende repræsentation billedliggør internettets virtuelle realiteter i det 21. århundrede. Internettes kommunikative verden ligner på mange måder, noget vi har set før, men midt i alt det velkendte optræder mediet som følge af sin virtualitet som en ny kommunikationskonstruktion. En underliggende pointe i nærværende speciale er netop, at der i den gammelkendte historie vedvarende dukker nye nuancer op. Og det er netop dette, der gør historien værd at høre igen.

Specialets indfaldsvinkel og interesseområde

Min indfaldsvinkel og motivation til at give mig i kast med religion og religiøse fænomener på internettet var en række iagttagelser, som jeg her vil skitsere et udpluk af.

For det første afslørede nogle besøg på internettet for mig, at religiøse mennesker uden tvivl havde indtaget deres del af cyberspace. På computerskærmen åbner en ny verden af muligheder for religionsudøvelse sig for den interesserede ved blot få klik med musen. Min interesse for religion på internettet blev straks vakt sammen med initiale overvejelser om, hvordan denne verden forbundet af digitale kommunikations-

netværk kunne forstås på egne præmisser samt i forhold til det, som jeg stadig med nogenlunde sindsro kunne betegne som den ”virkelige” verden.

En anden motivation til at se nærmere på religionens eksistens i det verdensomspændende computernetværk var, at der i de seneste år er fremkommet en del profetier om de globale perspektiver for, at digitaliseret kommunikation vil blive det primære interaktionsmedie, og at ”The Information Superhighway” vil ændre menneskets liv afgørende. Internettet blev hurtigt tillagt rollen som det 4. samfundsmæssige dominerende medie efter hhv. avisen, radio og tv i hver deres tid [J. F. Jensen 1999, 10-11]. Meget tyder da også på, at disse forudsigelser vil holde stik. Internettet bruges i stadig højere grad og indtager efterhånden en naturlig plads i mange menneskers liv. Millioner af mennesker får hvert år adgang til internettet, så et af mediets store potentialer er, at det repræsenterer, som mange allerede har indset, en stor potentiel kontaktflade - også for religiøse organisationer og enkeltpersoner.

For det tredje var emnet religion på internettet en oplagt mulighed for at kombinere mine to studieområder, religionsvidenskab og kommunikation. Jeg har tidligere undersøgt, hvad der sker, når religion formidles via medier, bl.a. via kristent TV. I det perspektiv fandt jeg det interessant, at internettet til forskel fra ældre medieformer for alvor er et brugerstyret medie, og at det rummer mange muligheder for social interaktion. Modsat er fx radio og TV meget afsenderstyrede medier, hvor modtagerne sjældent har indflydelse på, hvad der bliver sendt eller hvornår. Jeg undrede mig over, hvad det ville betyde for religiøse brugere, at de på internettet i stor udstrækning selv er skabere af deres (religiøse) oplevelser.

Da jeg i 1999 gjorde mig de første tanker om dette speciale, kunne jeg ikke finde ret meget forskning på området. Det hænger naturligvis sammen med, at internettet er et ret nyt medie og derfor endnu er et forholdsvis uudforsket område. Der er således mange ubelyste eller kun tentativt belyste facetter ved mediet, dets brug og dets brugere. Det tentative bunder bl.a. i, at mediet til stadighed forandrer og udvikler sig, så det er svært at få hold om det på én gang. Derudover besværliggøres ethvert forsøg på at opnå et vist overblik over mediet af dets uoverskuelige opbygning og størrelse.

Men ét sted må der jo startes. Derfor ser jeg dette speciale som et bidrag til en begyndende indsigt i og forståelse af det nye medie og et nyt forskningsområde fra et religionsvidenskabeligt perspektiv.

Jeg er ikke ene om denne interesse. Lorne L. Dawson, der er Associate Professor of Sociology and Religious Studies i USA, efterlyser større akademisk indsigt i området. Mere konkret ser han et behov for en kortlægning af det virtuelle religiøse landskab og herunder en mere præcis profil af brugerne af on-line religion [Dawson 2001, 2]. Fra kirkeligt hold er der også udtrykt interesse for at få indsigt i de religiøse brugere. Kirkefondets generalsekretær, Kaj Bollmann, der mener, at kirken må tilpasse sig den digitale tidsalder [Mejlvang 1999], udtaler om kirkens muligheder på internettet, at ”... *det er en kolossal forskelligartet gruppe vi henvender os til, og vi ved meget lidt om brugerne og om hvem, der bruger dem, og hvad de bruges til*” [Aabo 2000]. Ligeledes gælder det for webmastere for hjemmesider med tilknytning til kirke og kristendom, at de kun i ringe grad kender deres brugere og brugernes færden på internettet. En af disse er webredaktør for det kirkelige websted, www.giraffen.dk, Anton Stonor. Han udtrykte i et interview stor interesse i at få indsigt i, hvem der færdes på internettets religiøse sider og opsøger religiøst materiale, hvilken type kirkelige ressourcer de går efter, hvordan de bruger det, og hvad de får ud af det [Stonor 1999b].

Ovenstående elementer var medvirkende til, at jeg besluttede mig for at se nærmere på brugerne af internettet i religiøst regi. Jeg stillede spørgsmål om, hvad samspillet mellem religion og internettet betyder for religiøse mennesker, budskaber og fænomener. Hvordan bliver nettet brugt? til hvad? af hvem? og hvor meget? Hvilke mønstre tegner der sig i brugen af internettet i religiøst regi? Hvordan indgår brugen af internettet i religiøse menneskers liv? Har brugen nogen betydning for deres religiøsitet? Hvilke forventninger har brugerne til nettet i religiøst regi? Hvilke fremtidsscenerier tegner der sig for brugen af internettet i religiøse sammenhænge?

Spørgsmål om og til brugerne havde jeg nok af, men hvordan skulle jeg få dem besvaret? Jeg måtte finde en måde at kontakte disse brugere på, men umiddelbart havde jeg svært ved at se, hvordan det kunne ske, da denne gruppe af mennesker ikke

er organiseret i en forening eller på nogen måde centralt registrerede [Znail 1999, 7]. Hjælpen kom fra Anton Stonor, der foreslog, at jeg kunne udforme et elektronisk spørgeskema som en brugerundersøgelse på nettet [Stonor 1999b]. Jeg greb straks ideen. På denne måde var det muligt at få indblik i disse brugere og deres forhold til internettet ved at opfordre nogle af dem til at besvare et spørgeskema om deres brug og oplevelse af internettet i kristent regi. Spørgeskemametoden kunne endvidere suppleres med interviews, artikler, andre undersøgelser m.v. med det formål at søge at få et nærmere indtryk af internettets betydning for brugerne og deres religiøsitet.

I første omgang valgte jeg at fokusere på religiøse brugere af internettet i et religiøst forandringsperspektiv, herunder særligt om brugen af internettet havde betydning for respondenternes religiøse tro og praksis. Men da de mest grundlæggende indsigter i brugerne viste sig ikke at være kortlagt, manglede jeg det nødvendige fundament for en belysning af religiøse forandringer via internettet. Jeg måtte derfor lade dette emne indgå som et delaspækt i stedet for at være specialets røde tråd og valgte i stedet at koncentrere mig om den helt grundlæggende kortlægning af religiøse brugere samt deres brug og udbytte af internettet. Jeg valgte herefter at afgrænse specialet til primært at fokusere på danske brugere og internettet i en dansk kontekst. En oplagt videre følge af afgrænsningen var en indsnævring af specialets religiøse fokus til kristendom. Dette muliggjorde mere specifikke formuleringer af spørgeskemaet samt inddragelsen af kristendommen som tematisk fællesnævner.

På baggrund af ovennævnte iagttagelser og overvejelser valgte jeg følgende fokus for specialet:

Specialet vil først og fremmest dokumentere og kortlægge et stykke virkelighed. Fundamentet og omdrejningspunktet er en religionssociologisk empirisk spørgeskemaundersøgelse af kristne brugere af internettet. Formålet er med et empirisk afsæt at foretage en belysning af danske kristne brugere og deres brug af internettet i kristent regi.

Anderledes formuleret vil formålet med brugerundersøgelsen være at kortlægge strukturer i brugen af internettet i kristent regi. Ved hjælp af de 237 indkomne besvarelser på spørgeskemaet belyses spørgsmål som *hvem, hvor meget, hvordan* og med *hvilket udbytte* bruges nettet, herunder om brugen har indvirkning på brugernes religiøsitet eller religiøse praksis. Brugernes egne oplevelser af brugen af internettet i kristent regi vil indgå som et vigtigt element i belysningen af emnet.

Specialets opbygning

Kapitel 1 har redegjort for specialets baggrund og særlige interesseområde. I *kapitel 2* præsenteres religion på internettet som forskningsfelt, herunder særligt kristendom, og nærværende speciale placeres i dette felt. Herefter fokuserer *kapitel 3* på metodiske overvejelser i forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen.

Formålet med de følgende kapitler er med udgangspunkt i spørgeskemaundersøgelsens resultater at præsentere læseren for et overblik over de danske kristne netaktiviteter samt brugerne af disse. *Kapitel 4* indledes dog med en kort indføring i det medie, som danner konteksten for disse aktiviteter. Kapitlet omhandler internettets historie, dets struktur og udvalgte karakteristika, særligt fra et brugerperspektiv, ligesom relevante implikationer i forhold til religion er indeholdt i kapitlet. I *kapitel 5* skitseres en demografisk brugerprofil af de danske brugere af internettet i kristent regi anno år 2000 på baggrund af mine respondenters besvarelser.

Efter disse oversigtskapitler følger en række kapitler, der går dybere ind i kristne aktiviteter på nettet ved at fokusere på respondenternes brug af et udvalg af disse aktiviteter. Udgangspunktet for *kapitlerne 6 til 10* er således en gennemgang af forskellige kristne netaktiviteter, der efterfølgende behandles i forhold til udvalgte brugerrelaterede problematikker og emneområder. Disse kapitler fokuserer således hhv. WWW-aktiviteter, netsamtaler, kirkelige ritualer på nettet, kristne netfællesskaber samt netmission og religiøs forandring i kraft af brugen af internettet. Det afsluttende *kapitel 11* samler trådene fra de foregående kapitler og sætter undersøgelsens resultater i et fremtidsbaseret perspektiv.

Kapitel 2 Forskningsfeltet religion på internettet

Eksistensen af religion på internettet er ikke kun en udfordring for de enkelte religioner, men også for forskningen i disse religioners eksistens på nettet [Dawson 2001, 2]. I dette kapitel præsenterer jeg det vigtigste og mest anvendte litteratur, som specialet trækker på. Samtidig placeres fokus og tilgang for min undersøgelse i forhold til det øvrige forskningsfelt på området, hvor særligt undersøgelser omhandlende kristnes brug af internettet vil blive inddraget.

Surveys

Da dette speciale baserer sig på en elektronisk spørgeskemaundersøgelse på nettet, har jeg særligt været opmærksom på, hvad der findes af tilsvarende undersøgelser på området, og hvad der karakteriserer disse. De eksisterende internetbaserede surveys har ofte kirkelige webmastere og kirkefolk som respondenter. Det kan hænge sammen med, at det er umiddelbart muligt at kontakte disse webmastere via deres hjemmesider, hvorimod kristne brugere uden eget site er sværere at lokalisere og få kontakt til. Det betyder, at undersøgelserne ofte har et institutionelt snarere end brugerrettet perspektiv på fænomenet religion på internettet. Eksempelvis er Højsgaards spørgeskemaundersøgelse rettet til 379 webmastere for danske kirkelige sites [Højsgaard 1999], mens analyseinstituttet Pew har spurgt over 1300 synagoer og kristne menigheder om deres brug af internettet [Larsen 2000]. Fjeldstad har henvendt sig til udvalgte virtuelle kirker og lutherske kirker på nettet [Fjeldstad 1997]. Spørgsmålene til disse kirker og webmastere har bl.a. omhandlet deres motivationer for at etablere websites, indholdet af deres hjemmesider, antallet af besøgende på disse sider og hvor mange ressourcer, der bruges på driften af sitet. Undersøgelser som disse, har sammen med surveys af hhv. nyreligiøse og religiøse organisationer på nettet [Dawson & Henneby 1999; Wolf 1998], været nyttige materialer for mig til at opnå kendskab til området og til at få et indblik i, hvordan internetbaserede surveys kan gribes an og hvilke spørgsmål, der kan stilles til respondenterne.

Det har været af stor værdi for analysen af mine resultater, at også andre spørgeskemaundersøgelser har henvendt sig til (dog hoved-sageligt amerikanske) brugere af internettet, da disse undersøgelser har kunnet indgå i specialet som parallelt materiale til mine 237 respondenters besvarelser. Analyseinstitut Barna Research har udspurgt amerikanske brugere om deres vaner og motivationer i forbindelse med deres religiøse eller åndelige brug af internettet [Barna 1998; Barna 2001], og Bedell fik besvarelser fra 386 hovedsageligt amerikanske protestantiske brugere af internettet i en søgen efter, om brugen af internettet har indflydelse på brugernes åndelige liv [Bedell 2000]. En mindre undersøgelse af amerikanske internet-aktive teenagere har jeg også haft glæde af [Careaga 1998] sammen med en dansk undersøgelse af efterskoleelever [Rejkjær 2000].

Kristent perspektiv

Det er desuden karakteristisk for undersøgelseernes perspektiver og interesser, at mange af dem, som interesserer sig for kristendom på nettet selv er kristne og teologisk uddannede. Herved analyseres kristnes netaktiviteter fra et *insider* perspektiv. Eksempelvis fremkommer mange overvejelser angående kirkens rolle på og fremtid i forhold til nettet [Asmussen et al 2000; C. R. Jensen 2000]. Desuden udvises der stor interesse i, om internettet egner sig til forkyndelse, og ofte leverer disse skribenter vejledninger og råd i forbindelse med netmission [Careaga 1996; Fjeldstad 1997; Pallesen & Sørensen 2001]. Der eksisterer således også en del bøger, som guider og rådgiver kristne nybegyndere i deres færd på internettet [fx Kellner 1996; Schultze 1996].

Dansk forskning

I dansk sammenhæng findes endnu kun få akademiske undersøgelser af kristne fænomener på internettet, og ingen af disse har fokuseret særligt på danske kristne brugere. Eksempler på andre tilgange til studiet af kristne aktiviteter på internettet er C. J. Jensens indholdsanalyser af store kristne internetsites og internetportaler samt Højsgaards studie af kommunikationen i en dansk nyhedsgruppe [Asmussen et al 2000; Højsgaard 1999; C. R. Jensen 2000; Pallesen & Sørensen 2001].

I forhold til ovenstående udvalg af undersøgelser af kristnes aktiviteter på internettet er min undersøgelse karakteriseret ved særligt at fokusere på *brugerne* af internettet i kristent regi. Tilgangen til emnet er endvidere *religionssociologisk*, hvorved den kan supplere de teologiske fremstillinger af problemstillingerne. Det næste kapitel præsenterer i flere detaljer den spørgeskemundersøgelse, som specialet bygger på.

Kapitel 3 Metodisk præsentation af spørgeskemaundersøgelsen

Dette kapitel indeholder en præsentation af udvalgte metodiske aspekter af den netspørgeskemaundersøgelse, som specialet hviler på. Her anføres primært forhold, der har med undersøgelsen at gøre overordnet set. I bilagene 1 og 4 findes yderligere mere detaljerede redegørelser for udførslen af undersøgelsen og den grundlæggende databehandling (frasorteringer og omkodninger) foruden optællinger af besvarelserne til de enkelte spørgsmål.

I august 2000 blev spørgeskemaet lagt på internettet som en del af et site med oplysninger om undersøgelsen. Udskrifter af dette site og nærmere overvejelser om opbygningen af sitet findes i bilagene 1, 2 og 3. De metodiske overvejelser i kapitel 3 bygger bl.a. på litteratur om sociologiske metoder, særligt spørgeskema-metode [I. Andersen 1990, 261-281; Nachmias & Nachmias 1992, 215-269; Riis 1996, 24-40; Znail 1999, 7-10], ligesom det har været en støtte i udformningen af spørgeskemaet at studere tidligere udførte spørgeskemaundersøgelser om lignende [Højgaard 1999; Fjeldstad 1997] og relaterede emner [P. Andersen 1996, Gundelach & Riis 1992; Johansen & Riis u.å.; ”Religionsbyten” 1999].

Spørgeskemaets 26 spørgsmål omhandler brugernes demografiske forhold [S1-5], deres brug af internettet generelt [S5-6], deres religiøse liv [S7-11], spørgsmål om deres erfaringer med en række forskellige kristne netaktiviteter [S12-19] og brugernes oplevelse af forholdet mellem internettet og ”virkeligheden” [S20-21], internetbrugens betydning for deres religiøse liv [S22], kristne netfællesskaber [S23-24] samt øvrige spørgsmål [25-26].

Elektronisk indsamlingsmetode og udformning af spørgsmål

Jeg valgte som nævnt at udføre en elektronisk spørgeskemaundersøgelse på internettet, hvilket vil sige, at skemaet blev distribueret, indtastet og indsamlet via nettet. Det havde nogle fordele, som medvirkede til, at undersøgelsen overhovedet

kunne gennemføres og det forholdsvist billigt. Først og fremmest er det netop på internettet, at min målgruppe færdes, hvorfor dette medie var det mest oplagte sted at få kontakt til disse mennesker¹. For det andet lettede den elektroniske udførsel af undersøgelsen den videre arbejdsproces, idet dataene allerede eksisterede i elektronisk form, da jeg efterfølgende skulle bearbejde og analysere besvarelsene. Til gengæld medførte medievalget også en del besværligheder bl.a. af teknisk art.

Da undersøgelsen af hensyn til computerbehandlingen og analysen foregik elektronisk, var det nærliggende at formulere spørgsmål, hvortil respondenterne blev tilbudt et sæt af lukkede og kodede svarmuligheder. Modsat ville åbne spørgsmål ikke tvinge respondenterne ind i 'kasser' men ville så til gengæld besværliggøre analysearbejdet [Nachmias & Nachmias 1992, 242-247]. Lige som andre erfarede jeg, at det er en balancegang mellem mange forskelligartede hensyn at formulere et spørgeskema med tilstræbt lukkede besvarelsesmuligheder. Det kræver indsigt i emnet og i målgruppen på tilfredsstillende vis at kunne formulere rammende spørgsmål, der er forståelige for respondenterne og at udarbejde dækkende svarmuligheder i forhold til respondenternes erfaringer og oplevelser. Der skal ikke være for mange spørgsmål, der kræver for meget tid at udfylde. Desuden skal datamaterialet være håndterbart i analysefasen og samtidig belyse et givent interessefelt tilfredsstillende for spørgeren. Jeg valgte for størstedelen af spørgsmålene halvåbne svarmuligheder, dvs., en blanding af en række lukkede svarmuligheder kombineret med muligheden for frit at kommentere de enkelte spørgsmål. Spørgsmålene i mit skema blev mere eller mindre vellykkede i forhold til ovennævnte hensyn, men alt i alt lykkedes det med respondenternes hjælp at skabe et materiale, som har tjent sit formål nemlig at belyse danske brugere af internettet i kristent regi.

Metoden passede godt til målgruppen, da mange af dem i forvejen var vant til at e-maile, diskutere og udtrykke sig gennem tastatur og computerskærm. Desuden har yderligere fordele sandsynligvis været, at undersøgelsen kunne gennemføres med en stor grad af anonymitet for respondenterne, og at metoden gav respondenterne tid til at

---

¹ Hvis jeg til sammenligning fx foretog flere hundrede telefoninterviews eller husstandsomdelte tusinde spørgeskemaer, så ville jeg sandsynligvis kun få fat i ganske få repræsentanter for målgruppen, som i øvrigt kan være meget spredt geografisk [Nachmias & Nachmias 1992, 216].

overveje svarene på et selvvalgt tidspunkt [Nachmias & Nachmias 1992, 216]. De mange lange, dybe og velformulerede besvarelser synes at bekræfte dette.

Jeg supplerede spørgeskemaundersøgelsen med yderligere data ved at kontakte et udvalg af respondenter og bede dem uddybe elementer af deres besvarelser via e-mail. Disse uddybninger har været af stor værdi for min forståelse af fænomenet religion på internettet, og de har bidraget til at nå dybere, end det var muligt med spørgeskemabesvarelserne alene. Denne række af spørgsmål og svar findes i uddrag i bilag 5, mens bilag 6 og 7 indeholder anden korrespondance i forbindelse med brugerundersøgelsen.

Antallet af besvarelser

Før spørgeskemaet kom på nettet var jeg bekymret for, om jeg ville få nok respons på skemaet. Derfor overvejede jeg, hvad jeg kunne gøre, dels for at sikre et tilstrækkeligt stort antal respondenter, og dels for at øge mulighederne for at få en bredt sammensat respondentgruppe, da det var sandsynligt, at spørgeskemaet appellerede særligt til entusiastiske brugere af kristne internetaktiviteter. Entusiaster er en interessant og vigtig gruppe for undersøgelsen, men en større bredde i respondentgruppens sammensætning ville give bedre mulighed for en mere generel afdækning af brugen af internettet i kristent regi.

Internettets anti-hierarkiske opbygning og uoverskuelige størrelse medførte, at der ikke var store chancer for, at mit skema ville blive fundet af de relevante netbrugere. Jeg søgte derfor på forskellig vis at gøre opmærksom på eksistensen og placeringen af mit site ved at informere om det på flere forskellige internetsites, hvor målgruppen formodedes at færdes, heriblandt større kristne sites [se bilag 1]. Desuden valgte jeg at udlodde et boggavekort på 500 kr., som der blev trukket lod om blandt alle respondenterne². Det forekom mig at være en neutral gave, der ikke ville skabe skævheder i retning af en bestemt gruppe af brugere, fx kvinder eller unge, og som kunne skabe lyst til deltagelse hos et bredere udsnit af brugere [Znail 1999, 8]. For

---

² Umiddelbart fandt jeg det ikke smart at "lokke" med gaver for at få folk til at deltage en undersøgelse i forskningsøjemed, da selvudvælgelsesmomentet og dermed usikkerheden kan blive større. Znails overvejelser om brugersegment og validitet i forbindelse med netsurveys fik mig til at overveje muligheden alligevel [Znail 1999, 8].

yderligere at styrke interessen blandt målgruppen tilbød jeg at sende undersøgelsens hovedkonklusioner via e-mail.

Set i bakspejlet var det ikke nødvendigt at udlodde en gave, for hvad angår antallet af besvarelser, blev jeg overvældet. Jeg havde frygtet ikke at få mere end 10 besvarelser, og forventet at 50 ville være godt, så jeg er mere end tilfreds med at have 237 brugbare besvarelser! Der indløb mange besvarelser dagligt i de første uger spørgeskemaet var på nettet i sommeren 2000. Derefter stilnede strømmen af, indtil jeg stoppede indsamlingen af besvarelser efter ca. 7 måneder. Arbejdet med at bearbejde materialet blev således noget større end forventet. Til gengæld har antallet af besvarelser været en stor fordel særligt i belysningen af særligt de netaktiviteter, som kun få af respondenterne havde erfaringer med.

Undersøgelsens udsigelseskraft – selvudvælgelse, sjov og seriøsitet

Mine respondenter blev udvalgt gennem selvudvælgelse [Znail 1999, 7]. Det vil sige, at efter spørgeskemaets udsendelse i det virtuelle blå, var det op til målgruppen selv, om de ville deltage i undersøgelsen. Resultatet af denne opfordring blev de 237 brugbare besvarelser, som tilsammen udgør specialets vigtigste materiale. Respondentgruppen udgøres af repræsentanter for målgruppen, men de udgør ikke nødvendigvis et statistisk repræsentativt udsnit af gruppen. Det er ikke muligt at afgøre dette, da sammensætningen af målgruppen som helhed ikke kendes [Znail 1999, 7].

Det er afgørende for undersøgelsens udsigelseskraft, at den hviler på pålidelige data. Dette gælder også for andre typer af spørgeskemaundersøgelser, selvom nogle af problematikkerne [Nachmias & Nachmias 1992, 216-217] synes at blive forstærket, når undersøgelsen foregår via internettet, bl.a. pga. den høje grad af anonymitet i forholdet mellem respondenterne og udspørgeren. Jeg var forberedt på, at der ville komme en del useriøse og mindre pæne kommentarer i besvarelserne, men der var kun ganske få af den slags, og kun to af besvarelserne var tydeligvis udført for sjov [se bilag 1, B1.4.2]. Derimod blev jeg positivt overrasket over den seriøsitet, hvormed

mange af respondenterne havde udført skemaerne. Mange havde omhyggeligt udfyldt alle kategorier og givet lange kommentarer. Særligt de frie kommentarer var interessante, for der trådte menneskene bag besvarelserne frem og gav udtryk for, hvad de havde på hjerte.

Hensigten med spørgeskemaundersøgelse var at tilvejebringe information om et område, der er forholdsvis nyt både som fænomen og særligt som forskningsfelt, som uddybet i kapitel 2. Undersøgelsen er således at betragte som en eksplorativ forundersøgelse eller et pilotprojekt, der induktivt gennem et empirisk materiale søger en vis form for generalisering. I dette perspektiv vurderer jeg, at besvarelserne tilsammen udgør et godt udgangspunkt for udsigelser om brugerne og deres brug anno 2000.

Kapitel 4 Kort om internettet og religion på internettet

Dette kapitel præsenterer overordnet den kontekst, som brugere af internettet i kristent regi færdes i. Første del af kapitlet redegør for internettets historie og for nogle karakteristiske træk ved mediet, mens anden del af kapitlet giver et indblik i en række af de forskellige muligheder, som eksisterer for religiøse og særligt kristne mennesker på nettet.

Kort om internettet

Internettets historie

Det er allerede en gammel nyhed, at internettet vokser med lynets hast. De færreste af os var vel bevidste om dette computernetværks eksistens endsige dets kommunikative muligheder for blot fem eller ti år siden [Hadden & Cowan 2001, 1-4]. I dag er nettet godt på vej til at blive hvermandseje i den vestlige verden. På verdensplan er der nu over 300 millioner brugere af nettet [Helland 2001, 206], og i Danmark har halvdelen af alle familier adgang til nettet hjemmefra [Dansk Statistik 2001, 1]. Mange mennesker er blevet habile brugere af internettet, og nogle endog så aktive og engagerede brugere, at de må afvænes eller på nedtrapning fra brugen af det [Kristeligt Dagblad 22/10-1999; Politiken 4/2-99, 6]. Nettet har allerede indtaget en central position i samfundet og i almindelige menneskers liv og hverdag som informations- og kommunikationsmedium.

Internettet blev udviklet til det amerikanske militær under den kolde krig med det formål at opbygge et kommunikationssystem uden central styring, da en sådan struktur ville sikre fungerende kommunikationsveje i tilfælde af atomangreb. Løsningen blev et distribueret netværk baseret på digital teknik, hvor de enkelte enheder var forbundet med flere andre enheder. På sigt blev resultatet en sammenkobling af computernetværk verden over, hvor informationer kan flyttes ad mange forskellige (om)veje og på kort tid nå deres mål. Sidenhen blev netværket taget i brug af universitetsfolk, men det var først i 1990'erne med udviklingen af WWW

grafiske brugerflader, at kommercielle interesser for alvor begyndte at få øje på mediets muligheder, og det begyndte at blive brugervenligt nok for den almene bruger [Nørretranders 1997; J. Christensen 1997].

I daglig tale anvendes forskellige begreber for elektroniske kommunikationsformer som internettet, nettet, WWW, cyberspace, on-line community, computermedieret kommunikation eller CMC ofte i flæng. Deres betydning er endnu ikke fastlagt og debatteres fortsat [Markham 1998, 21]. Desuden tjener den for brugeren ofte sømløse overgang mellem forskellige netaktiviteter yderligere til begrebsforvirringen. I dette speciale anvendes udtrykket internettet eller nettet bredt som betegnelse for forskellige digitale informations- og kommunikationsaktiviteter via det verdensomspændende computernetværk, herunder www, hjemmesider, e-mail, chat, nyhedsgrupper og diskussionsgrupper.

Digitaliseret multimedie

Internettet er ikke let at beskrive i få ord, da det på samme tid fungerer som ”... *et underholdningsværktøj ... kommunikationsredskab, legetøj, socialt mødested, træningslejr for identiteten, en magtfuld metafor, et arbejdssted, markedsplads, debatforum osv. osv.*” [Asmussen et al 2000, 8]. Mængden af information og aktiviteter er enorm på internettet, så det er let at ”drukne” i tilbud. Grunden til, at internettet kan favne alle disse funktioner og flere til, er, at det er et meget komplekst medie, der ved hjælp af computerteknologi integrerer utallige forskelligartede informationstjenester og kommunikationsformer i et elektronisk virvar. Internettet kan derfor ikke ansues som blot ét medie. En afgørende teknisk forudsætning for internettets videreudvikling er den igangværende digitalisering af forskellige medieteknologier. Digitaliseringen muliggør, at de forskellige medier, som vi førhen kendte som særskilte og særegne medier, nu fremtræder som en helhed i computeren, og at lyde, tale, skrift, (levende) billeder m.v. kan integreres i multimedier [J. F. Jensen 1999, 9-10; J. F. Jensen 1999, 25-28].

Udviklingen af computerteknologien har således muliggjort nye måder for mennesker at kommunikere på, og dem har kirken og kristne taget til sig på lige fod med mange andre. Ud fra nettets overordnede struktur og karakteristika fokuseres der i det

følgende afsnit på nogle af de perspektiver, som dette medium åbner for religioner. Det sker for at gøre klart, at internettet ikke bare er et nyt kommunikationsmedie, men at det kan få vedvarende religiøs, menneskelig og samfundsmæssig betydning.

Brugerstyret medie

Et centralt træk ved internettets er, at det består af et netværk af horisontalt organiserede netværk. Dette decentrale aspekt har præget udformningen af mediet. Internettet er ikke, som så mange andre medier, ejet eller styret af en central institution, der råder over brugen af det. Derimod er nettet er i høj grad vokset frem ved hjælp af brugernes indsats og ønsker [J. F. Jensen 1999, 26-28; Qvortrup 1998, 201-202].

Denne tradition for brugerinvolvering og –styring afspejler sig bl.a. i den del af internettet, der kaldes World Wide Web (WWW). WWW består af utallige sites eller hjemmesider forbundne via hyperlinks. Internettet udbyder udover information om alt mellem himmel og jord også muligheden for, at enhver kan etablere et site om hvad som helst uden at være underlagt godkendelsesinstanser eller censur [Nørretranders 1997]. Internetbrugere kan via hyperlinkene flytte sig direkte fra et punkt til ethvert andet på nettet [Schmidt 1999, 188]. Dette hypertekstprincip er ikke nyt. Eksempelvis kan Bibelen læses efter samme princip, da den er fuld af henvisninger fra et sted i teksten til andre steder. Forskellen er dog, at hypertekstlæsning nu kan ske elektronisk, ligesom det er let at søge efter bestemte ord og at lave opslag på udvalgte steder i Bibelen³. Hypertekst bryder med den traditionelle og sekventielle opbygning af en tekst, og det kan få betydning for brugernes tekstlæsning, da teknologien indbyder til at springe i teksten og mellem tekster, hvorved brugeren selv sammensætter sin egen tekst. Kristendommen og særligt den protestantiske tradition er en meget tekstbaseret religion. Kristendommen bygger på en række autoritative tekster, der ikke har ændret sig i århundreder. I computerbaserede kommunikationsformer er tekster ikke som før både unikke og bestandige, men derimod dynamiske. En digital tekst er aldrig ”færdig”, da alle brugere til enhver tid kan lave om, sammenstykke, kombinere, udelade, (mis)bruge i en ny kontekst m.v.. Det kan få

---

³ Se fx på www.bibelselskabet.dk

konsekvenser for autoritative religiøse tekster som Bibelen, da ingen tekst nu og fremover kan fremstå med samme autoritet [Mullins 1996; O'leary 1996, 781-793].

Det brugerstyrede aspekt ved internettets kan få betydning for en traditionelt set hierarkisk opbygget religion som kristendommen. I princippet kan alle stemmer ikke blot høres *on-line*; alle stemmer er også mere lige, da fx mange af internettets debatfora er åbne for alle, og da religiøse lederes hjemmeside kan være lige så synlige og tilgængelige som lægfolkenes [Zaleski 1997, 4-5]. Eksempelvis kan paven og en 10-årig dreng fremstå side om side på internettet. Pavens kommunikation vil sandsynligvis blive tillagt mest vægt, men eksemplet antyder, at den eksisterende opfattelse af hierarki og autoritet kan forandre sig, hvis fx lederes autoritet og status anfægtes offentligt. Da kommunikation via nettet ofte er hurtig og kan ske uden om diverse hierarkier, er det i højere grad muligt at praktisere religion nede fra og op [Zaleski 1997, 4-5]. Det betyder, at græsrodderne kan styrkes, og at den enkelte kristne lettere selv kan iværksætte trosrelaterede initiativer, som fx at kontakte andre kristne eller forkynde for kirkefremmede, som senere kapitler vil tage op.

Nettets mange tilbud til religiøst interesserede er i princippet altid tilgængelige og det uafhængigt af tid og sted. Det er fx muligt hurtigt og anonymt at søge informationer om religiøse emner. Derfor kan man forestille sig, at den lettere adgang til alverdens forskellige religioner via hjemmecomputeren, vil give flere mulighed for at udforske religion [Zaleski 1997, 4] samt for at dyrke deres religiøse interesser og opøve et religiøst engagement. En respondents oplevelse er, at ”... *der er så stort et materiale samlet på internettet, at det ikke kan undgå at påvirke en, specielt hvis man søger noget specifikt...*” [S22, R232]. I kapitlet 10 undersøger jeg, om der blandt respondenterne er tegn på, at internettet har haft forandrende religiøs betydning for respondentgruppen. Uafhængigheden af tid og sted har også indflydelse på religiøse grupperes mulighed for at have nær kontakt med ligesindede fra alle dele af verden på trods af den fysiske separation. Særligt for religioner, hvis tilhængerskare er begrænset i antal og spredt geografisk, som fx nyreligiøse grupperinger, har dette betydning. Dette aspekt ved internettet betyder ligeledes noget for kristne brugere: ”*Som kommunikation er Nettet genialt - det er hurtigt, det er nemt at bruge*

søgemaskiner for at indkredse kristne steder, det er forholdsvis nemt at udgive sin egen hjemmeside - og derigennem ramme andre kristne interesserede” [S24, R66], som denne respondent begejstret fremfører. Det tillægges således stor værdi at kunne kommunikere med ligesindede trosfæller, som det vil blive pointeret løbende i specialet.

Traditionelt set opfattes kommunikation som en lineær proces, hvor et budskab overføres fra en afsender til en eller flere modtagere [Fiske 1990, 2]. I forbindelse med internettet forekommer begreberne afsender og modtager utilstrækkelige og misvisende, da bl.a. de brugerstyrede træk ved mediet til forskel fra tidligere medieformer medfører, at brugeren ikke er passiv modtager af budskaber fra en central afsender. Derimod medfører computermediets interaktive kommunikationsformer, at internettet i høj grad kan fungere på brugernes præmisser, og at brugeren selv kan sammensætte og producere sin egen oplevelses form og indhold [J. F. Jensen 1998, 41]. Internettets struktur er således med til at sætte brugeren i centrum. I dette speciale sættes fokus på kristne som en bestemt gruppe af brugere, herunder hvordan netop disse mennesker har taget mediets muligheder til sig og hvilken betydning, nettet kan få for kristne mennesker.

Religion på nettet

Den resterende del af kapitel 4 giver med Dawson i kort form et overblik over hvem, der er repræsenteret på den religiøse del af internettet, omfanget af de religiøse aktiviteter samt et indblik i hvilke muligheder, der er for brugerne i religiøst regi. Hensigten her er ikke at give en udtømmende beskrivelse af mulighederne for religiøse mennesker på nettet i dag. Dertil findes der for mange forskellige aktiviteter og nettets struktur er for uoverskueligt⁴. I stedet er det mere beskedne formål at give læseren et indblik i den virtuelle verden af muligheder, som de danske brugere med interesse for religion kan agere i i dag med særligt fokus på netaktiviteter i kristent regi.

---

⁴ Mark Kellner gjorde forsøget i 1996 med ”God on the Internet. Your complete guide to enhancing your spiritual life via the internet and online services”. Det kom der en 300-siders bog ud af [Kellner 1996]

Ifølge en mindre undersøgelse fra 2001 er alle verdensreligionerne, alle kristne denominationer, næsten alle nyreligiøse bevægelser, tusindvis af kirker, utallige private hjemmesider bestyrede af individuelle troende, guruer, profeter, shamaner, og andre livssynsrepræsentanter repræsenterede på internettet, hvortil kommer religiøse chatrum, nyhedsgrupper, virtuelle kirker og kommercielle sites [Dawson 2001, 2]. Også i dansk sammenhæng har mange privatpersoner oprettet hjemmesider med kristent indhold, og langt de fleste kristne kirker og organisationer har taget denne mulighed for at præsentere sig selv og yde tjenester formidlet via computerteknologi til sig. Omfang, engagement, kvalitet og opdateringshyppighed er dog forskelligt. Højsgaard fandt i maj 1999 ”... 800 websites med tilknytning til forskellige kirkelige grupperinger i Danmark” [Højsgaard 1999, 62]. Det er sandsynligt, at dette antal er større nu, men også at der er flere netbaserede aktiviteter som linksamlinger, debatter og chatrum.

Det er svært at måle omfanget af religiøse aktiviteter på nettet, og der er forskellige måder at måle det på. Fx kan antallet af brugere, hyppighed i brug, mængden af religiøst materiale på nettet og antallet af sites, hits eller besøg på de enkelte sider registreres. Ingen af disse metoder er dog særligt velegnede [Højsgaard 1999, 58-61; J. F. Jensen 1999, 9; Stonor 1999]. Det er fx umuligt at fastslå hvor mange religiøse sites, der er på internettet, da antallet overgår søgemaskinernes kapacitet [Dawson 2001, 2]⁵. Fjeldstad vurderer, at der ved indgangen til 1999 var 12.000-15.000 kristne kirker på internettet, men antallet vokser kontinuerligt [Fjeldstad 1999, 2]. Analyseinstituttet Barna har et bud på antallet af brugere af internettet til religiøse og åndelige oplevelser i USA. Barna anslår, at andelen af amerikanske teenagere, der brugte internettet til sådanne aktiviteter steg fra 4 til 12 % fra 1998 til 2001, mens den for voksne i samme periode faldt fra 12 til 8 %. De amerikanske teenagere anførte religiøse oplevelser som den mindst anvendte af otte forskellige netaktiviteter, så disse amerikanske tal over internetbrugere tyder ikke på, at der er nogen overvældende interesse for at anvende internettet i religiøst regi [Barna 1998, 1, 2, 4; Barna 2001, 1]. Barna vurderer dog, at den del af de unge, som bruger nettet til trosrelaterede

---

⁵ Eksempler på søgninger på ord som religion, kristendom og Bibelen sammenlignet med antallet af søgninger på andre religioner, computer, nyheder, sex og biler findes bl.a. i Dawson 2001, 8, Vigilius 2000b og Højsgaard 1999, 58-62.

aktiviteter, er undervurderet, da mange teenagere bruger nettet til at kommunikere om emner som tro, åndelighed, religion, mening og sandhed. Teenagerne opfatter ikke disse samtaler som ”... *religious expressions, but the sense of community and the spiritual beliefs fostered by such dialogue on spiritual matters is identical to what the traditional church seeks to create within its congregation*” [Barna 1998, 2]. Samtaler om religion begrænser sig således ikke til religiøse kontekster, men trives også i nettes ikke-religiøse samtalerum, hvor unge (og ældre) mødes, hvilket yderligere vanskeliggør eksakte målinger af religiøs aktivitet på nettet.

I denne sammenhæng er det ikke vigtigt nøjagtigt at kunne anslå aktiviteternes kvantitative omfang, for der er ingen tvivl om, at religionerne og religiøse mennesker har indtaget internettet i stort omfang. Det er mere interessant, hvilke muligheder der i dag findes for internetbrugere med interesse i religion. Mulighederne er mange, for, som Dawson skriver, så er det nu muligt fx at *læse* om religion, *tale* med andre om religion, *downloade* religiøse tekster og dokumenter, *købe* religiøse bøger og genstande, tage på virtuelle *ture* i gallerier med religiøs kunst eller i religiøse bygninger, *søge* i hellige skrifter ved hjælp af elektroniske indekser, *lokalisere* kirker og religiøse centre, deltage i *ritualer* eller *meditation*, *stemme* om forslag fremsat i ens lokale menighed, *se* billeder af religiøse ledere, se *videoklip*, *lytte* til religiøs musik, prædikener, bønner, salmer, vidnesbyrd og diskussioner [Dawson 2001, 2] og meget andet. Selv om alle disse aktiviteter endnu ikke er lige udbredte i dansk sammenhæng, så er mulighederne mange, og perspektiverne vokser i takt med, at den teknologiske udvikling og reduktion i pris gør internettet tilgængeligt for stadigt flere mennesker ⁶.

Dette kapitel har overordnet præsenteret konteksten for religiøse brugere af internettet, der har vist sig at i høj grad at være et medie, som fungerer på brugernes præmisser. Desuden kan mediet få betydning for tekstlæsning- og forståelse, autoritet i religiøse hierarkier og kontakt med trosfæller. Mens dette kapitel har givet et overblik over sammenstillingen religion og internettet, vil den resterende del af specialet indsnævre sit fokus til kristne brugere af internettet. Inden kapitlerne 6-10 behandler danske

---

⁶ Læsere, der på egen hånd vil danne sig et indtryk af de forskellige ressourcer på nettet for kristne i dansk regi, kan med fordel starte på www.giraffen.dk eller www.religion.dk.

kristne brugeres brug af og forhold til specifikke internetaktiviteter, skitseres på baggrund af respondenternes besvarelser en brugerprofil i kapitel 5.

Kapitel 5 Respondenternes profil

I fokus i dette kapitel er danske brugere af internettet i kristent regi med udgangspunkt i mine respondenter. Konturerne af respondentgruppens sociologiske sammensætning tegnes med udgangspunkt i de oplysninger, som mine respondenter har givet om deres alder, køn, uddannelsesnivea, nuværende beskæftigelse, religiøsitet samt deres brug af internettet generelt [S1-S11]. Respondentgruppens profil sammenholdes med oplysninger fra Dansk Statistik om 16-74 årige danskeres adgang til og brug af internettet ud fra forskellige baggrundsvariable [Dansk Statistik 2001, 1, 10] samt en webbaseret brugerundersøgelse, der søger at finde strukturer i den danske internetbefolknings profil og internetvaner [Znail 1999, 6]. Indledningsvist overvejer jeg de traditionelle sociologiske kategoriers betydning i forhold til computermedieret kommunikation (CMC) og dermed i forhold til min spørgeskemaundersøgelse.

Sociologiske kategoriers betydning i cyberspace

Når mennesker skal begå sig i den fysiske verden, har forskelle i status, køn, religion, alder, bopæl m.v., ofte betydning for interpersonel kommunikation og interpersonelle relationer. I cyberspace fungerer menneskeligt samvær på andre betingelser, og mange internetbrugere oplever, at fx alder får en anden betydning eller måske mister sin betydning på nettet [fx bilag 5a, R54; Markham 1998, 36-37; von Smith i Laugesen 2001]. Udformningen af mit spørgeskema gav mig derfor anledning til at overveje relevansen og værdien af sociologiske kategorier for brugere af internettet og for brugerundersøgelser af CMC. Mine overvejelser tog udgangspunkt i Stine Gotveds undersøgelse af, om der kan opstå reelle fællesskaber i den virtuelle verden. I hendes sociologisk undersøgelse af en nyhedsgruppe om Tolkien fravalgte Gotved oplysninger om alder, uddannelse og erhverv med det argument, at disse forhold ikke blev berørt i gruppens kommunikation. Derimod lod deltagernes køn til at spille en rolle og blev derfor medtaget i spørgeskemaet [Gotved 2000, 80]. Gotved kan selvfølgelig have ret i, at visse demografiske forhold tilsyneladende ikke har betydning internt i en given gruppes kommunikation, - og i dette tilfælde ikke har nogen særlig betydning for deres fællesskab -, men det er ikke ensbetydende med, at disse oplysninger ikke kan være værdifulde i en videnskabelig sammenhæng. Under

alle omstændigheder har hun dog fravalgt sig muligheden for at dokumentere, om dette har betydning.

Jeg valgte at bede respondenterne oplyse både deres køn, alder, uddannelsesniveau og beskæftigelse. Disse oplysninger har været værdifulde, fordi de har givet mig et indblik i mine respondenter både som helhed og som enkeltpersoner. Derimod fravalgte jeg efter nogen overvejelse, og med fare for som Stine Gotved at miste muligheden for at dokumentere eventuel betydning, oplysninger om respondenternes bopæl. Mit spørgeskema henvendte sig til danskere og var formuleret på dansk, så der var grund til at forvente, at respondentgruppen i vidt omfang ville være sammensat danskere⁷. Desuden vurderede jeg, at der i et lille og forholdsvis homogent land som Danmark i denne sammenhæng ikke ville være nogen særlig pointe i fx at analysere på, hvor i landet respondenterne bor eller byens størrelse⁸. Den enkelte internetbrugers adgang til og færden på internettet er jo netop ikke bestemt af hans eller hendes geografiske placering, hvorved betydningen af bopæls beliggenhed reduceres væsentligt ved kommunikation på internettet⁹.

Vante internetbrugere – et hverdagsfænomen

Størstedelen af respondenterne er vante brugere af internettet. Over 2/3 er daglige brugere, og godt 1/4 er på nettet på ugebasis [S5]. Lige knapt 3/4 bruger nettet til arbejde og/eller i studieøjemed, mens over 9/10 bruger det til privat kommunikation og/eller fornøjelse [S6]¹⁰. I kristent regi må det samtidig pointeres, at respondenterne repræsenterer en skala fra (næsten) ingen erfaring med brugen af internettet over sporadiske brugere til brugere med megen erfaring.

Det overordnede indtryk af respondenternes besvarelser er, at for mange er brugen af internettet i kristent regi et hverdagsfænomen. En erfaren internetbruger betragter

---

⁷ Denne formodning holdt stik, selv om enkelte nordmænd og svenskere besvarede skemaet. Disse besvarelser er sorteret fra [bilag 1].

⁸ Dansk Statistik fandt kun minimale forskelle i antallet af familier med adgang til internettet øst og vest for Storebælt [Dansk Statistik 2001, 3], mens Znail fandt, at de største danske byer havde forholdsvis flest internetbrugere, hvilket kan skyldes overvægten af studerende disse steder [Znail 1999, 14-15].

⁹ Dog er det sådan, at internettet ofte bliver brugt til fx at søge oplysninger om lokale forhold, som kapitel 6 illustrerer.

¹⁰ Denne fordeling svarer nogenlunde til oplysninger om Znails respondenter [Znail 1999, 23].

internettet som ”... *en hel naturlig del af min hverdag*” [S20A; R136], og en anden mand ”... *finder intet odiøst i min brug af nettet til kristne formål, derfor er emnet ligeså naturligt, som "har du set ugens tilbud i Irma"*” [S20A, R118]. Det viser sig også ved, at 2/3 af respondenterne taler med familie, venner og/eller kollegaer om deres brug af internettet i kristne øjemed. Samtalerne kan fx handle om at dele erfaringer og udveksle kendskab til muligheder for kristne på nettet [S20A; S20B]. Jeg oplevede dermed på linie med forfatterne bag Znail-undersøgelsen, at ”... *efter at have læst mange hundrede personers småkommentarer vedrørende internet, sidder man tilbage med fornemmelsen af, at paradigmeskitet omkring kommunikation, medier og global bevidsthed for mange personer allerede for længst er sket. Internet bruges som en naturlig del af hverdagen*” [Znail 1999, 39]. Ovenstående viser, at internettet i vidt omfang har indtaget en naturlig plads i brugernes kommunikative dagligdag.

Køn

Internetbefolkningen har i de første år, hvor internettet for alvor er blevet udbredt i Danmark, overvejende bestået af mænd, men en udligning er på vej i den antalsmæssige fordeling mellem kønnene på nettet. Dog forholder det sig sådan, at selv om ca. lige så mange kvinder som mænd har adgang til internettet, så er mændene hyppigere brugere samt mere aktive og erfarne netbrugere [Dansk Statistik 2001, 3-5, 11-12; Znail 1999, 11-12].

Blandt mine brugere er der en overvægt af mænd, idet de udgør 2/3 af respondentgruppen [S2]. Mændene er på nettet lidt oftere end kvinderne [S5], og typisk har en større andel af mændene end kvinderne erfaring med de forskellige kristne internetaktiviteter, som indgik i spørgeskemaet. Ligeledes bruger mændene disse netaktiviteter oftere end kvinderne. Kun for enkelte netaktiviteter er der tale om afvigelser fra det gennemgående mønster, hvad angår hyppighed. Disse er fremhævede i tabel 5.1, hvoraf det fx ses, at de kvinder, som chatter, gør det hyppigere end mandlige chattere. Undersøgelsens resultater indikerer, at internettet stadig er et mandsdomineret område, som Højsgaards spørgeskemaundersøgelse henvendt til webmastere for danske kirkelige sites påpegede [Højsgaard 1999, 75].

Tabel 5.1: Kønnenes erfaring med kristne internetaktiviteter og hyppighed for anvendelse

Spørgsmål	Kristne internet-aktiviteter	Erfaring		Kommentarer ang. hyppighed
		%-del af kvinderne (N=88)	%-del af mændene (N=147)	
12A	Informationsøgning, kristendom	94	95	Mænd søger oftere end kvinder
12C	Informationsøgning, andre religioner	45	56	
13A	Besøgt private hjemmesider	69	84	
13C	Har egen hjemmeside	8	25	
14A	Chat	28	29	Kvinder chatter oftere end mænd
15A	Fora	44	73	Mænd bruger oftere fora end kvinder
16	E-mail	76	89	Mænd mailer oftere end kvinder
17	Ritualer og kirkelige handlinger	14	9	
18	Kommunikation med præst	15	23	
19A	Andre tjenester end spørgsmål 12-18	44	61	
19B1	3D-verdener	0	2	
19B2	Handel med kristent materiale	34	51	
19B3	Interne kristne netværk	10	23	
19B4	Internet kontaktannoncer	2	2	

I USA, hvor internettet har været udbredt længere end i Danmark, afspejler den amerikanske internetbefolkning nu den voksne befolkning i landet med hensyn til alder, køn og indkomst, hvilket ikke var tilfældet for 5 år siden [Nua 2001]. Spørgsmålet er så, om denne faktiske fordeling også afspejler sig i kønnenes brug af

internettet i religiøst regi. To amerikanske analyseinstitutters undersøgelser, der dog ikke er direkte sammenlignelige, hvad angår de undersøgte netaktiviteter og respondenternes religiøsitet, er uenige om dette. Den ene undersøgelse fremhæver kvinder som mere sandsynlige brugere af religiøs information end mænd [Larsen 2000, 6], mens den anden mener, at mænd er mest villige til at give sig i kast med religiøse tilbud på nettet [Barna 2001, 2].

En dansk religionssociologisk undersøgelse konstaterer, at kvinder udviser større religiøs interesse og engagement end mænd [Gundelach & Riis 1992, 32]. Sammenkobles dette med tendensen gående mod en antalsmæssig udligning mellem kønnene, hvad angår internetforbrug, er der således sandsynlighed for en større fremtidig interesse i religion på internettet blandt kvinder end mænd. Nærværende undersøgelses kønsfordeling kan således være et udtryk for, at mændene er kommet først fra start i brugen af det nye medie, men at det kan forventes, at kvinderne med tiden vil indhente og måske overhale mændene i brugen af internettet i kristent regi.

Alder

Aldersmæssigt er mine respondenter mellem 13 og 68 år. Som det fremgår af tabel 5.2 er gruppen i 20'erne og 30'erne særligt fremtrædende, idet de udgør 60 % af respondenterne. Denne overvægt stemmer overens med oplysninger om den danske befolkning som helhed [Dansk Statistik 2001, 6].

Tabel 5.2: Respondenternes aldersfordeling

S1:Aldersintervaller	Antal	Valid % af 235
0-9 år	0	0
10-19 år:	32	14
20-29 år	87	37
30-39 år	53	23
40-49 år	34	15
50-51 år	18	8
60-69 år	11	5
70-79 år	0	0
I alt	235	102

Sammensætningen af brugerne i min undersøgelse afspejler desuden det forhold, at adgangen til internettet falder med alderen [Dansk Statistik 2001, 6, 13; Znaïl 1999, 12-13]. De alleryngste brugere i min undersøgelse kan imidlertid ske at være underrepræsenterede, da spørgeskemaer ofte ved deres længde og karakter ikke henvender sig til børn og unge teenagere [Znaïl 1999, 13]. En del af de besvarelser, som jeg måtte frasortere, var netop fra børn og unge, der ser ud til at have givet op på vejen [bilag B1.4]. I kapitel 7 om netsamtaler kommer jeg nærmere ind på teenagernes brug af internettet.

Heller ikke når det gælder aldersfordelingen blandt brugerne af religion på nettet, er de to ovennævnte amerikanske analyseinstitutter enige. Pew konkluderer, at midaldrende er mere sandsynlige informationssøgere end ældre og unge, hvad angår religiøst materiale [Larsen 2000, 6], mens Barna mener, at unge under 35 år er et af de befolkningssegmenter, der er mest villige til at forsøge sig med internetreligion [Barna 2001, 2]. Aldersfordelingen i min respondentgruppe har som nævnt en klar overvægt af unge, som tabel 5.2 illustrerer [S1].

Beskæftigelse og uddannelse

Beskæftigelsesmæssigt er respondentgruppen sammensat af mennesker, der bestrider meget forskelligartede jobs [S4]. Spørgeskemaets emneområde taget i betragtning er det dog ikke overraskende, at der er en del beskæftiget i IT-verdenen og i kirke-

relaterede job, såsom præster, missionærer og sognemedhjælpere, og at mange studerer teologi eller er diakonstuderende.

Da halvdelen af respondenterne er under 30 år, kan det ligeledes ikke undre, at adskillige af respondenterne er skoleelever og studerende. Disse sætter deres præg på undersøgelsens resultater, idet fx 1/3 af respondenterne bruger internettet i studieøjemed [S6]. Studerende udgør også en forholdsvis stor andel af danske internetbrugere (ca. 1/3) [Dansk Statistik 2001, 2, 4, 7; Znail 1999, 13-14]. Respondentgruppen har et relativt højt uddannelsesniveau, der dog hæves af, at respondenterne har angivet deres igangværende uddannelsesniveau i stedet for det afsluttede niveau. Over halvdelen har eller er i gang med en lang eller mellemlang videregående uddannelse. Sammenholdes uddannelsesniveau med hhv. adgang til og brug af internettet, er situationen på landsplan den, at andelen med adgang til internettet stiger med uddannelsens længde, og samtidig er personer med en videregående uddannelse den gruppe, der oftest er på nettet [Dansk Statistik 2001, 3, 6].

Respondenternes religiøse liv

Undersøgelsen afdækker ikke direkte brugernes konfessionelle tilknytning, men besvarelserne viser, at respondenterne er aktive i en bred vifte af det danske kristne landskab. Omkring ¼ har angivet folkekirken, en del er fra Indre Mission og Luthersk Mission, hvortil kommer aktive fra forskellige frikirker, KFS, KFUM&K, tværkirkeligt regi, Dialogcenteret m.fl. [S7B]. Trefjerdedele af respondenterne har på en skala fra 1-5 angivet, at de i ret høj grad ('4'-'5') er aktive i en kirke, en menighed, et trossamfund eller anden form for religiøs eller åndelig sammenhæng, mens kun godt 1/10 slet ikke er aktive i sådanne sammenhænge ('1') [S7A]. Der er sammenhæng mellem graden af religiøs aktivitet, og hvor stor betydning respondenterne tillægger religion i deres daglige liv og de beslutninger, som de må træffe. For 3/4 har religion i høj grad betydning ('4'-'5'), hvorimod kun knapt 1/10 angiver, at religion slet ingen betydning har i deres liv ('1') [S10]. Jo mere religiøst aktive respondenterne er, des større betydning tillægges religionen i dagligdagen. Der er dog nogle køns- og aldersbaserede forskelle, da mændene scorer lidt højere end

kvinderne på ovenstående spørgsmål, og ældre lidt højere end den yngre halvdel af respondentgruppen.

Næsten ni ud af ti respondenter bekræfter, at de opfatter sig som troende kristne, og i overensstemmelse med de øvrige besvarelser angående respondenternes religiøse liv har 3/4 afvist være ateister [S8]. Mere end halvdelen har angivet, at de i høj grad ('4'- '5') har fået en religiøs opdragelse, mens 1/3 har markeret den modsatte ende af skalaen ('1'- '2') [S11]. Respondenternes vurdering af religiøsitet for de to mennesker, der står dem nærmest, fx ægtefælle, kæreste eller nære venner [9A; 9B], følger det samme mønster, som for respondentens egen religiøsitet [S8]. Den hyppigste karakteristik, der blev angivet for respondenternes nærmeste var således troende kristen efterfulgt af interesseret i religiøse og eksistentielle spørgsmål, et religiøst menneske, åndelig søgende, et spirituelt menneske og ateister i nævnte rækkefølge [S8; S9A; S9B]. Pointen er her, at respondenterne og deres nærmeste i udpræget grad har et fælles livsgrundlag.

Brugerprofil

Respondentgruppen består overvejende af religiøst aktive kristne, for hvem religion har en stor plads i deres liv. Cirka 2/3 af respondenterne er mænd, og der er flere unge end ældre. Halvdelen af gruppen er mellem 20 og 40 år. Det er en forholdsvist ung og veluddannet respondentgruppe. Beskæftigelsesmæssigt er respondenterne en ret sammensat gruppe, men der er særligt mange studerende, en del i kirke-relaterede jobs og flere i jobs indenfor IT-branchen, hvilket matcher spørgeskemaets interesseområde godt. Respondenternes oplysninger om deres internetvaner afspejler nogenlunde den danske internetbefolkning som helhed. Respondenterne er vante brugere af internettet, men det er meget forskelligt, hvor megen erfaring de har i brugen af internettet i kristent regi.

Kapitel 6 Kristne hjemmesider og informationssøgning

Kristne internetaktiviteter kort

Dette kapitel omhandler kristne netaktiviteter på WWW i form af kristne hjemmesider og informationssøgning. Disse aktiviteter er, som det fremgår af tabel 6.1, blot nogle få af de internetaktiviteter, som respondenterne anvender. Hovedparten af specialets resterende kapitler tager efterfølgende hver især udgangspunkt i en eller flere af de øvrige kristne aktiviteter på nettet.

Tabel 6.1: Andel af respondenter med erfaringer med internetaktiviteter

Spørgsmål	Internetaktiviteter i kristent regi	Valid %
12A	Informationssøgning, kristne emner	95
16	E-mail i kristent regi	84
13A	Besøg på private kristne hjemmesider	79
15A	Kristne internetfora såsom nyhedsgrupper, mailinglists og webdebatter	68
12C	Informationssøgning, andre religioner	53
19B	Handel med kristne produkter	45
14A	Kristne chatrum	30
18A	Kommunikation med præst	20
13C	Har egen hjemmeside med kristent indhold	19
17A	Ritualer eller kirkelige handlinger	13
19B	Kristne internet-kontaktannoncer	2
19B	Virtuelle 3D-verdener	1

Da aktiviteterne i tabellen er listet i rækkefølge efter, hvor stor en procentdel af respondenterne, der har erfaring med en given aktivitet, kan det ses, at både informationssøgning og besøg på private kristne hjemmesider er blandt de aktiviteter, som flest respondenter har stiftet bekendtskab med. Respondenters anvendelse af og forhold til disse aktiviteter uddybes herefter.

Kristen informationssøgning - lokalt i globalt

Turen ud i den kristne internetverden kan tage sin begyndelse på en internetportal. En internetportal er en slags indgang til nettet med den kernefunktion at være vejviser på nettet og at fungere som søgeredskab for internetbrugere. Nogle portaler henvender sig specifikt til kristne brugere. På sådanne sites kan placeres alt, der har målgruppens

interesse så som kirkelige nyheder, tips om det kirkelige internet, debatter, chatrum, tilbud om sjælesorg, artikler og meget andet. Ambitionen for flere af disse portaler er desuden at skabe netsamlingssteder for danskere med interesse i kristendom¹¹. Portaler kan bl.a. bruges til at søge efter specifikke kristne informationer eller private kristne hjemmesider, som netbrugerne ønsker at besøge.

Informationssøgning og hjemmesidebesøg i kristent regi er som nævnt blandt de mest populære netaktiviteter i respondentgruppen. En respondent bemærker begejstret: ”*Som kommunikation er Nettet genialt - det er hurtigt, det er nemt at bruge søgemaskiner for at indkredse kristne steder, det er forholdsvis nemt at udgive sin egen hjemmeside - og derigennem ramme andre kristne interesserede*” [S24, R66]. Som det fremgår af tabel 6.1, har næsten alle respondenter søgt efter oplysninger om kristne emner, og 2/3 af dem gør det ugentligt eller oftere [S12A]. Halvdelen af respondenterne har desuden søgt informationer om andre religioner end kristendom, herunder særligt islam, jødedom og buddhisme [S12C]. Dette er i overensstemmelse med Bedells primært amerikanske respondenter, blandt hvilke det ligeledes er meget populært at søge efter religiøse informationer [Bedell 2001, 189-191]. Adskillige af mine respondenter har specificeret, hvilke kristne emner de har søgt efter. Det drejer sig om oplysninger om alt fra kristen kunst og musik, vittigheder, layout, undervisningsmaterialer, kristne begreber, organisationer, historie, prædikener og andagter, bøn og meditation, international mission og andre kristnes syn på aktuelle emner for blot af nævne nogle af dem [S12B]. Disse meget forskellige emner giver tilsammen et indtryk af, hvad internettet bruges til.

Internettet giver som bekendt mulighed for at søge efter alverdens oplysninger fra alle dele af jordkloden, hvilket medvirket til at gøre ’globalisering’ til et meget anvendt ord omkring årtusindeskiftet. I dette perspektiv kan det virke paradoksalt, at syv ud af ti af mine respondenter har brugt internettet til at søge efter lokale kristne informationer, som fx informationer om aktiviteter i deres lokale kirke [S12B]. Også Bedells respondenter prioriterede informationer om lokale begivenheder i deres menighed højt [Bedell 2001, 189-190]. Dette forhold kan være et udtryk for, at det

---

¹¹ Fx www.ekklesia.dk, www.jesus2000.dk, www.jesusnet.dk og Stonor 1999 om www.giraffen.dk

nære ikke nødvendigvis ophører med at være interessant, selvom adgangen til mere eksotiske oplevelser ligger for brugerens fingerspidser. Der er således muligvis slet ikke tale om et paradoks men derimod om, at det lokale og det globale forenes på nye måder i de nye digitale kommunikationsstrukturer.

Kristne hjemmesider - indehavere og besøgende

Mange kristne har benyttet sig af muligheden for at etablere en hjemmeside på internettet. I de følgende afsnit ser jeg først på, hvilke motivationer der kan være bag oprettelsen af private kristne hjemmesider og derefter på brugernes interesse i disse sider.

Hjemmesideindehavernes motivation: Trosformidling

Hver femte af mine respondenter har deres egen private hjemmeside med kristent indhold [S13C]. For 45 % af disse hjemmesideindehavere har oprettelsen af en hjemmeside været motiveret af at kunne udtrykke deres tro på en ny måde, mens 60 % har ønsket at fortælle andre om deres tro [S13D]. Endvidere nævner nogle eksplicit, at formålet med deres hjemmeside er evangelisation [S13D, R1, R91, R133]. Derimod har det ikke været nogen særlig drivkraft at sælge kristent materiale via nettet, da kun 5 % har udtrykt ønske om dette. De forskellige motivationer for at oprette en hjemmeside udmønter sig fx ved at tage udgangspunkt i hjemmesideindehaverens særlige interesser som kristen musik, litteratur, kunst, salmer, formidling af nytestamentlig forskning, en netbrevkasse for kvinder [S13D] eller udsendelse af daglige bibelvers til interesserede via e-mail [S13A, R168; bilag 5f, R168].

Motivationer bag besøg på kristne hjemmesider

Otte ud af ti af samtlige respondenter har erfaringer med at besøge private kristne hjemmesider, som tabel 6.1 viste. Det fremgår af respondenternes kommentarer, at der er tre hovedmotivationer til disse besøg. Det ene formål er at bruge de private kristne hjemmesider som informations- og inspirationskilder til fx undervisning, skoleopgaver, prædikener eller som inspiration til egen hjemmeside [S13B]. Et andet formål er at besøge ”... *hjemmesider tilhørende personer, jeg kender mere eller mindre i forvejen (nok mest pga. nysgerrighed)*” [S13B, R56]. Af dette citat fremgår det, at menneskers interesse for venner og bekendte ikke afgrænser sig til den

”virkelige” verden, men også eksisterer på nettet. Internettets private hjemmesider repræsenterer således en ny måde at få et indblik i andres liv og levned på. På samme vis som ved informationssøgning finder det globale netværk også i høj grad anvendelse i et mere lokalt regi for hjemmesidebeøg. For ¼ af respondenterne har det interesse at opnå kontakt med andre kristne via hjemmesiderne [S13B]. Sådanne kontakter kan være med til at udbygge deres kristne netværk og kan desuden fungere som en erfaringsbase, der netop er den tredje motivation bag hjemmesidebesøgene. En respondent forklarer denne motivation som *”At læse andre kristnes vurderinger af økonomiske, ægteskabelige, uddannelsesmæssige .... situationer og valg”* [S13B, R14], eller som en anden skriver: *”Jeg har interesseret læst på forskellige kristne hjemmesider om andre kristne menneskers kristne praksis eller deres hverdag; - en slags inspiration”* [R84, S22].

Kommentarerne fra disse respondenter viser således, at kristne bruger nettet til at søge efter andre kristnes erfaringer og vurderinger af livets forskellige aspekter. Udover almindelig nysgerrighed er hjemmesidebesøgene for 41 % af de besøgende motiveret af, at de bruger disse hjemmesider som inspirationskilde i deres eget liv, og for 36 % at de er interesserede i at læse kristne vidnesbyrd [S13B]. Dette indikerer, at kristne hjemmesider anvendes i forhold til respondenternes egne tilværelser.

Ovenstående har vist, at de private kristne hjemmesider som vindue til omverdenen bruges til informationssøgning samt som inspirationskilde og vejledning i brugernes liv. En respondent skriver, at hans tanke med hans hjemmeside er at *”Prøve at beskrive, hvordan Jesus Kristus, Gud og Helligånden er med i en ganske almindelig dagligdag”* [S13D, R196]. Hvis han får omsat denne ambition, så er det en indfaldsvinkel, som vil interessere mange af de øvrige respondenter, som kapitlet om netmission vil uddybe. Respondenternes besvarelser svarer til webredaktør Anton Stonors erfaringer: *”Personlige hjemmesider er utroligt populære, og det er også den mest søgte kategori på www.giraffen.dk. Det kom meget bag på mig. Men det tror jeg hænger sammen med, at internettet i høj grad er et socialt medium, og at mange bruger det til sociale forhold og gerne vil se, hvordan andre lever”* [Stonor 1999b]. I

---

kapitlerne om kristne fællesskaber, netmission og i det efterfølgende kapitel om netsamtaler, vil nogle af nettets sociale potentialer blive undersøgt nærmere.

Kapitel 7 Netsamtaler i kristent regi

I kapitel 6 blev det afslutningsvist fremhævet, at internettet er et socialt medium. Internettets potentiale som socialt rum viser sig særligt i mulighederne for at mødes og kommunikere på samtalelignende vilkår, som dette kapitel vil undersøge nærmere. Kapitlet koncentrerer sig om møder og ”samtaler” ved hjælp af skriftlig elektronisk kommunikation i kristent regi via e-mail, chat, on-line debatfora og elektronisk sjælesorg. Et særligt fokus gennem kapitlet er unge kristne netbrugere, ligesom kønsforskelle i brugen af mediet, relationer mellem livet on-line og off-line samt overflade og dybde i elektronisk samvær vil blive belyst med udgangspunkt i respondenternes besvarelser.

Karakteristik af netsamtaler

Samtalebegrebet anvendes i denne sammenhæng i en anden kontekst end almindeligvis, for der er ”... *noget, der tyder på, at samtalen ... har fundet et nyt medium, et nyt rum og en ny form i tiden*” [P. R. Jensen 1998, 16], som det her formuleres om chatkanaler. I chatsamtaler muliggøres mellemmenneskelig interaktion, der har fællestræk med ansigt-til-ansigt kommunikation. Denne form for kommunikation kan defineres ved at foregå ”... *mellem to eller flere mennesker, som er i direkte kontakt med hinanden, og som producerer og udveksler betydning*” [Alrø & Christiansen 1992, 11]. Kommunikation i denne forståelse drejer sig ikke blot om direkte transmission af information fra afsender til modtager, men anskuer alle kommunikationspartnerne som medproducenter af samtaleteksten [Fiske 1990, 2; Larsen 1974, 2], hvilket er særligt betegnende for chatsamtaler. Disse samtaler foregår nemlig mellem parter, som ’befinder’ sig i det samme chatrum samtidig, og hvor alle deltagere kan være med til at skabe samtalen ved at skrive korte meddelelser, som de andre deltagere synkront kan læse på deres respektive computerskærme. Derimod er kommunikation via e-mail og i debatfora som oftest forskudt i tid, hvorved de har flere fællestræk med almindelige brevvekslinger eller udvidede læserbrevs-fællesskaber.

Det nye ved netsamtaler er, at selvom kommunikationspartnerne ikke er i fysisk kontakt med hinanden og ikke har mulighed for umiddelbart at reagere på hinandens verbale og nonverbale kommunikation som ved interpersonel kommunikation [Alrø & Christiansen 1992, 11], så kan de reagere spontant på hinandens kommunikation ved hjælp af computerskrift. For øvede brugere kan særlige tegnsystemer, de såkaldte ”emotics” eller ”smileys”¹², i høj grad udtrykke og delvist erstatte kropssprog, stemmeføring og følelser [P. R. Jensen 1998, 17]. På denne måde kan chattere sam- ”tale” on-line med venner og fremmede i små private ”rum” eller på offentlige ”torve” under omstændigheder, der ligner interpersonel kommunikation. Der er naturligvis også væsentlige forskelle mellem kommunikation on-line og off-line, som fx anonymitet, hvilket jeg vender tilbage til senere i dette kapitel.

Unge brugere i fokus

Der er flere grunde til, at dette kapitel interesserer sig for unge kristne netbrugere. Først og fremmest er unge mennesker interessante at se nærmere på, da de repræsenterer en generation, som vil være de fremtidige brugere af den computer-teknologi, som i dag er i sin vorden. Derudover fremhæves det ofte, at unge har et andet og mere ’naturligt’ forhold til de nye medieformer end ældre generationer, fordi de yngste generationer er vokset op med elektroniske medier som en integreret del af deres hverdag. En yderligere årsag til at se nærmere på netop unge er desuden, at de er en velkommen undtagelse fra dette ellers sparsomt belyste område (som nævnt i kapitel 2), da flere mindre undersøgelser således netop har belyst unges brug af internettet i kristent og religiøst regi. Disse undersøgelser kan derfor indgå som parallelmateriale til den femtedel af min respondentgruppe, som er i aldersgruppen 13 til 21 år [S1]. Disse 49 unge, hvoraf størstedelen er troende kristne [S8] vil sammen med andre undersøgelser af unge internetbrugere således løbende blive inddraget til belysning af kristnes netsamtaler. Særlig anvendelig blandt de øvrige undersøgelser er netmissionæren Andrew Careagas spørgeskemaundersøgelse blandt 12-21 årige overvejende kristne amerikanere om deres samtaler i kristne ’online-communities’ såsom chatrum og diskussionsfora. Careaga var særligt interesseret i de relationer,

---

¹² Ses fx her: <http://forum.giraffen.dk/showicons.php>

som disse 64 unge skabte på nettet, og i om cyberlivet havde indflydelse på de unges trosliv [Careaga 1999, 1, 3-4].

Overblik over respondenternes netsamtaler

I det foregående kapitel fremgik det af tabel 6.1, hvor *stor en andel* af respondenterne, der har erfaring med forskellige netaktiviteter i kristent regi. Tabellerne 7.1 og 7.2 herunder viser derimod, hvor *ofte* netsamtaleaktiviteterne anvendes af respondenterne. Sammenholdes disse tabeller ses det, at der er en klar sammenhæng mellem andelen af respondenter, der anvender netsamtaleaktiviteterne, og hyppighed i brugen. Det viser sig, at jo flere respondenter, der anvender en given netsamtaleaktivitet, des hyppigere bliver den brugt. Eksempelvis e-mailer hele 84 % af respondenterne i kristent regi, og 2/3 gør det mindst ugentligt, mens under 20 % af respondenterne kommunikerer med en præst over nettet, hvoraf omkring halvdelen af disse kun gjort det en eller to gange.

Tabel 7.1: Hyppighed for deltagelse i netsamtaleaktiviteter på internettet

Hyppighed/ Netaktivitet	S14A	S14A	S15A	S15A	S16	S16
	(N=237)	(N=71)	(N=233)	(N=154)	(N=235)	(N=198)
	Andel af deltagere i kristen chat	Valid % for andel af deltagere i kristen chat	Andel af deltagere i kristne internetfora	Valid % for deltagere i kristne internetfora	Andel, der e-mailer i kristent regi	Valid % for andel, der e-mailer i kristent regi
Dagligt	3 %	8 %	11 %	16 %	24 %	29 %
Ugentligt	5 %	17 %	17 %	26 %	30 %	36 %
Månedligt	7 %	23 %	15 %	23 %	18%	21 %
Sjældnere	14 %	48 %	21 %	32 %	12 %	15 %
Har erfaringer med chat / fora	1 %	4 %	4 %	3 %	-	-
I alt	30 %	101 %†	68 %	100 %	84 %	101 %†

* Anmærkning.: Pga. decimalafrundninger giver den samlede validprocent ikke nøjagtigt 100%

Tabel 7.2: Hyppighed for kommunikation med præst via internettet

S18A: Hvor ofte har du via internettet kommunikeret med en præst om personlige spørgsmål eller problemer?	% af N = 236	Valid % af andel, der har netkommunikation med præst N =48
Aldrig	80 %	-
1-2 gange	11 %	56 %
3-10 gange	4 %	21 %
Mere end 10 gange	3 %	17 %
Har prøvet	1 %	6 %
I alt	99 %†	-

* Anmærkning.: Pga. decimalafrundninger giver sammentællingen for N = 236 ikke nøjagtigt 100%

Tabel 7.3 herunder angiver nogle af de emner, som respondenterne har kommunikeret om i netsamtaler. Respondenternes besvarelser vidner om en stor lyst til at kommunikere om religion på nettet. Det ses, at chatrum og netfora i højere grad end præster benyttes til samtaleemner relateret til religion. Desuden kommunikeres der i chatrum såvel som i netfora om alt fra pjat til sjælesorg, herunder livsværdier, kristen filosofi, mission, kristen musik, venskab samt andre dagligdags emner fra et kristent perspektiv [S14 B; S14C].

Tabel 7.3: Samtaleemner i hhv. kristen chat, kristne fora og i kommunikation med præst

Netaktivitet/ Svarmulighed	S14B Kristen chat N=71	S15B Kristne netfora N=154	S18B Præst N=48
Tro	56 %	49 %	31 %
Tvivl	14 %	23 %	19 %
Bibelen	30 %	41 %	21 %
Aktuelle religiøse emner	41 %	53 %	31 %
Ikke-religiøse emner	18 %	8 %	21 %
Ved ikke	3 %	7 %	-
Andet	15 %	10 %	13 %

Dobbelt så mange af respondenterne har erfaring med kristne netfora sammenlignet med kristen chat men fordelingen af, hvad der har størst betydning for respondenternes færden disse steder, følger det samme mønster, hvilket fremgår af endnu en tabel, nemlig tabel 7.4. Knap halvdelen af både chat- og foradeltagere tillægger det således stor betydning at have denne kontaktflade til mennesker med samme interesse for kristendom og religion som dem selv. Herefter vægter disse respondenter muligheden for at fortælle om deres tro, mens færrest prioriterer muligheden for hhv. at kommunikere anonymt om kristendom og religion samt at kommunikere om svære emner på nettet.

Tabel 7.4: Betydning for kommunikation i kristen chat og kristne fora

Netaktivitet/ Svarmulighed Hvad har størst betydning for din brug af kristne chat/kristne internetfora?	S14C Kristne chatdeltagere N=71	S15C Kristne foradeltagere N=154
At kommunikere om kristendom og religion med mennesker, jeg ellers ikke ville møde	49 %	44 %
At kommunikere med andre kristne mennesker	47 %	44 %
Muligheden for at fortælle andre om min tro	34 %	17 %
Muligheden for at kommunikere om emner, som ellers er svære at berøre, når jeg er sammen med andre mennesker ansigt til ansigt	13 %	14 %
Muligheden for at kommunikere anonymt om kristendom og religion	10 %	9 %
Andet	11 %	20 %
Ved ikke	4 %	-

Relationer i kristne netsamtalerum

Med ovenstående overblik over netsamtalernes hyppighed, samtaleemner og betydning som grundlag fokuserer den resterende del af kapitlet fra forskellige perspektiver på de relationer, som dannes mellem mennesker i internettets samtalerum.

Livligt leben og ukonstruktive diskussioner

På nettet mødes mennesker fra nær og fjern og taler om alverdens emner. Her kan folk udveksle synspunkter, tro og viden inden for fælles interesseområde. En af internettets forcer for kristne er, at det er muligt, ”*At kommunikere om emner ... som de fleste i ens omgangskreds ikke finder så spændende som en selv*” [S15C, R33]. Godt 1/3 af alle respondenterne har på internettet fået kontakt til kristne mennesker, som de ellers ikke ville have mødt [S22], dvs. at de har udvidet deres *kristne* bekendtskaber. Flere respondenter fremhæver, at det har stor betydning for dem, at have denne kontaktflade til ligesindede [fx S21, R117; S23B, R44; S24, R37], da det kan ”... *være godt at se, at der findes andre "derude" som mener det samme som "mig"...*” [S24, R232].

Netkontakterne skabes ikke bare til trofæller men også til mennesker med andre livssyn. En respondent giver følgende karakteristik af en nyhedsgruppe, som hun aktivt frekventerer:

”På nyhedsgruppen er der konstant livlige diskussioner om alt muligt og umuligt indenfor kristendommens verden. De færreste er enige om noget som helst, men alle holdninger bliver hørt, om end ikke altid forstået. Der er tale om kristne fra mange forskellige trossamfund ... og også ikke-kristne ... Det er et spændende fællesskab, som jeg finder både lærerigt og underholdende at være en del af. Det er sundt for den personlige tro at blive udfordret, og det bliver den så sandelig her. Et sådant leben kender jeg ikke fra noget folkekirkeligt fællesskab/menighed” [bilag 5d, R86].

Forskelligheden opleves ikke kun som en spændende udfordring af deltagernes tro. Det kan nemlig tillige medføre ukonstruktive diskussioner, hvis kommunikationspartnerne er for langt fra hinandens synspunkter¹³, som en anden aktiv deltager i netdebatter påpeger: ”*Efter min mening er det ødelæggende for debatten, at der ofte rejses tvivl om selve de præmisser, man som kristen gerne vil argumentere ud fra,*

---

¹³Et eksempel på en debat, der udvikler sig til personlige angreb, og hvor livssyn langt fra hinanden støder sammen, kan lokaliseres på www.jesusnet.dk's debatfora. Debatten om ”Indre Mission=Ekstrem ateisme” kan følges fra indlægget 9/7-01 og fortsætter frem til august 2001. <http://www.altergratis.dk/forum/read.php?f=2&i=4484&t=4484>

ligesom debatten let bliver afsporet på grund af de mange indlæg af ikke-kristen karakter" [Jezper i Stonor 1999a]. Han ønsker derfor at opstarte en nyhedsgruppe,

"... hvor man kan debattere Bibelen ud fra Bibelens præmisser, uanset om deltagerne er personligt kristne eller ikke. Fremfor at spille tid på at diskutere, om Bibelen er ren fiktion, om Noahs ark var et rumskib, eller om Jesus virkelig var Guds Søn, kan energien bruges mere konstruktivt på at samtale om og debattere, hvad Bibelen taler om, og hvilken betydning det får for os" [Jezper i Stonor 1999a].

Det fremgår således af ovenstående, at mens nogle respondenter opfatter forskelligheden som noget positivt i udvekslingen af meninger om tro, foretrækker andre diskussioner med ligesindede, hvor debatten opfattes som mere konstruktiv.

Relationer og venskaber dannes over tid

Ovenstående synspunkter illustrerer, at det oplevede udbytte af netsamtalerne spænder vidt. Internetmissionæren Asbjørn Asmussen udtaler om møderne mellem mennesker på nettet: *"Bekendtskaberne er ofte flygtige og samtalerne stikker sjældent ret dybt. Et enkelt klik, og man er pludselig ude af en dialog"*. Internetevangelisten Henrik Hadsbjerg oplever tilgængæld også, at *"... er kontakten først etableret, kan man komme meget tæt på et andet menneske... Det er fantastisk, når man får lov til at følge med et lille stykke på et menneskes livsvej. At komme bag facaden og høre om det, der gemmer sig dybest inde"* [Vigilius 2000c]. Ovennævnte citater er eksempler på, at der på nettet opstår både mange yderst overfladiske møder, såvel som (færre) meget tætte, dybe og fortrolige relationer.

Flere undersøgelser viser, at det, som er afgørende for, om der dannes relationer og fællesskab i nyhedsgrupper, er den tid og det engagement, som den enkelte deltager investerer i disse fora [Højsgaard 1999, 88-101, 148-149; Gotved 1997, 56; Parks og Floyd 1996, 82, 85-88, 92-93; Stonor i P. R. Jensen 1998, 17]. Efterskoleforstander i Løgumkloster, Jens Peter Rejkjær, har spurgt 175 danske efterskoleelever fra hhv. en kristen og en natur- og sportsefterskole om deres brug af internettet. Disse unge oplevede internettet som et sted at skabe nye kontakter, men kun få har venner på

nettet, og endnu færre betragter disse forhold som virkelige venskaber [Rejkjær 2000, 40-41]. Derimod afslører to undersøgelser af unge amerikanere, at det er almindeligt blandt disse unge at danne og fastholde venskaber på nettet [Barna 1998, 4; Careaga 1999, 5]. Modsat de danske efterskoleelever betragter halvdelen af Careagas ret internerfarne unge venskaber på internettet som lige så virkelige og vigtige i deres liv, som venskaber funderet i den fysiske verden [Careaga 1999, 5].

Mødes både on-line og off-line

Det er almindeligt at supplere og vedligeholde kontakter i nyhedsgrupper eller chat via andre medieringer, som fx e-mail, udveksling af fotos, telefonsamtaler og brevveksling [Careaga 1999, 5-6; Parks & Floyd 1996, 92]. Fx skriver en mand, at *"Mit netværk af kontakter er ikke specielt knyttet til internettet. Der udveksles breve og e-mails og personlig snak, alt efter situationen"* [S22, R95]. Relationer, der opstår på internettet, vedligeholdes og udvikles ikke nødvendigvis kun på dette medie men tillige i den fysiske verdens kontekst [S21, R49; S20A, R50, R134; S21, R50]. For en kvinde, der dagligt deltager i en nyhedsgruppe, er det ikke en enestående begivenhed at mødes med internetrelationer i en fysisk kontekst: *"Flere af de faste skribenter på [nyhedsgruppens navn] har igennem årene mødtes "i virkeligheden", og visse af disse ... er blevet mine meget nære venner. Og diskussionerne fra gruppen fortsætter, når vi mødes"* [bilag 5d, R86, også S24, R86]. Cyberspace og den fysiske verden er således ikke skarpt adskilte verdener for disse respondenter. Dog har kun 13% af respondenterne bekræftet, at de via kontakter etableret på internettet har deltaget i kristne arrangementer off-line, som fx kurser eller koncerter, ligesom respondenter har anvendt internettet til at skabe kristne kontakter i udlandet [S21]. På denne måde hjælper internettet til at styrke kontakter mellem kristne [ex S21, R86, R165]

Rum til samtaler om religion - anonymitet

Det, som gør venskaber interessante i forbindelse med internettet, er, om der i netrelationer kan skabes rum til at samtale åbent og fortroligt om tro og religiøse anliggender. Flere af mine respondenter nævner, at de har venner på nettet [fx S24, R49, R164; bilag 5e, R136; bilag 5d, R86], og denne meget aktive kvindes beskrivelse af hendes forhold til andre af deltagerne i en nyhedsgruppe viser tydeligt, dels at der

dannes meget personlige relationer mellem deltagerne, og dels at hun oplever deltagerens kommunikation som præget af åbenhed og ærlighed:

*”Forholdet imellem os er ganske **personligt**, idet vi jo altid har været vant til at diskutere meget **nære** og **private** emner med hinanden, og vi deler gerne de **store oplevelser** i vore liv ... En sådan **ærlighed** og **åbenhed**, der er vel nok opstået på grund af mediets **anonyme** form og diskussionernes **personlige indhold**, giver en **ægthed**, som ganske trodser anonymiteten”*
[bilag 5d, R86] (fremhævelser tilføjet, red.).

Lidt paradoksalt oplever kvinden, at anonymiteten på den ene side er en vigtig forudsætning for den ærlige kommunikation, der på den anden side er med til at trodse anonymiteten og styrke de personlige relationer. Som her fremhæves det ofte, at den anonymitet, som internettet tilbyder, gør det lettere at udtrykke sig åbent om meget personlige anliggender [ex Dawson 2001, 3; Fjeldstad & Leifsen 2000, 6-8]. Dette skulle gælde særligt for unge mennesker, der i en af livets overgangsfaser søger efter identitet, mening og tilhørssted. Fasen fra barn til voksen kan medføre en vis usikkerhed, der kan gøre det svært at udtrykke sig overfor andre. Specielt for unge kan internettets anonyme samtaleformer derfor være et godt alternativt og mere fordomsfrit mødested, hvor de unge får luft for deres følelser og sat ord på det, der optager dem, herunder emner som tro og tvivl [von Hirsch 1997, 22-23; Lövheim 2000, 24; Parks & Floyd 1996, 83; Rejkjær 2000, 42; bilag 5e, R136; bilag 6a, von Smith]¹⁴. ”Det kan virke meget befordrende for en snak, at anonymiteten er fuldstændig”, erfarer Henrik Hadsbjerg ”Folk spytter lettere ud med tingene” [Vigilius 2000c]. Ligeledes pointeres det, at processen omkring den tekstbaserede kommunikation er et vigtigt redskab til terapi og til at lære sig selv at kende gennem en skrivende dialog [Lövheim 2000, 27-28; Fjeldstad og Leifsen 2000, 7]. Den helt eller delvise anonymitet på internettet anses således som en afgørende faktor i forhold til at skabe rum til personlige og dybe samtaler om religiøse emner i et offentligt fora.

---

¹⁴ Et eksempel på et indlæg om tvivl kan lokaliseret på <http://hotforum.dk/hotforum/instance/6B1DBCDC.nsf/topic/26B16F676D0C0D42C1256A4C00532DE6?opendocument&expand=17>

For de færreste af mine respondenter lader anonymiteten dog til at spille nogen stor rolle for deres netkommunikation, hverken for samtaler om religion eller (andre) svære emner. Under 15 % af de respondenter, som engagerer sig i chat eller fora, har angivet, at enten anonymiteten eller muligheden for at kommunikere emner, som kan være svære at berøre i interpersonelt samvær, har betydning for de netaktiviteter illustreret i tabel 7.4 [S14B; S15B]. Heller ikke blandt de unge amerikanere tillægges anonymiteten nogen særlig vægt. Ifølge Careaga mener godt 80 % af dem, at de er lige så ærlige i kommunikation med venner on- som off-line. Hvad angår åndelige emner, så mener halvdelen, at de kan udtrykke deres følelser og holdninger lige godt i begge verdener, mens ca. 40 % angiver at de ville udtrykke sig bedre via e-mail. Knap 2/3 tilslutter sig, at religiøse og åndelige emner er lettere at være ærlig og åben omkring i cyberspace end i interpersonel kommunikation, heraf flest af pigerne [Careaga 2000, 2, 4-5].

Ovenstående indikerer, at en væsentlig forudsætning for fortrolige og åbne netsamtaler ikke nødvendigvis er muligheden for anonym kommunikation eller påtagelsen af en anden identitet men måske snarere det særlige kommunikationsrum, der skabes ved at kommunikere i skrift og ikke ansigt-til-ansigt.

Kønnenes kommunikationsmønstre

Enkelte mindre undersøgelser kan hjælpe med at belyse forskelle i kønnenes kommunikation på internettet. Det er i disse undersøgelser mere udbredt blandt drenge at færdes i internetfora, mens piger chatter oftere end drenge [Caraga 1999, 3; Rejkkjær 2000, 43]. Disse resultater genfindes i min undersøgelse [tabel 5.1; S14A; S15A]. En norsk webkirke, www.nettkirke.no, har erfaret, at flere kvinder end mænd indgår i indgående og dybe samtaler med netpræsten, og at en overvægt af kvinder indgår i samtaler, der forløber over længere tid [Fjeldstad & Leifsen 2000, 6]. Careaga overvejer, om religiøse og spirituelle diskussioner i nettets anonyme samvær egner sig bedst til kvinders kommunikationsstil, da pigerne i forhold til drengene, som nævnt, er mere åbne på nettet end i den fysiske verden [Careaga 2000, 2, 4-7]. Videre skriver han, at *“It may be that religious and spiritual discussions online often require the more harmonious communication style favored by women”* [Careaga 1999, 4].

Ovenstående iagttagelser antyder tilsammen, at kønnenes gængse kommunikationsmønstre kan genfindes i on-line kommunikation [også Lövheim 2000, 30-31].

Bedre fællesskab og åndeligt liv - e-mail i kristent regi

E-mail er en bekvem kommunikationsform mellem telefonsamtaler og breve, som hele 84 % af mine respondenter anvender i kristent regi [S16; tabel 7.1]. Amerikanske undersøgelser viser, at hvis e-mail integreres i en menigheds liv og interne kommunikation, så kan denne elektroniske kommunikationsform få endog meget stor betydning for medlemmernes sociale og åndelige liv. Denne forbedring af den interne kommunikation, vil kunne styrke fællesskabet, medlemmernes tro og åndelige vækst [Larsen 2000, 2, 17; Wilson 2000 i C. R. Jensen 2000, 89].

I modsætning hertil mener en af mine respondenter, der e-mailer dagligt, men ellers ikke har mange erfaringer med internettets forskellige kommunikationsformer, at ”*For de fleste er internettet blot et forum til udveksling af simple kommunikationsopgaver, programmer nyhedsbreve og lign. Dette har stor praktisk betydning i den enkeltes menighedsliv, men næppe den store religiøse betydning. Det er blot et medie som telefonen*” [S25, R61]. Denne mand oplever ikke, at internettet har nogen særlig religiøs betydning, men han er enig i, at internettet har praktisk betydning i menighederne. Det har naturligvis betydning, hvor mange i en menighed, der e-mailer (Larsen 2000: 18). Derfor er det muligt, at e-mail kan komme til at spille en større rolle i de danske menigheder og andre kristne sammenhænge, efterhånden som voksende andele i menighederne bliver jævnlige brugere af netkommunikation [Asmussen et al 2000, 61]. I kapitlet om religiøs forandring fremhæves et eksempel på, at kristen e-mailkontakt kan have stor betydning for et menneskes liv.

Elektronisk sjælesorg

En ud af fem respondenter har kommunikeret med en præst over internettet [tabel 7.1]. Netkommunikationen bruges ofte til en hurtig afklaring af spørgsmål af praktisk karakter [S18B, R52, R54; S18C, R52, R57], men også til samtaler om oplevelser, som berører det enkelte menneske dybt, fx ”*Forhold vedr. bekymring for børns kristenliv, når de kommer i livskonflikter*” [S18B, R148] og ”*Opfordring til at bede for*

et menneske i nød” [S18B, R57]. Dette kan være eksempler på emner for sjælesorg over nettet.

En kirkelig webmaster fremhæver to aspekter som den ”... *stærke side vedrørende sjælesorg*” [S18C, R91]. For ham er den uforpligtende kommunikationsform og muligheden for at samtale om svære emner uden at skulle mødes ansigt til ansigt internettes styrke i denne type af kommunikation. For andre kan den fysiske nærhed derimod være en forudsætning for ”ægte” og dyb kommunikation, som det vil vise sig i kapitlet om fællesskab. Der er efterhånden mange tilbud om elektronisk sjælesorg eller personlige samtaler i kirkeligt regi på den danske del af nettet¹⁵. Disse netsjælesørgere modtager typisk få, men vigtige henvendelser om ugen, der dels viser, at der er et behov for denne type af sjælesorg, dels at e-mails er egnet til at kommunikere om svære emner. Fra tre netsjælesørgere lyder det samstemmende, at denne skriftlige og anonyme kommunikationstype appellerer til en gruppe af mennesker, der ellers ikke ville tage kontakt til kirken [Holm-Sørensen 1999, 10; G. B. Pedersen 1998, 18; Ritzau 2001; Stonor 2000; Østerby 1999].

Udbytte og indlevelse

Besvarelserne fra respondenterne vidner alt i alt om en stor interesse i at mødes og samtale med andre mennesker samt at få indblik i andres perspektiver på verden. Der er mange vidnesbyrd om, at der i internettes forskellige elektroniske socialiseringsformer dannes kontakter og samværsformer, som er befordrende for samtaler om emner af dyb og personlig karakter, herunder emner som kristendom og religion. Det er blevet fremhævet, at særligt unge har glæde af denne mulighed for at kunne spørge om og diskutere religion via elektronisk kommunikation, hvor der er plads til at meninger brydes. Dette er en hjælp til, at unge kan finde sig selv og deres tro. Der har været en tendens til at fokusere på computerteknologiens mere eksotiske perspektiver for samvær i virkelighedstro virtuelle virkeligheder, som Parks og Floyd skriver [Parks & Floyd 1996, 93-94]. For deres respondenter, såvel som for mange af mine, er

---

15 Eksempler ses på <http://www.folkekirken.dk/Samtale/sjaelesorg.htm>, <http://www.jesusnet.dk/kontakt/index.php> og <http://www.christianskirken.dk/sporg.htm> og <http://www.natkirken.dk/samtale/index.htm>

internettet dog blot et andet mødested, hvor relationer og venskaber kan dannes og i nogle tilfælde også dyrkes i den fysiske verden.

Anton Stonor, der som kommunikationsstuderende har kigget nærmere på chatter, mener, at *"Indlevelse på et eller andet plan er under alle omstændigheder en forudsætning for at danne og uddybe personlige kontakter..."* [P.R. Jensen 1998, 17]. Også blandt mine respondenter ser der ud til at være sammenhæng mellem det engagement, som den enkelte lægger i cyberspaces konversationelle aktiviteter, og om de netbaserede relationer opleves som "virkelige" eller ej. Selvom størsteparten af mine respondenter anvender mediet forholdsvist overfladisk, er der også eksempler på yderst aktive brugere, der har investeret sig selv, skabt nære relationer til samtalepartnere, og har fået et stort udbytte ud af det [ex bilag 5d, R86; bilag 5e, R136], som specialets resterende kapitler ligeledes vil give eksempler på.

Kapitel 8 Kristne ritualer og kirkelige handlinger på internettet

Spørgsmålene om kirkelig handlinger og ritualer på nettet [S17] er sammen med spørgsmålene om kristne fællesskaber på nettet [S23 og S24] de spørgsmål, som flest respondenter har reageret på med en kommentar. En stor del af kommentarerne til ritualer på nettet omhandler respondenternes oplevelser af kristne fællesskaber via nettet, hvilket betyder, at der er tematiske overlap mellem nærværende kapitel og det efterfølgende kapitel 9. I dette kapitel holdes fokus på respondenternes erfaringer med og holdninger til kristne netritualer, mens det kapitel 9 uddyber respondenternes holdninger til kristne netfællesskaber.

Generel skepsis overfor netritualer

Skønt 1/3 af respondenterne har kommenteret spørgsmålene om kirkelige ritualer, har kun 29 af respondenterne (svarende til 13 %) personlige erfaringer med et eller flere kristne netritualer [S17A, tabel 6.1]. Kirkelige handlinger og kristne ritualer bruges her ikke i en snæver betydning, men inkluderer en bred vifte af kristne og kirkelige aktiviteter, herunder gudstjeneste, andagt og bøn, som flest af respondenterne har erfaringer med, og desuden også nadver, bryllup og andre kirkelige handlinger, som færrest har deltaget i [S17A; S17B]. Da relativt få af respondenterne ikke på egen hånd har erfaring med netritualer, har størstedelen af respondenterne kommenteret spørgsmålene ud fra deres *forestillinger* om netritualer snarere end ud fra deres *faktiske* kendskab til fænomenerne.

Tabel 8.1: Respondenternes holdninger til netritualers egnethed

S17B: Finder du, at internettet er egnet til kirkelige handlinger og kristne ritualer?	Samtlige respondenter N=231	Unge (13-21 årige) N=49	Netritual-erfarne respondenter N=29
Ja	6 %	12 %	17 %
Egnet i en del tilfælde	19 %	33 %	45 %
Kun egnet i særligt tilfælde	37 %	27 %	24 %
Slet ikke egnet	23 %	14 %	7 %
Ved ikke	16 %	12 %	7 %

Respondentgruppen er som helhed ret skeptisk angående internettets egnethed til kristne ritualer, som det fremgår af tabel 8.1. Det samme er tilfældet blandt Højsgaards danske webmastere, hvor over 35 % slet ikke mener, at religiøse handlinger på nettet er muligt, og 40 % at det kun er muligt i særlige tilfælde [Højsgaard 1999, 85]. Der er overordnet en vis sammenhæng mellem mine respondenters holdninger til ritualer på nettet, og om de har personlige erfaringer med sådanne netaktiviteter. Blandt dem, som har forholdt sig mest positivt til netritualer ved at svare ”ja” i tabel 8.1, har 40 % selv erfaringer med netritualer (6 ud af 15), mens det kun gælder under 4 % af dem, som har svaret ”slet ikke egnet” (2 ud af 53) [S17B]. Det fremgår endvidere af tabel 8.1, at unge er forholdsvist mere positivt indstillede overfor netritualer, hvilket bl.a. kan hænge sammen med, at en større andel af unge har erfaring med netritualer end den samlede respondentgruppe (hhv. 13% af alle respondenter og 19 % af 47 unge). Den mest positivt indstillede gruppe er de 29 personer, som selv har deltaget i internetritualer, og som i øvrigt generelt har en del erfaring i brugen af internettet i kristent regi.

Holdninger til netritualernes egnethed

Besøg på internettets kristne hjemmesider kan sammen med respondenternes kommentarer afsløre, at der på de danske dele af nettet eksisterer et utal af eksempler på opfordringer til meditation, bøn og andagt¹⁶, fx med udgangspunkt i fordybelse i tekst eller billeder. Ligeledes distribueres bedeemner¹⁷ via mailinglister eller debatfora

¹⁶ Eksempel: www.kristenmystik.dk

¹⁷ Eksempel på opfordring til forbøn for syge mennesker fra www.jesusnet.dk på

[S17B, R50, R165], hvorved den "... (*daglige*) *personlige bøn* ... [bliver] ... *et fælles anliggende*" [bilag 7a, Kragen; også S17B, R83, R113; bilag 5c, R83]. Disse er aktiviteter, der både kan foregå på egen hånd som en stille indre bøn eller ske i samvær med andre [Hansen 1983, 61-62; Stefánsson et al 1983, 22]. Andagten kan således fungere på nettet, fordi "... *det fysiske fællesskab ikke er en "nødvendighed"*" [S17B, R13].

Dækkende for mange respondenters holdning skriver en mand til spørgsmålet om netritualers egnethed: "*Jeg er tæt på at svare slet ikke egnet - men angående bøn er det for mig ikke umuligt at tænke sig, at man samledes for at dele bedeemner - hvad angår handlinger som dåb, nadver mener jeg, at nettet er komplet uegnet*" [S17B, R113]. Mange af respondenterne er således ikke afvisende overfor, at religiøse handlinger, der kan fungere i private former uden fysisk nærvær med andre, også kan fungere på nettet. Derimod opfattes det som mere problematisk i forhold til andre kirkelige handlinger, der "... *jo i den grad er bygget om et fysisk, nærværende fællesskab*" [bilag 7a, Kragen]. Særligt når det gælder de sakramentale ritualer, nadver og dåb, som ingen af respondenterne har ytret sig positivt i forhold til [S17B, R27, R64, R78, R113], har respondenterne svært ved at forestille sig de kirkelige handlinger som fysisk opsplittede begivenheder.

I USA praktiseres nadver bl.a. af gruppen 'Sunday Sidelined' for mennesker, som ikke selv kan komme til kirken. Deltagerne i denne form for nadver mødes søndag formiddag i et netforum og modtager via internettet søndagens andagt og liturgi i skriftlig form. Deltagerne har hver især brød og vin parat ved deres computerskærme og forretter selv nadveren, som det sker ved radio- og tv-transmissioner af andagter og gudstjenester. Efterfølgende chatter deltagerne til hinanden om deres oplevelser og deres tanker i forbindelse med nadveren. For disse mennesker fungerer netnadveren som et velkomment alternativ til det fysiske fællesskab, som de ikke har mulighed for at deltage i. Netgudstjenester kan også transmitteres i lyd og levende billeder via internettet. Begivenheden kan desuden gøres interaktiv ved, at netdeltagere e-mailer

bønneønsker, salmeforslag eller kommentarer til prædikenen [Børthy 2001; C. R. Jensen 2001, 96-99, 118-120]. En respondent pointerer dog, at hun ikke mener, at det i internettransmitterede ceremonier vil være muligt at skabe den smukke og nærmest meditative ”*højtidelighed og stemning*”, som hun oplever i kirkerummet under ritualerne: ”*Når jeg sidder i min morgenkåbe med en kaffekop i hånden og en cigaret osende i askebægeret ved siden af, mens jeg kigger på det lille "RealPlayer" vindue på skærmen, hvor transmissionen foregår, er højtidelighed det sidste, jeg tænker på*” [bilag 5d, R86].

Særlige omstændigheder for netritualer

Uanset hvor på skalaen over ritualernes egnethed respondenterne har placeret sig, har mange af dem præciseret hvilke ritualer, de finder egnede eller ikke egnede samt under hvilke omstændigheder. På trods af den generelle skepsis har en del respondenter således redegjort for de særlige omstændigheder, hvor de finder, at ritualer på internettet alligevel kan fungere tilfredsstillende. Som kvinden ovenfor ræsonnerer: ”*Tja... Hvis morgenandagten på P1 eller ugens gudstjeneste på DR1 er egnede for visse mennesker, må "internetritualer" vel også være det. Men personligt har det ingen interesse*” [S17B, R86]. De særlige omstændigheder gælder specielt for mennesker, som ikke kan være fysisk tilstede i kirken fx pga. sygdom, handicap, alder, geografisk afstand eller udenlandsrejse [S17, R25, R79, R123, R179, R190, R192, R219]. Netritualer kan også være egnede for mennesker med andre typer af behov eller problemer, som ensomhed, kontaktproblemer og nysgerrighed, eller for religiøst søgende mennesker [S17B, R25, R48, R54, R57, R171, R213]¹⁸. En mand mener dog, at netritualer kun er ”... *egnet for folk, der ikke kommer ud af døren eller som ellers aldrig ville komme til kirkelige handlinger*” [S17B, R12]. Fordelen ved medieformidlede ritualer er, at de ”*Giver mulighed for at "være" med, selv om man af én eller anden grund ikke kan være til stede*” [S17B, R190]. Pointen i dette er således, at netbaserede ritualer kan give kristne mulighed for mental deltagelse i centrale elementer af det kristne liv, også på geografisk afstand [S17B, R145].

---

¹⁸ Samme argumentation har været fremme i forbindelse med religiøst tv og radio [ex Gunter & Viney 1994, 55; Pettersson 1985, 14-15, 40].

Baggrund for skepsis

Tabel 8.1 viste, at næsten $\frac{1}{4}$ af respondenterne slet ikke mener, at ritualer er egnede til nettet. En af disse var denne unge mand, for hvem tanken om netritualer virker endog meget fjern: ”*Man må da godt nok være nørdet for fx at overvære/deltage i en gudstjeneste på nettet*” [S17B, R177]. Respondenternes generelle skepsis over for netritualer kan forklares på forskellig vis. Historisk set er skepsis overfor nye medier ikke noget nyt fænomen [Drotner et al 1996, 50-51, 70-71]. Den udbredte skepsis blandt respondenterne bunder således delvist i, at religiøse ritualer på internettet er et forholdsvis nyt og ukendt fænomen, som det har været svært for respondenterne at forholde sig til [se fx S17B, R23]. Nogle grunder fx over, hvordan de kirkelige handlinger kan foregå rent praktisk [S17B, R168], som denne respondent; ”... *men undskyld mig, hvordan skulle man kunne holde nadver via nettet??? - eller bede sammen???*” [S17B, R33]. Ligeledes undrer en aktiv netbruger sig over, hvordan vandet, vinen og brødet ved nadveren og dåben bliver overført, og om vielse er muligt uden at ægtefolkene, vidnerne og den viende myndighed er fysisk tilstede [bilag 7a, Kragen]. Det er dog ikke kun et spørgsmål om, hvad der er muligt på internettet. For mange drejer det sig mere grundlæggende om, at de ikke føler, at ritualerne hører hjemme i en medieformidlet sammenhæng: ”*F.eks nadver og selve Gudstjenesten hører ikke til på nettet. Det er egentlige "ritualer", jeg mener, skal foregå i et forum, hvor folk er fysisk tilstede og netop på samme sted. Ideen med det hele kunne gå tabt i en computer!*” [S17B, R78; også S17B, R179].

En sandsynlig årsag til, at så få har kendskab til og erfaring med netritualer, er således, at selv om respondentgruppen er jævnlige og for størstedelen positivt indstillede brugere af internettet i kristent regi, så er de ikke særligt begejstrede for netop denne type af kristne netaktiviteter. En anden nærliggende forklaring er desuden, at der ikke er mange muligheder for at deltage i kristne netritualer i dansk sammenhæng. Som nævnt praktiseres bøn og andagter, men ellers har min søgen efter empiriske eksempler ikke givet noget positivt resultat trods flere forespørgsler blandt danske kristne internetbrugere [bilag 7; Børthy 2001; bilag 5a, R54; bilag 5c, R83]. En enkelt undtagelse er dog den realtime netgudstjeneste, der blev transmitteret til alverden skærtorsdag 2000 fra Brorsons Kirke i København [bilag 5a, Børthy 2001; Vigilius

2000]. En respondent oplevede denne transmission ”*Lidt som at se en fjernsynsgudstjeneste*” [bilag 5a, R54]. Mediets interaktive muligheder blev således ikke taget i brug. Andre argumenter imod internettets egnethed til kirkelige handlinger begrundes netop direkte med de tekniske begrænsninger i overførslen af rituelle begivenheder, da de på internettet er ”*Begrænset af manglende båndbredde*” [S17B, R28]. Dette bevirker, ”*Internettet - på det stade det er i dag - er ringere end tv, som også er dårlig egnet til kirkelige handlinger og ritualer*” [S17B, R118]. Til sammenligning viser en amerikansk undersøgelse af primært kristne menigheder, at *live* netgudstjenester heller ikke er særligt udbredte i USA, hvor færre end 5 % af menighederne tilbyder nettransmitterede gudstjenester. Det er mest ældre mennesker og andre, som ikke selv kan møde op til den almindelige gudstjeneste i menigheden, der deltager i disse netgudstjenester, da de, som *kan* komme til kirken, foretrækker dette [Larsen 2000, 11, 14-15, 20].

Den helt grundlæggende præmis bag respondenternes skepsis er dog den opfattelse, at kristendom er konstitueret ved de troendes *fysiske* fællesskab [S17B, R23], særligt det hellige nadverfællesskab, der besegler Guds pagt med mennesker. Sammen med dåben er disse sakramenter de synlige tegn på skjult nåde [Bjerg 1983, 80, 281, 355-356]. Således opfattes kristendommen ikke kun som en sag for den enkelte men i høj grad som et fællesskab [S17B, R121], og troens kerne kan dermed ikke opleves alene foran computeren. Overordnet sker denne argumentation ud fra mange respondenters oplevelse af, at ”*Kristendom er nærhed - internet er ikke*” [S17B, R17], og at en afgørende forudsætning for det kristne fællesskab er, ”*... at man står ansigt til ansigt - Menighed kan i bund og grund kun bygges, hvor mennesker er fysisk til stede i et fællesskab*” [S17B, R1]. Der er udpræget enighed om, at kirkelige ritualer hører til i kirken, og om at den fælles fysiske tilstedeværelse er afgørende for kvaliteten af ritualerne [fx S17B, R24, R37, R78]. Derfor kan netritualer ikke erstatte ”virkelige” ritualer eller fællesskabet i menigheden [fx S17B, R1, R26, R229], ”*Fordi Kirkelige handlinger hører hjemme i en kreds af mennesker der ER samlet - i menigheden!*” [S17B, R214].

For nogle respondenter er det ikke kun et spørgsmål om, at nettet er uegnet, men at fysisk nærvær er bedre til fællesskabet omkring netritualerne. En respondent kommer ind på dette: ”*kirkelige handlinger forudsætter en menighedssammenhæng. Der er således et relationelt element i de kirkelige handlinger.... Internettet kan bruges men det er som regel ikke den mest oplagte/hensigtsmæssige samværsform for det kristne fællesskab*” [S17B, R61]. Det er således en udbredt opfattelse blandt respondenterne, at det fysiske samvær etablerer den målestok, som det elektroniske samvær vurderes i forhold til. Bagved denne opfattelse ligger en forventning om, at netritualer skal opfylde de samme kriterier og skal opleves på samme måde som i et interpersonelt samvær. Men da en oplevelse formidlet via medier er anderledes end en oplevelse i den fysiske verden, lever netritualer ikke op til forventningerne, som en respondent her giver udtryk for: ”*Kirkelige handlinger over Internettet vil aldrig komme på højde med den virkelige*” [S17B, R40]. Denne holdning giver sig også udslag i bemærkninger fra respondenter om, at tanken om ritualer og det kristne fællesskab formidlet via internettet forekommer pseudo, som manglende atmosfære, stemning, højtidelighed og indlevelse, som noget upersonligt, fjernt og fremmedgørende¹⁹, eller som noget man kun er tilskuer til og ikke virkelig deltager i [Asmussen, bilag 6b], fordi den personlige kontakt mangler. Alt i alt kan respondenternes holdning måske udtrykkes så kort, som en respondent gør det her; ”*Det virker distancerende på mig, jeg vil hellere deltage i et rigtigt menneskeligt fællesskab*” [S17B, R92]. Der er dog undtagelser til den generelle skepsis, da en daglig bruger af bøn og andagt føler sig ”*Absolut som deltager*”, og oplever det som ”*Ægte, sobert, fredfyldt*” [bilag 5c, R83].

Fremtiden for netritualer

Der er, som pointeret, en stor skepsis overfor kirkelige handlinger på nettet blandt respondenterne, hvoraf kun få selv har erfaring med netritualer. Størstedelen af respondenterne mener grundlæggende, at den fysiske verden og det interpersonelle samvær er bedre egnet til ritualer end den elektroniske, eller at den ligefrem er en nødvendig forudsætning for at danne rammen om et rigtigt kristent fællesskab. Alligevel kan en vis åbenhed spores, da mange respondenter har anført visse undtagelsesvise forhold, under hvilke de mener, at ritualer kan fungere på nettet.

---

¹⁹ [S17B, R34, R86, R112, R117, R119, R133, R189, R193; bilag 5d, R86]

Ligeledes var mindre end $\frac{1}{4}$ direkte imod netritualer, og mere end halvdelen af respondenterne var i forskelligt omfang positivt stemte overfor visse ritualer på nettet. Desuden er unge mere positivt indstillede overfor netritualer og har flere erfaringer med dem end den samlede respondentgruppe. Der er således en række indikationer på, at der er en fremtid for kirkelige handlinger på internettet. Tanken om deltagelse i netritualer kræver dog en del tilvænning, ligesom teknikken til det, eller rettere båndbredden, må forbedres [Børthy 2001]. Så selvom det blandt en så forholdsvis positiv skare som denne respondentgruppe, (endnu) ikke er så udbredt at deltage i kirkelige handlinger via internettet, så må det formodes at være et område, hvor flere vil deltage fremover.

Et eksempel på, at der er en fremtid for netritualer, er Diakonissestiftelsen, som er langt fremme, hvad angår IT. H.-H. Børthy, IT-chef for Diakonissestiftelsen og systemudvikler i Folkekirkens IT-udvalg, gav i en telefonsamtale i juli 2001 udtryk for, at Diakonissestiftelsen mentalt var parat til fx at sende netgudstjenester, ligeså snart nettet har båndbredde nok til en ordentlig kvalitet uden hakkende billeder, så teknikken ikke bliver (for)styrende for oplevelsen [Børthy 2001]. Ligeledes åbnede han også op for, at andre ritualer vil kunne fungere på internettet, for ”*Kirken skal være, hvor folk er*” [Ritzau 2001]. Børthy mener, at vi endnu kun befinder os i den første teknologiske surrogatfase, hvorimod den næste fase vil føles virkelig – og måske også være det [Børthy 2001]. Med en mindre kraftig skelnen mellem livet online og off-line, end den som respondenterne anno 2000 udtrykker, så vil nogle af deres indvendinger imod netritualer måske aftage i styrke. Børthy mener, at så snart det bliver teknisk muligt, og når der med tiden bliver udviklet og afprøvet forskellige former for kristne netritualer, der egner sig bedre til internettet, så er der gode chancer for, at kristne lige så stille vil forsøge sig med netritualer. Ikke som en erstatning, men som et alternativ i særlige situationer, eller måske som en dagligdags måde at praktisere religion på, der gør det muligt at være mere med på andre tidspunkter end lige søndag formiddag.

De færreste af os er endnu særligt fortrolige med de forskellige måder at mødes og have samvær på, som CMC nu muliggør. Det kan fx tage tid at forestille sig at være sammen uden at være fysisk tilstede i samme rum. Eller sagt på en anden måde, så er de elektroniske socialiseringsformer en ny form for samvær, der fungerer på andre præmisser end dem, vi kender off-line, som kapitel 7 gav eksempler på. Så måske skal internettets virkelige potentiale i forbindelse med kirkelige handlinger findes i aktiviteter, der støtter op om ritualerne snarere end at søge at ligne dem. Eksempelvis kan nettet bruges til at informere om og oplære forældre i barnedåbens baggrund, betydning, konsekvens og praktiske udførelse [Sørensen og Pallesen 2001]. Det er tænkeligt, at respondenternes svarfordelingen var blevet mere positiv, hvis en forklaring på fænomenernes konkrete udførelse og formål var fulgt med spørgsmålet, men det havde nok ikke ændret på det principielle forhold, at en stor del af respondenterne ikke vil eller ikke mener, at det er muligt at undvære det fysiske kristne fællesskab. Overordnet er det dog mit overordnede indtryk, at respondenternes skeptiske holdning overfor netritualer kan forklares ved, at det er lettere at se, hvad der mistes ved overgangen til en ny epoke, end hvad der vindes.

Kapitel 9 Kristne netfællesskaber

I specialets tidligere kapitler er det blevet fremhævet, at en vigtig funktion ved kristnes brug af internettet er at indgå i netaktiviteter, der har sammenhæng med deres livssyn. Dette udfoldes på nettet bl.a. ved, at kristne søger oplysninger om kristne emner, ser på private kristne hjemmesider, deltager i kirkelige handlinger og ritualer via nettet og samtaler med kristne og ikke-kristne om religion og kristendom. Kapitlet om netsamtaler fremviste bl.a. mange eksempler på, at kristne mødes på nettet, skaber kontakter, danner relationer og samtaler om stort og småt. Nærværende kapitel undersøger nærmere under hvilke betingelser og med hvilke forbehold, de tidligere omtalte netaktiviteter kan være med til at danne og vedligeholde kristne fællesskaber.

Mulighed for kristne netfællesskaber?

En forudsætning for at kristne kan danne fællesskaber via nettet er, at de kommer i kontakt med ligesindede. Flere respondenter fremhæver netop denne mulighed i forbindelse med deres netbrug²⁰. Næsten halvdelen af respondenterne har anført, at kristne netfællesskaber er mulige, og ca. 40 % at det er muligt i visse tilfælde. Kun under 2 % mener ikke, at det er muligt [S24]. Højsgaards undersøgelse af webmastere fulgte et lignende mønster [Højsgaard 1999, 85]. Det overordnede indtryk er således, at brugerne er positivt eller forsigtigt positivt indstillede overfor kristne netfællesskaber. Mens næsten ¼ af min samlede respondentgruppe selv er del af et kristent fællesskab på internettet, gælder det knap 1/3 af de 13-21 årige. Da over 90 % af disse unge mener, at kristne internetfællesskaber er mulige, fremstår denne gruppe mere positive overfor muligheden af kristne fællesskaber på nettet end respondentgruppen som helhed [S23A; S24].

Forskellige typer af kristne netfællesskaber

Det har været op til respondenterne selv at afgøre, hvad de forstår ved kristne netfællesskaber. Derfor afslører svarene meget forskellige opfattelser af, hvad kristne netfællesskaber kan bestå i. Disse forskellige opfattelser rækker fra fællesskaber

---

²⁰ [S21, R86; S23B, R44; S24, R30, R37, R49, R66, R86, R118, R145, R232]

baseret på konkrete interesseområder eller kristne mødesteder til oplevelsen af netfællesskaber på et rent åndeligt plan mellem trosfæller [S23B, R66, R157]. Kristne netfællesskaber kan opstå omkring kontakter eller venskaber etableret gennem forskellige former for netsamtaler, hjemmesider²¹ og netsamlingssteder²², ligesom nettet kan benyttes til ”...at opretholde og udvide et allerede opstået fællesskab/venskab over lange afstande” [S23B, R22; også S23B, R148; S24, R10]. Som nævnt er ¼ af respondenterne med i et kristent netfællesskab. Blandt disse personer har lige over halvdelen svaret, at dette fællesskab har sit udspring i ”den virkelige verden”, mens fællesskabet for knapt 40 % er opstået via internettet [S23A; S23B]. Desuden kan fællesskabernes oprindelse være en kombination af ovennævnte [S23B, R86, R155, R190]. Tallene viser, at der er en lille overvægt af fællesskaber funderet i den fysiske verden. Denne type af fællesskaber kan fx være baseret på faglige fællesskaber eller i kommunikation i menighedssammenhæng [S22, R150; S23B, R166, R218]. Der er således ikke tvivl om, at ”*Det kristne fællesskab trives på nettet, det kan man jo se*” [bilag 7a, Kragen], som en aktiv netbruger skriver. En respondent supplerer om netfællesskabers eksistens: ”*Nyhedsgruppernes eksistens og effekt er et klart tegn derpå. Udfra nyhedsgruppen [...] er der opstået et klart kristent fællesskab på tværs af landet* [S24, R86].

Fællesskab kræver fysisk nærvær

Selvom respondentgruppen som helhed er forholdsvist positiv angående muligheden for kristne netfællesskaber, så baserer mange af respondenters kommentarer sig på en skelnen mellem fællesskaber on-line og off-line. Det viser sig bl.a. i forhold til, hvor dybt respondenterne mener, at disse netfællesskaber kan udvikle sig sammenlignet med fysisk funderede fællesskaber. For selvom respondenterne på den ene side kan se det værdifulde i, at kristne på nettet kan ”... *komme i kontakt med andre af samme kaliber og udveksle tro og viden*” [S24, R37], så giver de på den anden side udtryk for, at internetfællesskaber ikke kan erstatte det grundlæggende fysiske menighedsfællesskab [S17B, R54; S24, R33]. Netmissionæren Asbjørn Asmussen foretager også denne skelnen:

---

²¹ [S13D, R168; S22, R66, R161, R168; S23B, R44; S24, R20]

²² [S23B, R171; S24, R33, R49, R72, R96, R100, R136]

”Personligt ... er jeg af den overbevisning at ægte og gedigen kristendom forudsætter et fysisk og socialt omsorgsfællesskab som ikke kan nøjes med at blive simuleret på internettet. Vi kan sagtens have meningsfuldt fællesskab på nettet, men det kan ikke erstatte det fysiske og kropslige fællesskab som Gud har skabt os til at være en del af” [bilag 7a, Asmussen].

Af ovenstående fremgår det, at der foretages en kvalitativ skelnen mellem ægte, fysiske, kristne fællesskaber og kristent samvær på nettet. Denne skelnen harmonerer med den holdning, som respondenterne havde til kristne ritualer på nettet [Ex S17B, R91, R117, R167].

Det er en udbredt opfattelse blandt respondenterne, at det nødvendige eller bedste fundament for kristne fællesskaber er den fysiske verden, og at internetfællesskaber skal følges op af fysiske fællesskaber²³. Dette understøttes af de følgende citater: *”Et kristent fællesskab kræver at man er face to face. At se hinanden, at høre hinanden, at kunne gi hinanden et knus, at kunne se hinandens ansigt o.s.v.”* [S24, R9; også S17B, R1]. En kvinde håber ikke, at kristne netfællesskaber er mulige, *” ... idet internettet ikke kan gå i stedet for den kontakt, du har med mennesker af kød og blod. Internettet er uforpligtende jeg tror på at Gud vil, at vi skal være forpligtigede over for Ham og hinanden”* [S24, R102]. Denne respondents holdning er s, at nettet ikke vil kunne opfylde den grad af forpligtende samvær mellem kristne mennesker, som hun mener, er Guds hensigt. Ligeledes finder en præst internettet *”... problematisk, fordi det eliminerer den forpligtende, nære del af kristenlivet, hvis man forsøger at leve det på nettet. Man går også glip af andres kærlighed og personlige interesse”* [S25, R166]. Disse respondenter har dermed kommenteret ud fra den holdning, at computerteknologien ikke kan formidle de essentielle elementer af kristne fællesskaber, da disse er betinget af fysisk nærvær.

---

²³ [S24, R23, R27, R64, R79, R87, R166, R168, R171, R214]

Nogle respondenter har sat ord på, hvordan de oplever (tanken om) kristne netfællesskaber. En respondent fremhæver, at *”Fællesskab uden menneskelig/personlig kontakt er for mig et halvt fællesskab* [S24, R64]. Han udtrykker dermed en følelse af at miste noget af helheden i fællesskabet. En meget aktiv netbruger oplever, at nettets kontaktform *”... mangler kraft og nærhed”* [SR136, bilag 5e], og en anden respondent uddyber:

”...jeg tror stadig på at vi som mennesker stadig oplever fællesskab som en fysisk "oplevelse" og ikke som en elektronisk "oplevelse". Følelser og samtale fremmes og holdes bedst i live ved at man mødes i den virkelige verden. Man [kan] vel sammenligne det med en forelskelse. Mon ikke de fleste ville føle sig lidt snydt, hvis man kun kendte til forelskelse via Internettet. Det er trods alt bedre at mødes i en park, end på en skærm” [S17B, R232].

Som mange andre oplever disse respondenter en fornemmelse af, at internettet ikke slår til, at noget essentielt ved kristne fællesskaber vil gå tabt ved (kun) at mødes via computermedieret kommunikation. Denne fornemmelse kan opstå, når den fysiske verden bruges som målestok for netfællesskaber. Selv om *”Internettet vil aldrig kunne danne grundlag for det kristne fællesskab, som er altafgørende for livet som kristen”* [S24, R23], så åbner en del respondenter alligevel op for, at samværet på nettet kan finde anvendelse til andre og mindre essentielle formål.

Overfladisk men kontaktskabende medie

Selvom størstedelen af respondenterne ikke betragter internettet som egnet til ”ægte” kristne fællesskaber, så pointerer nogle respondenter, at internettet har potentiale som et kontaktskabende medie [S24, R168; S17B, R232], fx for søgende mennesker, der på uforpligtende vis kan blive del af et fællesskab [S24, R223, R229]. Internettet kan også fungere som et *”... springbræt til at finde et fællesskab i "den virkelige verden" ”* [S24, R14], som kapitlet om netmission vil uddybe. Respondenterne begrundet det, at nettet kun egner sig som *”opstartsmulighed”* [S24, R87] med, at *”Den form for fællesskab vil dog nok altid være overfladisk, altså kun holde så længe der ikke er*

strømsvigt” [S24, R232]. Det betragtes også som et problem i forhold til ægte fællesskaber, at ”... *mange spiller en anden rolle end deres virkelige jeg på nettet ...*” [S24, R12], ligesom mediets flygtige karakter af ”*zapperkultur*” [S24, R87] fremhæves. Ikke alle deler dog denne opfattelse, da fx en nyhedsgruppedeltager finder, at ”... *nettet er særdeles velegnet, når det drejer sig om fælles, kristne værdier og tilhørsforhold*” [bilag 7a, Kragen], som det vil blive uddybet senere.

Mediekonteksten ikke altid afgørende for fællesskabet

Mens der herover er citater fra respondenter, som begrundet det problematiske ved kristne fællesskaber i mediets overfladiske karakter, så ser andre det egentlige problem hos de kristne selv. Udover at kristne fællesskaber af enhver art naturligvis har sin base i den fælles tro [S24, R110, R222, R234], så ser sidstnævnte gruppe af respondenter ikke mediekonteksten som afgørende for, om etableringen af kristne netfællesskaber er mulige eller ej. Derimod fremhæves faktorer som kristnes vilje, lyst, mod og åbenhed omkring deres tro og det at give fællesskabet tid som forudsætninger for et berigende fællesskab [S24, R38, R136, R157, R213]. Disse respondenter fokuserer således på, at det er de kristne selv, og ikke nødvendigvis mediet, der er årsag til oplevelsen af, at netfællesskaber ikke fungerer.

Nogle respondenter fremhæver altså, at mediet ikke er afgørende for om fællesskaber opstår eller ej. Modsat hovedtendensen opfatter disse respondenter ikke den fysiske verden som en betingelse for kristne fællesskaber [S24, R30, R145]. En meget interneterfaren respondent skriver om (net)fællesskaber: ”*Det sker allesteds hvor folk mødes og bruger tid, chatrum, nyhedsgrupper, mailing-lists*” [S24, R136]. Ligeledes skriver en anden respondent: ”*Internettet er en kommunikationsvej. Hvor der er kommunikation opstår der uvægerligt fællesskab - og det modsatte: uvenskaber og stridigheder. Sådan er menneskene nu engang*” [S24, R95]. De betragter, som Kristin von Hirsch, mennesket som et kommunikativt væsen, der søger fællesskab, nærhed og tilhørsforhold, hvilket trosfællesskaber giver mulighed for at finde. ”*En av hovedpoengene med tro, er at den kan deles gjennom kommunikasjon og formidling*”. Dette mener von Hirsch ikke, at teknologien stiller sig til hinder for – ”*Snarere tvert imot*” [von Hirsch 1997, 19-21].

Velbevandrede brugere

En mand, der som flertallet mener, at kristne fællesskaber kræver fysisk nærvær, skriver dog også, at ”... *det er muligt det er anderledes for de, der er meget mere ’velbevandret’ på Internettet end jeg* [S24, R64]. Han antyder således, at den tid og det engagement, som den enkelte bruger investerer i samværet på nettet, har betydning for hans/hendes oplevelse og udbytte af internetsamvær, som det også kom frem i forbindelse med netsamtaler. Herunder inddrages to eksempler på velbevandrede brugere af ”kristendom på internettet” med det formål at undersøge, om de oplever netfællesskaber anderledes end flertallet af respondenterne.

Den ene er en 21-årig mand, der har mange erfaringer med chat og nyhedsgrupper og har oplevet at være del af et ”*nært, intimt*” kristent netfællesskab, der har haft stor betydning i hans liv. Dette vil blive uddybet i næste kapitel i afsnittet om religiøs forandring. Alligevel mente han ikke, at det var nok: ”*Som sagt søgte jeg dette fællesskab og fandt det i nogen grad på nettet, men jeg kunne ikke lade være med at længes efter mere ... Internetkontakt er godt, men det er ikke tangibelt nok. Det er blodfattigt, så at sige. Det mangler kraft og nærhed*” [bilag 5e, R136]. På trods af denne respondents mange gode og nære erfaringer med kristne netfællesskaber, oplever også han, at internetfællesskaber ikke fuldt ud dækker behovet for kristent fællesskab.

Lidt anderledes forholder det sig for netmissionæren ”Betina von Smith”²⁴. Hun er et eksempel på en teenager, hvis primære kontakter til andre kristne foregår via internettet, dels gennem hendes hjemmeside, dels gennem aktiv deltagelse i chatter og netdebatter med både kristne og ikke-kristne. Hun er ikke del af et traditionelt kirkeligt fællesskab, men går i kirke, møder andre kristne unge offline, og pointerer, at hun ikke kun er ”*cyberkristen*”. ”*Så jeg ved ikke om jeg fortrækker nettet frem for andet... Jeg vil nærmere sige at jeg vil have begge ting! Jeg vil Både have et fællesskab på nettet og et i virkeligheden*” [bilag 6a]. Selvom Betina er med i fællesskaber begge steder, og ikke vil undvære nogen af dem, så oplever hun dog, i

---

²⁴ De følgende afsnit om Betina von Smith bygger på bilag 6a og Laugesen 2001.

modsatning til mange andre respondenter, nogle klare fordele ved netfællesskaber frem for de fysiske fællesskaber. Blandt andet værdsætter hun ved netfællesskaberne, at der altid er nogen at tale med, og at visse personlige tanker er lettere at dele med andre under nettets samværsbetingelser. I modsætning til mange af mine respondenter betragter hun ikke fraværet af den fysiske menighed og nærhed som en hindring for dannelsen af kristne fællesskaber, ligesom hun ikke føler det som en barriere for samværet på nettet, at hun ofte ikke kender alder, køn og de rigtige navne på de personer, som hun kommunikerer med [Laugesen 1999]. For hende er fordelene ved netfællesskaber dog først og fremmest friheden til at ”...være den man er”. Betina uddyber dette med at:

”På internettet har jeg min fulde frihed til at udtrykke min mening og først og fremmest min tro... Hvis jeg fx. kommer ind i en ungdomsgruppe i IMU eller en hvilken som helst anden gruppe, har de måske nogen normer osv. som jeg ikke kan stå inde for... Så vil man meget hurtigt blive "frosset" ud, da jeg jo hele tiden vil få at vide, at det jeg selv tror på - er forkert... Derfor har jeg på nettet "retten" på min side, når jeg fx udtaler at jeg ikke ser det ukristeligt at drikke alkohol...” [bilag 6a].

Betina oplever således de kristne cyberfællesskaber som mere fordomsfrie end de fællesskaber, der har den fysiske verden som omdrejningspunkt, ligesom hun føler, at hun har bedre rum til at tilkendegive sine meninger og sin tro blandt andre på nettet [bilag 6a]. Det er en fordel for hende og for andre kristne [fx R86, R136], som meget gerne vil diskutere deres tro med andre mennesker, ligesindede såvel som mennesker med forskelligartede perspektiver. Herved oplever de, at deres horisont udvides, hvilket de ikke altid anser for muligt i den lokale kirke, hvor troen ikke nødvendigvis står til debat [bilag 5e, R136; bilag 5d, R86].

Af Betinas beskrivelser af hendes liv med kristendommen fremgår det, at hun på den ene side fastslår, at det ikke er muligt kun at leve som kristen på nettet: *”Hvis man er kristen på nettet - må man også være det virkeligheden...”*. Som mange af mine respondenter mener hun heller ikke, at *”... nettet må ... erstatte den rigtige kirke.. det*

ville være synd” [bilag 6a]. Selv om Betina på den ene side ikke vil undvære den fysiske kirke, så udledes størstedelen af hendes kristne identitet på den anden side i computerens selskab. Internettet er en integreret del af Betinas liv, og hun vurderer mediets socialiseringsformer på dets egne præmisser i forhold til kommunikationen med andre mennesker og i forhold til kristent fællesskab. Hun sammenligner ikke livet on-line og off-line med det formål at afgøre hvilken sfære, der er bedst egnet til fællesskaber og samvær. Derimod lader hun fællesskabsformerne supplere hinanden og bruger dem hver især til de formål, som hun finder dem bedst egnede til. Hvis det elektroniske samvær bedømmes på den fysiske verdens præmisser, så kan det, som nævnt i forbindelse med netritualer, få den konsekvens, at internettet ikke lever op til brugernes forventninger. Men modsat mange af respondenterne fokuserer Betina ikke på de oplevede mangler i netfællesskaberne sammenlignet med de fysiske fællesskaber men derimod på, hvad de to former for samvær hver især kan give hende.

Af de to unge netbrugeres eksempler ovenfor ses det, at et stort engagement i netfællesskaber ikke nødvendigvis bevirker, at kristne fysiske fællesskaber kan undværes. Pointen er snarere, at kristne netbrugere kan supplere snarere end erstatte deres off-line fællesskab med samvær på nettet. Betina er muligvis en tidlig repræsentant for en generation, der søger nye måder at udleve deres religion og det religiøse fællesskab på. Hendes eksempel indikerer, at forandringer kan ske at være under opsejling. Betina beskriver selv den måde, hun er kristen på, som ”... *et helt nyt koncept*” [bilag 6a]. Nettet kan således ikke blot fungere som et berigende alternativ for kristne, som ikke kan eller vil deltage i en fysisk menighed, som eksemplet Sunday Sidelined viste i ritual-kapitlet, men i det hele taget for kristne, som er åbne overfor at deltage i kristne fællesskaber på nettets egne præmisser. Nettet er en mulighed for at udvikle alternative samværsformer for kristne med forskellige behov og ønsker og dermed være et supplement til traditionelle fysiske fællesskaber.

Kapitel 10 Netmission og religiøs forandring

De tidligere kapitler om kristne netsamtaler og netfællesskaber fremhævede, at internettet i kristent regi kan bruges som en platform, hvor kristne kan møde lige-sindede. I dette kapitel udvides fokus til også at inkludere kristnes netkontakt med ikke-kristne i forkyndelsesøjemed. Kapitlet er opdelt i tre hoveddele. Indledende sættes respondenternes holdninger til og erfaringer med netmission i fokus, hvorefter effekten af netmission og nettets potentiale i religiøst forandrende perspektiv vurderes. Afslutningsvist ser jeg i et internt perspektiv på betydningen af netmission for kristne ved hjælp af begrebet autokommunikation.

Netmission

Kristen forkyndelsestradition

I kristendommen er indbygget et forkyndelseskald, som følgende bibelciterer illustrerer: ”Gå ud i alverden og prædik evangeliet for hele skabningen [Mark. 16,15], og ”Gå derfor hen og gør alle folkeslagene til mine disciple, idet I døber dem i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn” [Matt. 8,19]. Denne missionsbefaling betyder, at der integreret i den kristne lære er en forpligtelse til i ord og handling at forkynde og formidle det religiøse budskab for alle mennesker med henblik på at få flere mennesker omvendt til den kristne tro [Nielsen 1983, 267-269; E.B. Pedersen 1983, 107-108; Stefánsson *et al* 1983, 269]. Det er nærliggende for kristne og for kirker, der i deres selvforståelse er kommunikerende væsener, at benytte samtidens kommunikationsmuligheder i åndens tjeneste. I forlængelse af denne tradition er ”Internettet... en ny måde at udbrede Guds gode budskab på” [S24, R57], som en del af respondenterne har givet sig i kast med.

Respondenternes netmission

Selvom der ikke er en stor tradition for at missionere i Danmark, der officielt blev kristnet for tusind år siden, så er forkyndelse en aktivitet, der ligger respondenterne på sinde i forbindelse med deres færden på internettet²⁵. Adspurgte om deres oplevelse af

---

²⁵ [ex S22, R54; S25, R20, R30, R87, R103, R161, R168, R213]

brugen af internettet, vægter omkring $\frac{1}{4}$ af respondenterne muligheden for at fortælle nye mennesker om deres tro [S22]. Nogle respondenter har gjort sig personlige erfaringer med denne aktivitet via egen hjemmeside, kirkelige organisationers hjemmesider og netsamtaler i ikke-kristne fora og chatrum [S20A, R49, R63]. Da mine spørgsmål koncentrerede sig om kristne netaktiviteter, omhandler de ikke direkte forkyndelse i ikke-kristent regi som fx i ikke-kristne chatrum. I nedenstående tabel har jeg samlet tre netaktiviteter og en række af de udsagn, som (alligevel) kan være med til at belyse netmission blandt respondenterne. I disse spørgsmål blev respondenterne bedt om at markere de udsagn, der havde størst betydning for deres brug af hhv. kristen chat og deltagelse i fora samt det at have egen hjemmeside.

Tabel 10.1: Forkyndelse i udvalgte netaktiviteter

Netaktivitet/ Svarmulighed	S13D Egen kristen hjemmeside N=60	S14C Kristne chatrum N=34	S15C Kristne internetfora N=154
(Muligheden for at) fortælle andre om min tro	60 %	34 %	17 %
At få kontakt til mennesker med en anden religiøs opfattelse end jeg	41 %	-	-
At kommunikere med andre kristne mennesker / At få kontakt til mennesker med samme kristne interesse som jeg	36 %	47 %	44 %
At kommunikere om kristendom og religion med mennesker, jeg ellers ikke ville møde	-	49 %	44 %

Blandt chattere og foradeltagere i tabel 10.1 lader netforkyndelsen til at spille en mindre rolle end for hjemmesideindehaverne, da forholdsvis færre chattere og foradeltagere vægter muligheden for at fortælle om deres tro, mens flere tillægger kontakten med andre kristne betydning. Som nævnt i kapitel 6 er muligheden for at fortælle andre om deres tro en motivationsfaktor for hele 60 % af hjemmesideindehaverne, ligesom 41 % i denne gruppe ønsker at få kontakt til mennesker med en anden religiøs opfattelse end deres egen via deres kristne hjemmeside. Højsgaard har

adspurgte danske webmastere for sites med tilknytning til kirkelige grupper om deres motivationer for at være på nettet. For 2/3 af disse webmastere var det en motivationsfaktor at komme i kontakt med mennesker, der ikke var tilknyttet deres egen gruppe, og 1/4 havde ambitioner om at få flere medlemmer [Højsgaard 1999, 78]. Endvidere fremgik det af Højsgaards undersøgelse, at kun ganske få procent *ikke* finder internettet egnet til mission [Højsgaard 1999, 85]. Ovenstående viser således, at kontakten til mennesker med anden eller ingen religiøs tilknytning og muligheden for at fortælle andre om egen tro er en motivationsfaktor for visse danske kristnes brug af internettet.

Teknologibegejstring

Der eksisterer blandt nogle af respondenterne en begejstring for netforkyndelse og omvendelsesperspektiverne heri [S17B, R48; 20A, R49; S25, R30; bilag 6a, von Smith]. En respondent, der selv er engageret i nettets missionsmuligheder, skriver, at hun ”- lægger ikke skjul for min begejstring for Internettets muligheder for udbredelse af evangeliet” [S20A, R103]. En anden understreger, at ”Det er vigtigt at Guds gode budskab bliver udbredt på alle måder” [S17B, R57], og at han ”...er overbevist om, at en helt ny gruppe mennesker vil finde vej til Jesus på denne måde, og når de først har mærket Hans kraft vil de gå videre ind i bibelen. Internettet kan være starten. Kristendommen er vigtig for alle mennesker, derfor skal kristendommen være med i forreste linie” [S25, R57]. I dette citat genfindes således klart elementer af en særlig amerikansk form for teknologibegejstring, der kan kaldes ”*faith in technology*”. Denne teknologitro er bygger på overbevisningen om, at moderne kommunikationsteknologi er en del af Guds frelsesplan. Medier som internettet tilægges derfor apokalyptisk betydning, da det anses som kristnes ansvar at benytte disse medier til at forkynde for og omvende flest muligt før Kristi genkomme. Medierne skal medvirke til at realisere en global kristen enhed og til at bygge en perfekt verden som før syndefaldet [Schultze 1990, 46-47; Schultze 1991, 52-60]. Teknologitroen er i denne udlægning et amerikansk fænomen, der bygger på elementer af amerikansk religion og kultur, og kan derfor ikke direkte overføres til dansk sammenhæng. Inddragelsen af teknologitroen tjener her – sat på spidsen - det formål, at illustrere hvilke motivationer, der kan ligge bag kristnes anvendelse af internettet i forkyndelsesøjemed.

Mission på brugernes præmisser

For flere af mine respondenter repræsenterer internettet en mulighed for, at kirkefremmede får ”... *uanede muligheder for at nærme sig det kirkelige i det tempo som den søgende selv ønsker. Det ser jeg som kirkens Internetbrugs helt store mulighed i de kommende år*” [S25, R55]. I dette citat fremhæves mediets potentiale til skabelsen af kontakt på den opsøgendes præmisser. Det fremhæves også af flere respondenter, at forcen ved internettet er, at ”... *søgende mennesker fuldstændig anonymt kan stille spørgsmål og læse en masse om hvem Jesus er og hvad han har betydet for andre*” [S25, R168; også S25, R166]. Anonymiteten kan ligeledes være en fordel for kristne forkyndere, da de ikke behøver at missionere ved døre og på gaden som fx Jehovas Vidner²⁶. Det betyder, at der ikke er den samme frygt for at blive afvist [Careaga 1999, 6]. Da det dog stadig kræver mod og lyst at fortælle om sin tro på internettet [S25, R84], kan det at forkynde få betydning for den enkelte kristnes forhold til hans/hendes tro og til det kristne fællesskab. En respondent, der gennem flere år været bidragsyder til en nyhedsgruppe med deltagere fra meget forskellige religiøse og a-religiøse miljøer, skriver om denne nyhedsgruppe: ”*Det er et spændende fællesskab, som jeg finder både lærerigt og underholdende at være en del af. Det er sundt for den personlige tro at blive udfordret, og det bliver den så sandelig her*” [bilag 5d, R86]. Sådanne konfrontationer, hvor den enkelte kristne oplever at må stå inde for og måske forsvare sin tro, er oplevelser, der kan være med til at styrke eller svække deltagernes tro, som afsnittet om religiøs forandring senere i kapitlet uddyber. Netmissionæren Betina von Smith oplever det som meget givende at missionere, da det giver hende mulighed for at ”...*udvide min horisont, få belyst nogen andre vinkler og få også selv rykket mine grænser og fordomme, og DET er fedt*” [bilag 6a]. At mission foregår på internettet har således både betydning for missionerende kristne og religiøst søgende brugere på nettet.

Strategier for netmission

Respondenterne har forskellige opfattelser af hvilke netaktiviteter, der er bedst egnet sig til internetevangelisering. Blandt dem, som vejleder andre kristne i mission på

---

²⁶ Det er bemærkelsesværdigt, at denne ellers teknologivenlige og meget forkyndelsesivrige religiøse organisation i et temanummer af ”Vågn op” om internettet fra 1997 slet ikke nævner internettes forkyndelsesmuligheder [Vagttårnets Selskab 1997]

nettet, fremhæves det ofte, at det er bedre at tage udgangspunkt i forkynderens eget liv og interesser end direkte at missionere, som kapitel 6 pointerede. Dette er en respondent enig i: *"Kristne kan godt lave hjemmesider uden at det absolut har missionerende karakter. Det er der i øvrigt mange flere der burde gøre. Kristne "hallelujasider" giver jeg ikke meget for og jeg tror heller ikke de "slår igennem"*" [S25, R161]. Ligeledes mener Anton Stonor fra "Giraffen" om *"... personlige hjemmesider og opfølgning på dem [at] ud fra et evangeliseringsperspektiv, så tror jeg, at det virker bedre, at Henrik fortæller om job, fritid og kirkegang end bare bed en bøn og bliv omvendt"* [Stonor 1999b]. Strategien for forkyndende virksomhed på nettet kan således være ikke at lade det forkyndende budskab stå alene men at præsentere det sammen med et emne, der appellerer til en bredere målgruppe end lige netop kristne for på denne måde at vække interesse hos besøgende. Problemet ved denne strategi kan dog være, at netbrugere skal have en forhåndsinteresse for at opsøge private hjemmesider og ikke mindst for at blive der. En høj andel af respondenterne fremhævede netop selv, at det, de søgte på WWW, i stort omfang var venner og familiers hjemmesider fremfor tilfældige hjemmesider [S13B].

Deltagelse i netsamtaler fremhæves som en anden strategi i forbindelse med mission på nettet. En ung kvinde ser netop ikke det samme potentiale i kristnes hjemmesider, men hun

"... tror, "personlig forkyndelse" virker - altså den forkyndende side af personlige diskussioner, modsat blot en menigheds forkyndende hjemmeside med diverse tekster. Det er i hvert fald mit eget svar, men der skal såmænd nok være visse, der er blevet omvendt eller har fået "startskuddet" ved at se internetprædikener og den slags. Jeg kender bare ikke selv eksempler derpå" [bilag 5d, R86].

For en anden kvinde er det vigtige i forhold til forkyndelsen, *"... almindelige kristne menneskers deltagelse i netsamtaler. Måske er det i virkeligheden der, der rigtig flyttes brikker - og holdninger..."* [S25, R54]. Denne tese om netsamtalernes anvendelighed i forkyndelsesøjemed understøttes af respondentudsagn nævnt i kapitlerne om

kristne netsamtaler og netfællesskaber, der gav eksempler på, at nogle netbrugere oplever nettets kommunikationsrum som mere fordomsfrie end de tilsvarende fysiske rum, hvilket kan være befordrende for netsamtalerne.

Førnævnte respondent har gjort sig følgende erfaringer med netforkyndelse:

”Jeg finder det vigtigst at færdes på ikke-kristne chat-rooms, hvor der er helt andre gode muligheder for at smide alternative vinkler ind på en sag.- Tit noget med at spørge til folks etik, selvfølgelig uden at nævne ordet. Det er vel mission. Kunsten består så i -, som i det almindelige liv- at gøre med almindelige ord, så folk ikke straks sætter en i bås og lukker kommunikationen” [S22, R54].

Hendes erfaring ser ud til at være, at der ikke er store forskelle på at missionere online eller off-line. Kunsten er den samme, nemlig ikke at afsløre mission som den egentlige dagsorden, for så er der stor risiko for at blive afvist, som også andre aktive missionerende kristne oplever [Vigilius 2000a].

Tegn på at netmission har effekt?

En mand er interesseret i ”... *at vide, om evangelisation via internettet er effektivt...*”, og det er han sikkert ikke ene om. Blandt mine respondenter er der kun enkelte vidnesbyrd om, at de kristne forkyndelsesaktiviteter på nettet har båret frugt i form af omvendelser. Hvis internettet skulle være særligt egnet til direkte at omvende mennesker, så måtte der formodes at have været flere internetomvendte blandt mine respondenter. Derimod er der eksempler på, at kristne har skabt kontakter til ikke-kristne, som denne respondent, der ” ... *kender folk, der har fået kristne venner via chatrooms. Også kristne, der har fået ikke-kristne venner på den måde, hvilket er en stor mulighed for at fortælle om det man tror på*” [S24, R49]. Znails undersøgelse viste, at det er udbredt at chatte med folk, man ikke kender [Znail 1999, 37], så chat er en oplagt mulighed for forkyndere til at skabe kontakt med kirkefremmede, ikke-kristne eller frafaldne kristne. Der er dog kun få eksempler på, at respondenterne via internettet har skabt kontakter til ikke-troende eller søgende sjæle og på den måde har haft mulighed for at samtale med, forkynde for og måske påvirke kontakterne: en

missionær er blevet samtalepartner for en ikke-troende [S21R55], en kristen meget aktiv pige skal ”... snart i Pinsekirken, med en [ikke-kristen] jeg har mødt på internettet!” [S21, R164], mens en tredje ”... har mødt en på chatten som blev ved med at være kristen efter vi har talt sammen flere gange” [S21, R79; bilag 5b, R79]. Respondenternes udsagn og oplevelser af netmission indikerer, at deciderede netbaserede omvendelser sjældent forekommer. Undersøgelser af nyreligiøse bevægelses rekrutteringstiltag på nettet viser på tilsvarende vis, at disse tiltag sandsynligvis ikke har nogen særlig effekt (modsat den frygt, der bl.a. skabes via medierne²⁷). Dels fordi nyreligiøse bevægelser ikke er gode til at udnytte internettets muligheder for at rekruttere, dels fordi folk udefra ikke er særligt interesserede i deres budskaber [Dawson & Hennebry 1999; Leach og Unsworth 2000].

Internettet som døråbner

Internettets egentlige evangelisatoriske potentiale kan på baggrund af ovenstående således ske at ligge i en mindre ambitiøs målsætning, nemlig præevangelisation. Internettet kan fungere ”... som en ”dør-åbner” for søgende og angste mennesker, for hvem tærskelen til kirken er for høj” [S17B, R54; også S17B, R80], og til at nå kirkeligt interesserede, der ikke er med i et kristent fællesskab. Således kan internettet indgå i aktiviteter, der satser på at gøde jorden for senere forkyndelse, herunder at vække nysgerrighed, eftertanke og til ”... at nedbryde fordommene mod den kristne tro...” [bilag 7b; Jezper; også bilag 7b, Irene; bilag 6a, von Smith].

Den personlig kontakt regnes af mange kristne for central i det præevangelisatoriske arbejde, da det er afgørende at vinde medmenneskers tillid gennem længere tids personlig kontakt for herved at danne grobund for forkyndelsen. Som lignelsen om sædemanden gør opmærksom på, så skal ”kornspiren” passes og følges op på, hvis den skal vokse sig stor i troen. Evangelisationen skal desuden tilpasses det enkelte menneske [Asmussen 1997; Matt. 13,3-9; Stonor 1996, bilag 8b], og netop her har internettets muligheder for åben og dialogisk kontakt umiddelbart en force modsat traditionelle massemedier som radio og tv. Men hvis den dialogiske kontakt er den bedste måde at vinde tillid på, så står dette i påfaldende kontrast til det forhold, at

---

²⁷ Et dansk eksempel på denne frygt er Skovmose 1996.

forholdsvis flere hjemmesideindehavere end chattere og foradeltagere var interesserede i at fortælle om deres tro.

I missionsøjemed er det interessant at opnå kontakt til mennesker, der befinder sig i kritiske situationer i deres liv. For sådanne mennesker kan fx tilbudet om forbøn være en støtte [Larsen 2001, 11, 14]. Mennesker kan også hjælpes gennem elektronisk sjælesorg, som kapitel 7 var ind på. Anonym e-mailkommunikation kan være en velkommen mulighed for ensomme og mennesker med uoverskuelige problemer til at opnå kontakt med et andet menneske, der giver sig tid til at lytte. Det i sig selv kan styrke selvværdet og gøre byrden lettere at bære. På den måde er sjælesørgeri en vigtig social foranstaltning. I missionsøjemed kan tilbudet om samtaler over nettet være en måde at nå mennesker på et tidspunkt i deres liv, hvor forkyndelsen har mulighed for at slå rod, da netop religiøs omvendelse kan være en måde at håndtere svære problemer på [McGuire 1992, 76-77].

Religiøs forandring via nettet

Behandlingen af en række forskellige facetter ved netmission heriblandt dens effekt leder herefter til at sætte fokus på, hvilken religiøs betydning internettet kan have for både kristne og ikke-kristne netbrugere. Jeg er særligt interesseret i, om brugen af internettet har haft indflydelse på brugernes religiøse tro og praksis og i forlængelse heraf, om internettet har forandrende potentiale i religiøs henseende.

Religiøs forandring blandt respondenterne

Relativt få respondenter har positivt besvaret de spørgsmål i spørgeskemaet, som direkte angår religiøs forandring i forbindelse med deres brug af internettet i kristent regi [S22, underspørgsmål 2, 5 og 6]. Disse udgør tilsammen under 20 % af respondenterne, mens næsten 40 % af respondenterne svarer, at de ikke har oplevet noget nyt i religiøs sammenhæng via internettet [S22, underspørgsmål 7]. Hver tiende har fundet nye måder at praktisere deres tro på, eksempelvis i forbindelse med mission i ikke-kristne chatrum, en virtuel kunstudstilling af kristne værker og via netkontakt til andre kristne [S22, R54, R66, R79, R119]. Syv procent har haft religiøse oplevelser, som de ellers ikke ville have opsøgt, mens kun 6 % af respondenterne mener, at deres tro har forandret sig ved brugen af internettet [S22]. Kommentarerne er ikke særlig

præcise, hvad angår forandringernes indhold, men det viser sig, at der tale om forandringer i både positiv og negativ retning. Eksempelvis førte en kvindes oplevelser på internettet til, at hun ”.. *har fornyet min opfattelse af Gud og af bøn*” [bilag 5c, R83], og for en anden kvinde, at hun ”... *har fundet meget opbyggeligt stof, som har haft betydning for min tro i det daglige*” [S22, R72], hvorimod en tredje kvinde har oplevet, at ”*min tro er blevet væsentligt mindre*” [S22, R142]. En respondent skriver: ”*Nu forandrer troen sig jo gerne hele livet igennem, men mit møde med andre kristne på nettet har bestemt ført forandringer med sig* [R86]”. For denne kvinde har det at supplere kristne off-line-kontakter med kristne on-line-kontakter således haft betydning for hendes kristne livssyn. Ovenstående eksempler drejer sig ikke om voldsomme forandringer, og de er ikke engang nødvendigvis religiøse, men citaterne er dog udtryk for, at internettet har en vis indflydelse på brugernes åndelige liv.

Internettet: redskab eller religiøs oplevelse?

I de foregående kapitler om netritualer og netfællesskaber fremkom der en klar kvalitativ skelnen mellem kristnes samvær on-line og off-line. Denne skelnen viser sig også i forbindelse med internetevangelisering, da nogle respondenter betragter internettet som et praktisk værktøj og et formidlingsredskab, der næppe har den store religiøse betydning [S25, R61; S22, også R96, R163, R218, R229]. En respondent udtrykker dette forhold således: ”*Internettet er et formidlingsredskab - men reel kommunikation er mellem mennesker. Man kan ikke e-maile en religiøs oplevelse*” [S22, R96], mens en kvinde kommenterer, at ”*Internettet ændrer ikke min tro eller giver den næring, det gør samværet med andre kristne*” [S22, R229]. Her skelnes således mellem, hvad fysisk nærvær og elektronisk kommunikation kan bruges til. Et yderligere eksempel på, at internettet ikke forbindes med religiøse oplevelser er denne kommentar: ”*Jeg bruger internettet til at finde information og det kan da godt være, at der har været et par gange, hvor Gud har "ført musen", men der har ikke været nogle religiøse oplevelser*” [S22, R196]. Kommentarerne herover udtrykker den holdning, at internettet ikke kan eller må erstatte menighedslivet med den interpersonelle kommunikation mellem mennesker. Men som Fjeldstad, der har undersøgt kristne netkirker, pointerer, så er det ikke nødvendigvis et enten-eller. ”*Internett er på samme tid et "upersonligt massemedium" for den som bare surfer forbi, og samtidig er nært,*

personligt medium – om man tar seg litt tid og innleder kontakt” [Fjeldstad 1999a, 3], som også kapitel 7 var inde på.

At brugen af internettet ikke har ført store religiøse åbenbaringer med sig, betyder ikke, at erfaringerne i cyberspace er uden værdi. Det er mit indtryk, at denne respondents formulering, er dækkende for en stor gruppe af respondenterne. Hun skriver om sine erfaringer, der særligt angår chat, at ”... jeg har haft et par oplevelser, men i det store og hele har det ikke rigtig ”rykket” noget... dog sat tanker i gang” [S22, R49].

Eksempler på netomvendelser

Som jeg var inde på i afsnittet om forkyndelse, så har internettet et interessant potentiale i missionsøjemed for kristne. Jeg satte mig for at undersøge, om der findes eksempler på, at dette potentiale har udmøntet sig i, at mennesker har konverteret til den kristne tro gennem deres engagement i internettet. Jeg ledte efter vidnesbyrd og omvendelsesberetninger i dansk sammenhæng, men fandt trods henvendelser til brugere [bilag 5d, R86; bilag 7b, bilag 6a, von Smith], kun ét eksempel. Eksemplet drejer sig om en kvinde, der via nettet fandt en vej tilbage til Jesus. Hun havde ikke modet til at til møde op i en kirkelige sammenhæng off-line, men hun fandt, at nettet var en ”... oplagt mulighed for at ”tale” med andre kristne og på den måde få svar på de spørgsmål der kommer og fik mig til at opgive Jesus” [bilag 7b, Irene]. For denne kvinde var kontakten med kristne på internettets præmisser med til at lede hende tilbage til kristendommen.

Jeg søgte endvidere efter eksempler på internetomvendelser på de store amerikanske kristne WWW-sites og fandt enkelte eksempler, hvoraf nogle ved nærmere eftersyn viste sig at omhandle det samme tilfælde. Det drejede sig om en kvindelige vicedyrker, der blev kristen efter deltagelse i kristne netfora og særligt udveksling af e-mails med en kristen forretningsmand gennem 3-4 år [Carega 1996²⁸; Donnelly 1999, 11]. Et andet eksempel er en homoseksuel kvinde, der genfandt troen via kontakt til

---

²⁸ www.charismamag.com/stories/cu197102.htm

kristne chattere [Carega 1996²⁹]. På yderligere en hjemmeside, som ikke eksisterer mere, kunne man læse om en ung mand, der fik kontakt med en kristen kvinde via internettet. De mødtes, han blev omvendt og de blev gift [bilag 8a]. Desuden afslører Fjeldstad, at næsten halvdelen af de få netkirker, som han henvendte sig til, ”... *positively affirmed that their ministry had contributed in leading one or more persons to Christ*” [Fjeldstad 1997b]. Der er meget, som er ufortalt i denne fremstilling af omvendelserne, og det er ikke sikkert, at internettet har spillet den mest afgørende rolle i disse religiøse transformationer, men under alle omstændigheder viser eksemplerne, at kommunikation via internettet kan gøre en forskel i forbindelse med religiøse omvendelser.

Blandt alle kommentarerne til mit spørgeskema var der særligt én, som vakte min interesse, da aktiviteten på internettet for alvor har spillet en rolle i hans liv. I kommentaren skrev den 21-årige mand: ”*Jeg blev i sin tid ”omvendt” via nettet, men faldt senere fra*” [S22, R136]. Hans historie kan kaste lys over temaet religiøs forandring via internettet. Den dengang 15-årige fyr, som jeg vil kalde ”Søren”³⁰, kommer ikke fra et kristent eller religiøst hjem, men stiftede først bekendtskab med den kristne tro, da han begyndte at chatte på nettet. Her fik han kontakt med amerikanske fundamentalistiske kristne og blev ”*fascineret af deres imødekommenhed og venlighed*”. Særligt venskabet med en amerikansk kvinde og hendes familie opbygget gennem intens e-mailkontakt gav Søren lyst til at vide mere. Det, hun fortalte om kristendommen, og det fællesskab de havde sammen, tiltrak ham. En dag modtog han fra kvinden en kristen musik-CD, som rørte ham så dybt, at det blev anstødsstenen til en ”*conversion experience*”, *hvorefter jeg regnede mig for kristen*”. ”Søren” havde ”... *længe ønsket at blive kristen, men syntes, at der skulle et tegn til*”, så omvendelsen ville måske have fundet sted alligevel, før eller siden, men det var kommunikationen over nettet med en amerikansk husmor, der gjorde udslaget i dette tilfælde.

---

²⁹ www.charismamag.com/stories/cu197102.htm

³⁰ Afsnittet bygger udover R136s spørgeskemabesvarelser og bilag 5e på fortroligt materiale, da ”Søren” ønsker at være anonym. Censor og vejleder er bekendt med dette materiale.

Internettet spillede også en rolle i Sørensen senere frafald. Indtil hans omvendelsesoplevelse var al Sørensen kontakt med kristne foregået via nettet. I sin søgen efter et nært fællesskab tog han kontakt til det lokale kirkemiljø og begyndte at komme der. Han vedblev at være meget aktiv i chat og forskellige ”*debatfora om kristendom, livssyn og religion generelt*”. Dette indebar en stor grad af ””*apologetik*”” over for areligiøse. ”*Samtidig, og måske pga. dette, blev jeg dog i stigende grad klar over, at jeg ikke var enig med den form for kristendom, der blev praktiseret i Indre Mission, og som jeg på en vis stod som proponent for*”. Han mener selv, at trosforsvaret på nettet kan have været en medvirkende årsag til, at han efterhånden følte sig fremmedgjort fra det kristne fællesskab, som han så brød med, selv om det var smertefuldt. Andre store omvæltninger i hans liv kan dog også have spillet ind i dette *disengagement*-forløb med tvivl [McGuire 1992, 87].

Fra en religionssociologisk betragtning er omvendelse en proces, der kræver en kraftig påvirkning af individets mest centrale holdninger samt medfører en gennemgribende ændring af den enkeltes selvopfattelse og *meaning system*, som det kræver insisterende, vedvarende og personlig kontakt for at flytte [McGuire 1992 53, 71, 74-75, 78-79]. Mange faktorer i Sørensen baggrund og livssituation har spillet ind i hans omvendelse, men under alle omstændigheder er hans historie fra det ”virkelige” liv et eksempel på, at engagement i cyberspace, de kontakter, der skabes der og samværet med andre mennesker, under de rette betingelser, *kan* få religiøs betydning for netbrugere.

Respondenternes religiøse netoplevelser

I kapitel 4 forfulgte jeg med Zaleski den tanke, at den lettere adgang til religiøs information via internettet kunne betyde, at flere mennesker blev påvirket af religion, og måske oplever religiøs forandring i en eller anden form [Zaleski 1997, 4]. Jeg kan nu på baggrund af det anvendte materiale om religion i cyberspace afrunde dette spørgsmål, om end ikke give noget endeligt svar på det.

Zaleski har studeret "*transforming moments*" og har interviewet mange mennesker om deres oplevelser. ”*Many people I met in cyberspace spoke of moments of grace, but to my astonishment not a single person mentioned experiencing a transforming moment*

while online” [Zaleski 1997, 6]. Om dette forekommer overraskende eller ej, afhænger bl.a. af ens opfattelse af mediet. Zaleskis erfaring passer dog nogenlunde til, hvad jeg har erfaret i studiet af brugere af internettet i kristent regi. For de fleste forbindes internettet ikke med religiøse oplevelser, for nogle har brugen af internettet haft en smule betydning for deres tro, mens internettet kun for ganske få har haft en skelsættende betydning i deres liv. For flertallet gælder det derimod, at internettet (endnu) ikke har forandret andet end måden, de fx indhenter religiøse informationer og slår op i Bibelen på, eller at menighedens telefoniske kommunikation delvist er blevet erstattet af e-mail. Men som en aktiv netbruger skriver om omvendelser via internettet, så kan det være, at ”... *det er et spørgsmål om tid, Internettet er stadig forholdsvis nyt*” [bilag 7b, Jezper]. Det er således muligt, at flere som Søren vil opleve en internetomvendelse.

Netmission som autokommunikation

De to foregående afsnit påpegede, at effekten af netmission er begrænset, og at religiøse omvendelser kun i enkelte tilfælde decideret sker via internettet. På trods af dette missioneres der fortsat på internettet, hvilket rejser spørgsmålet, om kristen netmission tjener andre formål.

Fra et eksternt rettet perspektiv er formålet med kristnes forkyndelse via nettet at forsøge at flytte ikke-kristne mennesker i retning af den kristne tro, men andre udlægninger af, hvilke funktioner kristen netmission kan tjene, er samtidig mulige, fx hvis der anlægges et internt perspektiv på den tilsigtede udadvendte kommunikation. En midaldrende kvinde, der har en del erfaringer på nettet, skriver, at ”... *kristne hjemmesider, chatrooms o.lign., kan nemt blive et nyt "Udfordringen". Altså information til de i forvejen indforståede. Det er der jo ikke noget nyt eller epokegørende ved - ud over telefonregningen*” [S25, R54]. Denne respondent gør opmærksom på, at forkyndelsen ikke nødvendigvis når ud over de kristnes egne rækker, og dermed ikke tjener sit missionsformål. Netmission kan således betragtes som autokommunikation, dvs. selv-rettet kommunikation, der betegner det fænomen, at en organisations eksterne kommunikation kan vende tilbage til afsenderen transformeret til et nyt budskab [Christensen 1993, 160-165]. I det følgende belyses

den interne betydning af de kristnes netforkyndelse ved at applikere de eksternt rettede budskabers potentielle selv-referentielle egenskaber i forhold til de kristne selv.

Autokommunikation er, som alle andre former for kommunikation, behæftet med usikkerhed, hvad angår spørgsmålet om hvorledes og i hvor høj grad, en kommunikationshandling egentlig har den tilsigtede effekt, da kommunikation, såvel som religiøsitet, er vanskelig at måle. Denne usikkerhed ændrer dog ikke ved, at netforkyndelse *har* betydning for kristne netbrugere, som jeg tidligere har været inde på.

I dette afsnit vil jeg, så langt som det er muligt og meningsfyldt, overføre autokommunikationsbegrebet fra marketing, som er dets egentlige kontekst, til mission på nettet. Der er to lighedspunkter, som primært gør dette muligt. Det ene er, at kristne menigheder, kirker og organisationer i lighed med andre organisationer, har fælles mål som søges opfyldt af organisationens medlemmer. Herved indgår mennesker i et fællesskab eller en kultur, som er med til at skabe mening og sammenhæng i deres virkelighed [Christensen 1993, 3]. Den fælles kultur eller virkelighedsforståelse er i dette tilfælde det kristne livssyn og troen på, at netforkyndelsen har den ønskede effekt, som beskrevet i det afsnittet om teknologibegejstring. Endvidere har de kristne organisationer på samme vis som kommercielle virksomheder et produkt eller et budskab, der skal kommunikeres eksternt, hvilket er det andet fællestræk. Her kan der dog ikke trækkes en total parallel mellem de to kontekster, idet de kristne organisationer i modsætning til de markedsorienterede virksomheder ikke er afhængige af, at budskabet kan afsættes på et kommercielt marked. Overførslen af autokommunikationsbegrebet til en kristen kontekst medfører en parallelisering mellem virksomheders reklamer/PR og kristen netmission, hvilket ligger op til at betragte kristen forkyndelse som reklame eller en salgsvare. Sammenligningen kan umiddelbart forekomme grotesk, men da formålet med begge former for ekstern kommunikation er at gøre en målgruppe opmærksom på virksomheden/trossamfundet og dens produkt eller (forkyndende) budskab [Christensen 1993, 160], er sammenligningen dog oplagt.

Den grundlæggende idé bag autokommunikationsbegrebet er at vise, at når en person eller en organisation kommunikerer et budskab eksternt, så foregår der *samtidigt*, bevidst eller ubevidst, en uafhængig intern kommunikation [Lotman 1977, 99]. Selv om mange kristne først og fremmest anvender internettet til at informere om, synliggøre eller forkynde den kristne tro i forhold til en ekstern målgruppe, er det tænkeligt at denne kommunikations primære modtagere faktisk er de kristne selv. Dette skyldes, at det kristne budskab sandsynligvis primært har betydning og relevans for mennesker, som i forvejen er kristne og derfor er interesseret i dens perspektiver. Denne formodning styrkes af, at internettet er et medie, der i høj grad fungerer på brugernes præmisser, idet den enkelte bruger selv kan sammensætte og producere sin egen oplevelses form og indhold [J. F. Jensen 1998, 41], som kapitel 4 pointerede. Det øger sandsynligheden for, at brugerne søger oplevelser, der vil bekræfte deres eksisterende livssyn fremfor at forandre det. Til illustration kan fx fremhæves det forhold, at der blandt mine respondenter hersker stor interesse for at kommunikere med ligesindede, som tidligere kapitler har vist. Således er det muligt, at de evangeliserende tiltags primære funktion ikke er at virke omvendende eller horisontudvidende for ikke-kristne eller den almene kultur, men snarere udtrykker og bekræfter den eksisterende religiøse tro for kristne.

Et empirisk eksempel på autokommunikation i kristent regi er dette slogan fra en amerikansk webkirke: *"Where everyone is welcome and lives are changed!"*³¹. Sloganet er en ekstern reklame indeholdende et budskab til søgende mennesker om, at kirken er til for alle. Samtidig rummer sloganet et åbenlyst internt budskab til kirkens medarbejdere om, at de er en del af noget særligt og med til at gøre en forskel. [Calvary Church 2001]. Et yderligere eksempel på hvordan autokommunikation kan fungere er brugen af identifikationsretorik og fællesskabssymboler i netsamtaler og på hjemmesider, hvor eksempelvis [se Christensen 1993, 166] reference til et fælles grundlag, brugen af "vi" og henvisning til det kristne fællesskab eller andre forenende symboler som korset eller ritualer som nadveren er med til at styrke det kristne tilhørsforhold. I forlængelse heraf bruges også identifikation gennem antitese, som i

---

³¹ Andre eksempler på ekstern kommunikation med autokommunikative dimensioner er organisationers årsberetninger, *public relations*, *image* kampagner, autobiografier, arkitektur og kunstsamlinger [Christensen 1993, 170-172].

den kristne verdensopfattelse repræsenteres af Satan og hans lære, der står i modsætning til det kristne fællesskab og dets værdier.

Virkningen af identifikationsretorikken er dobbelt, da de kristne forkyndere profilerer sig selv både internt og overfor omverdenen. Internt kan brugen af retorikken på internettet autokommunikativt bidrage til, at kristne får opbygget og styrket en følelse af stolthed ved at være del af det kristne samfund [McGuire 1992, 36-37]. Herved kan retorikken være med til at bekræfte og forstærke den kristne identitet og enhed samt styrke den opfattelse, at det kristne fællesskab er distinkt og attraktivt. Tydeliggørelsen af det kristne samfunds bestanddele via forkyndende udsagn kan på denne vis have en tilbagevirkende effekt på den interne kultur. Eksternt kan kristne gennem kommunikationen af et attraktivt og idealt *image* signalere hvem de er og måske tiltrække nye trosfæller. Det initiale eksterne budskab kan således komme til at præge det interne perspektiv, så det kristne samfund på denne selv-refererende måde får den udadrettede kommunikation til at omhandle egne værdier, identitet og kultur. Der er dermed mulighed for at nye tolkninger kan opstå i det interne perspektiv [Christensen 1993, 162-165].

Pointen med at inddrage autokommunikationsperspektivet er således, at begrebet via den selv-referentielle funktion kan anvendes til at opnå en ny forståelse for formålet med mission på internettet. Den tankegang, at en organisations eksterne kommunikation udover en ekstern effekt også har stor intern betydning, samt det, at den eksterne kommunikation er udtryk for afsenderens kultur, er rammende i forbindelse med kristen netmission. Autokommunikationsbegrebet er et velegnet teoretisk redskab til at fokusere på dobbeltheden i den pointe, at selv om mange kristne selv primært er opmærksomme på og tror på den eksterne betydning af netmission, så er det sandsynligt, at den interne betydning reelt er langt vigtigere. Sat på spidsen kan netmissionens reelle funktion således snarere være at pleje det interne trosfællesskab, samt at opretholde og bekræfte egen kultur, end at realisere evangeliserende mål i omverdenen. Netmission kan således i det interne perspektiv være et vigtigt redskab til at styrke og bevare det kristne engagement, hvilket er særligt vanskeligt i et "*modern, pluralistic, mobile, individualistic society*" [McGuire

1992, 81], hvor individet blandt mange tilbud selv vælger, hvad det tror på og hvem, det vil støtte, hvilket er særligt betegnede for moderne menneskers færden i et brugerstyret medie som internettet.

Autokommunikation afhænger af et eksternt medie, men det er ikke ensbetydende med, at omverdenen er interesseret i en afsenders eksterne kommunikation, endsige at de tager budskabet til sig. Gennem internettet og andre medier flyder i dag enorme mængder af kommunikation, så der skal meget til at gøre andre end afsenderen interesseret i et givet budskab. *Qua* den autokommunikative effekt af missionen kan kristne fortsætte internetevangelisering optimistisk, uagtet at de fleste uden for de kristne kredse sandsynligvis er ret uinteresserede i proklamationen af det glade budskab.

Kapitel 11 Det seneste kapitel i historien om nye kommunikationsnetværk

På baggrund af de foregående kapitler sammenfattes specialets hovedpointer i relation til de tråde, der i kapitel 1 blev lagt ud til belysning af emnet kristendom på internettet. Indledningsvist præsenteres en karakteristik af danske kristne brugere af internettet

Kortlægning af danske kristne brugere og deres brug af internettet i kristent regi

Respondentgruppen består overvejende af religiøst aktive kristne, for hvem religion indtager en central plads i deres liv. Udover dette fællestræk er gruppen demografisk bredt repræsenteret, hvad angår alder, uddannelse og beskæftigelse. Den yngste respondent er 13 år gammel og den ældste 68 år. Samlet set er det aldersgruppen mellem 20 og 40 år, der dominerer. Flertallet af respondenterne er mænd, og de er mere aktive og erfarne netbrugere end kvinderne, der til gengæld udviser større religiøs interesse. Dette kan på sigt være med til at udjævne forskellen mellem kønnene, hvad angår brugen af religiøse aktiviteter på internettet. Det er en veluddannet respondentgruppe, der er beskæftiget i mange forskellige erhverv. Foruden en stor andel af studerende er gruppen dog karakteriseret ved, at mange besidder IT- eller kirkerelaterede jobs.

Respondenterne er ligeledes i vidt omfang vant internetbrugere, der opfatter brugen af internettet som et hverdagsfænomen. Undersøgelsen viser, at respondenterne er involverede i en lang række forskellige kristne internetaktiviteter som hjemmesidebesøg, udveksling af e-mails samt deltagelse i netsamtaler, netritualer og netmission. En gennemgående motivation bag de kristne brugeres involvering i netaktiviteterne er i udpræget grad at møde ligesindede, idet de herved får mulighed for at få indblik i andre kristnes livserfaringer og endvidere få bekræftet deres kristne tilhørsforhold. Mange af respondenternes netaktiviteter er således præget af, at brugerne opsøger og udlever det gammelkendte i det nye medie.

Samtidig udviser respondenterne dog også interesse for og lyst til at diskutere deres tro med anderledestænkende, da dette af mange opleves som en værdifuld udfordring af deres kristne livssyn. For kristne brugere er internettets mødesteder en ny mulighed for at forkynde det kristne budskab. I specialet fremkom der kun enkelte eksempler på, at oplevelser og kontakter på internettet kan være medvirkende faktorer i religiøse forandringsprocesser. Der er dermed ikke meget, der tyder på, at forkyndende virksomhed på nettet formår at opfylde dets tilsigtede formål i form af deciderede omvendelser. Alligevel kan der være en positiv værdi i forkyndelsesaktiviteterne, idet det via autokommunikationsbegrebet påpeges, at de er med til at styrke den kristne identitet både hos den enkelte og for fællesskabet.

Respondenternes anvendelse af internettet viser, at det i høj grad opleves som et socialt medium, hvor kommunikationen foregår på brugernes præmisser. Et udbytterigt socialt møde på nettet kræver, som i den fysiske verden, at deltagerne er villige til at investere både tid og engagement i samværet. Dette er en forklaring på, at nogle respondenter oplever udbyttet af socialisering på nettet som mindre givende, mens andre danner nære relationer, der opleves som en berigende tilføjelse til deres kristne netværk off-line. Denne variation i respondenternes reaktioner ses særligt i forbindelse med vurderingen af kristne fællesskabers berettigelse på internettet.

En yderligere forklaring på respondenternes forskellige oplevelse af udbyttet af sociale netmøder er den målestok, der ligger til grund for vurderingen af udbyttet. For langt størstedelen af respondenterne vil samvær på nettet aldrig kunne måle sig med oplevelsen af kristent fællesskab i en fysisk kontekst, idet de oplever at ægte kristent samvær *er* fysisk samvær. Anvendelsen af den fysiske verden som målestok for kvaliteten af netsamværet resulterer således i, at dette samvær opleves som mangelfuldt. Dette kommer i høj grad til udtryk i forbindelse med de kristne sakramentale ritualer, idet respondenterne føler, at det essentielle for kristent fællesskab og tro vil gå tabt ved afholdelsen af ritualer på nettet. Der er dog indikationer på, at dette vil ændre sig fremover. Enkelte unge brugere undlader således at anvende den fysiske verden som målestok og vurderer i stedet kvaliteten af

internetoplevelser på mediets egne præmisser. Hverken for de mange eller de få kan internettet på nuværende tidspunktet dog erstatte den fysiske verdens kristne samvær men højst fungere som et supplement til dette.

Det er dog tænkeligt, at denne kvalitative skelnen mellem de to ”verdens” socialiseringsformer vil udjævnes med tiden. I undersøgelsen er der løbende blevet sat fokus på de helt unge kristne netbrugere som følge af, at de netop er repræsentanter for den fremtidige generation af brugere af internettet i kristent regi. I den forbindelse blev der tegnet et billede af de unge som værende relativt erfarne netbrugere og en gruppe, der er mere positivt indstillet overfor fx netritualer og netfællesskaber end de ældre respondenter.

Et andet forhold, der også peger i retning af en holdningsændring, er *virtual reality*-teknikken, som er i rivende udvikling i disse år. Fremtidsforskere og computerudviklere fra Massachusetts Institute of Technology mener, at internettet indenfor få år vil have en helt anden karakter end i dag [Stendevad 2001, 100-106]. Snart vil vi måske alle hele tiden være ”på nettet” via små, inkorporerede computere i hud, tøj eller briller. Internettet vil ikke være noget mennesket logger sig på, men en permanent og fuldt integreret del af livet i 3D. Mine indledende spørgsmål om forholdet mellem internettet og ”virkeligheden” vil da ikke blot virke lidt kunstige som i dag. Derimod vil denne skelnen være umulig at opretholde, hvis det kommer så vidt, at ”*Virkelighedstro visuelle, auditive og taktile miljøer vil gøre folk i stand til at foretage sig hvad som helst med stort set hvem som helst, uanset hvor de befinder sig*” [Stendevad 2001, 104]. Kommer disse forudsigelser til at holde stik, så vil dette speciales pointer være overhalet indenom, idet eksempelvis deltagelse i religiøse ritualer og kommunikation om religion vil kunne finde sted i en virkelighedstro ”virtuel virkelighed” og i selskab med kunstige, automatiserede personligheder som trosfæller i selvskabte verdener, der helt er tilpasset den enkeltes præferencer. Det bliver således muligt for det enkelte individ at kreere og udleve sin helt personlige religion.

Ad nye veje – erkendelser og erfaringer

Som det fremgår af specialets første kapitler, har det været min ambition og motivation at bidrage med ny information til et nyt forskningsområde. Det har været en spændende og berigende opgave selvstændigt at begive sig ad nye veje ind i en ny verden og et nyt forskningsområde, hvor der ikke har været en lang akademisk tradition at støtte sig til. Specialet og udførelsen af spørgeskemaundersøgelsen har således været præget af, at religion på nettet var nyt for mig, såvel som for de fleste andre. Dette var årsagen til, at jeg valgte at betragte undersøgelsen som en forundersøgelse, der har sigtet bredt og tilstræbt at skabe et overblik over brugen af internettet i kristent regi. Dette formål er opfyldt med specialet, og jeg har besvaret og belyst mange af de spørgsmål, som blev stillet i kapitel 1, herunder hovedformålet at kortlægge strukturer i brugen af internettet i kristent regi samt at tegne en profil af de danske kristne brugere af internettet.

Processen har desuden gjort mig en masse erfaringer og erkendelser rigere, bl.a. hvad angår udformning, bearbejdelse og analyse af spørgeskemaet på internettet, ligesom jeg har gjort mig nogle grundlæggende erfaringer i at designe og udføre en empirisk religionssociologisk undersøgelse fra idé til formidling. Set i bakspejlet er der således elementer, som jeg ville have grebet anderledes an, spørgsmål jeg ikke fik stillet, områder, der kunne have været belyst bedre mv. Men alt i alt lykkedes det at skabe et materiale, der giver et stort indsigt i kristne netbrugeres univers. Studiet af religion på nettet har således ikke blot været et studie af religiøse mennesker og fænomener online. Studiet af cyberreligiositet har samtidig været en vigtig indfaldsvinkel til yderligere indsigt i nutidens religiøse former og forandringer. Dog viser det sig jo, at selvom mange af mine initiale overvejelser og spørgsmål er blevet besvaret, så er et væld af nye spørgsmål skabt, der efterlades uafklaret.

Dette religionssociologiske studie kan danne grundlag for mere dybdegående studier af eksempelvis udvalgte kristne grupper af brugere af internettet, eller der kan tages udgangspunkt i enkelte af de netaktiviteter, som brugerne indgår i. For eksempel er belysningen af religiøse forandringer et spændende og centralt religionsvidenskabeligt aspekt, som fortjener at blive forfulgt nærmere. Metodisk har de uddybende

interviews med udvalgte respondenter i høj grad været erkendelsesmæssigt givende for forståelsen af kristne brugere af internettet. Til videre forskning i internettets nye socialiseringsformer vil etnografisk tilrettelagte undersøgelser og dybdeinterviews med brugerne således være velegnede til at nå dybere ind i kristne netbrugeres univers.

Fra undren til erkendelse

I det indledende kapitel undrede jeg mig over, hvordan internettets kommunikationsunivers kunne forstås på egne præmisser og i forhold til det, som jeg betegnede som den ”virkelige” verden. Mine egne samt respondenternes erfaringer på nettet har vist, at det er et kunstigt skel at sætte op, da netaktiviteterne integreres i forlængelse af det fysiske livs allerede eksisterende interesser og gøremål. Ved brugen af det nye medie afdramatiseres og nuanceres opfattelsen af mediets muligheder gennem erfaringen efterhånden som fortroligheden med mediet vokser. Spørgsmålet er ikke, om oplevelserne på internettet er virkelige, da disse erfaringer indgår på linie med andre af livets oplevelser. Det, som erfares, er virkeligt uafhængigt om det formidles elektronisk eller i den fysiske verden. Jo mere indsigt jeg har fået i internettet virtuelle verden, des mere ser jeg, at den ligner ”virkeligheden”. Det, der adskiller cyberspace fra *real life*, er nye socialiseringsformer, altså udtryksformen, for netmødernes indhold er der sådan set ikke noget nyt i.

Hermed har den gamle historie om, hvad der sker, når mennesker mødes og udveksler tanker og ideer har nu fået tilføjet et nyt kapitel.

Bibliografi

Bibliografien er delt op i to hovedområder: eksternt hentet materiale og personlig kommunikation. I bibliografien er følgende symboler anvendt:

 Materiale hentet på internettet

 Bøger og artikler

 E-mails

 Telefoninterviews

 Personlige interviews

 Radioudsendelse

 Internetfora

Eksternt hentet materiale

 Aabo, Birgitte (2000, 29. oktober): *Klik på kirken*. Politiken, 5. sektion, s. 1.

 Alrød, Helle & Marianne **Kristiansen** (1988): *Kan du se hvad jeg sagde? - mennesker ansigt til ansigt* (3. oplag). Aalborg, Holistic Bogforlag.

 Andersen, Ib (Red.) (1990): *Valg af organisationssociologiske metoder – et kombinationsperspektiv*. København, Samfundslitteratur.

 Andersen, Peter (1996): *Spørgeskema vedrørende lærerstuderendes holdninger til religiøs tro og praksis*. Københavns Universitet.

 Asmussen, Asbjørn (1997): *Bør man tænke i målgrupper?*. Indlæg fra NFCs forsamlingshus, Giraffen. Lokaliseret d. 26. november, 1999 på <http://www.giraffen.dk/nfc/maalgruppe-disk.html> [Se bilag 8c]

 Asmussen, Asbjørn (1996): *Web kontra personlig kontakt. Diskussion om web er velegnet til evangelisering*. Giraffen. Lokaliseret d. 26. november, 1999 på <http://giraffen.dk/nfc/web-person.html> [Se bilag 8b]

 Asmussen, Asbjørn, Rasmus B. **Houler** & Lise **Lotz** (2000): *Nettet strammes – om samfund, individ og kirke. En beskrivelse, analyse og vurdering af internettet, dets rolle i samfundet og i det enkelte menneskes liv med særligt henblik på kirkens stillingtagen til og brug af internettet*. Lokaliseret d. 7. juni, 2001 på <http://home0.inet.tele.dk/asas/ri/>

 Barna (2001): *More Americans are Seeking Net-Based Faith Experiences*. Barna Research Online. Lokaliseret d. 12. juni, 2001 på <http://www.barna.org/cgi-bin/PagePressRelease.asp?PressReleaseID=90&Reference=F>

 Barna (1998): *The Cyberchurch is Coming*. Barna Research Online. Lokaliseret marts 2001 på <http://www.barna.org/cgi-bin/PagePressRelease.asp?PressReleaseID=9&Reference=D>

- 📖 **Bechmann**, Carsten (1999): *Testimonies*. Eysenbach Internet. Lokaliseret d. 26. november, 1999 på <http://www.yi.com/home/BechmannCarsten/surf/testimony.html> [Se bilag 8a]
- 📖 **Bedell**, Ken (2000): *Dispatches from the Electronic Frontier: Explorations of Mainline Protestant uses of the Internet*. I: Jeffrey K. **Hadden** & Douglas E.
- 📖 **Calvary Church** (2001): *Where everyone is welcome and lives are changed*. Lokaliseret d. 27. september, 2001.
- 📖 **Cowan** (Red.): *Religion on the Internet: Research Prospects and Promises*. Religion and the Social Order, Vol. 8. New York, JAI.
- 📖 **Bibelen**. *Den hellige Skriffs kanoniske Bøger* (1993). København, Det Danske Bibelselskab.
- 📖 **Bjerg**, Svend (1983): Opslagene "Dåb" s. 80, "Nadver" s. 281, "Sakramenter" s. 355-356 I: Finn **Stefánsson** et al (Red.) (1983): *Religion/Livsanskuelse* (2. udgave). København, Nyt Nordisk Forlag.
- 📖 **Careaga**, Andrew (1999): *Christian Teens Online. How the Internet Affects the Faith and Relationships of Christian Teenagers*. E-vangelism.com. Lokaliseret d. 7. juni, 2001 på <http://www.e-vangelism.com/teens.htm>
- 📖 **Careaga**, Andrew (1996): *Get Ready for E-vangelism*. Charisma & Christian Life. Lokaliseret d. 26. november 1999 på <http://www.charismamag.com/stories/cu197102.htm>
- 📖 **Christensen**, Jens (1997): *Internettets historie*. I: Jens F. **Jensen** (red.): *MedieKultur* 27. 1997, nummer 27, s. 6-17.
- 📖 **Christensen**, Lars Thøger (1993): *Marketing som organisering og kommunikation. En kulturteoretisk analyse af markedskommunikationens organisering og betydning i den marketing-orienterede virksomhed*. Odense, Økonomisk Institut, Odense Universitets Trykkeri.
- 📖 **Danmarks Statistik** (2001): *Familiernes brug af internet 1. kv. 2001*. Lokaliseret i juni, 2001 på <http://www.dst.dk/dst/10>
- 📖 **Dawson**, Lorne (2001): *Cyberspace and Religious Life: Conceptualizing the Concerns and Consequences*. Paper præsenteret ved 2001 International Conference of CESNUR (Centre for Studies on New Religions). Organiseret af INFORM, UK på London School of Economics, April 20, 2001. Lokaliseret d. 9. maj, 2001 på <http://religiousmovements.lib.virginia.edu/cesnur/dawson.html>
- 📖 **Dawson**, Lorne L. & Jenna **Hennebry** (1999): *New Religions and the Internet: Recruiting in a New Public Space*. Journal of Contemporary Religion, Vol. 14, Nr. 1.
- 📖 **Donnelly**, Matt (1999): *E-vangelism. The Gospel goes Global on the World Wide Web*. Christianity Online, November/December 1999, Vol. 1, Nr. 2, s. 10-16.
- 📖 **Drotner**, Kirsten, Klaus B. **Jensen**, Ib **Poulsen** & Kim **Schrøder** (1996): *Medier og kultur. En grundbog i medieanalyse og medieteorier* (3. oplag). København, Borgens Forlag.
- 📖 **Ess**, Charles (Red.) (1996): *Philosophical Perspectives on Computer-Mediated Communication*. Albany, State University of New York Press.
- 📖 **Fiske**, John (1990): *Introduction to Communication Studies* (2. rev. udgave). London, Routledge.
- 📖 **Fjeldstad**, Arne H. (1999a): *Kristne kirker på nett*. Lokaliseret d. 22. marts, 2001 på <http://www.geocities.com/ResearchTriangle/1541/reliv.html>

- 📖 **Fjeldstad**, Arne H. (1999b): *Skjerm bilde av religion – fiksjon eller virkelighet?*. Lokaliseret d.22. marts, 2001 på <http://geocities.com/ResearchTriangle/1541/prismet.html>
- 📖 **Fjeldstad**, Arne H. (1997a): *Communicating Christ on the Information Superhighway*. Doktordisputats til Faculty of the School of World Mission, Fuller Theological Seminary, USA. Se mere på <http://www.geocities.com/researchtriangle/1541/disintro.html>
- 📖 **Fjeldstad**, Arne H. (1997b): *A Comparison between Selected Virtual Churches and Lutheran Churches on the Net*. Lokaliseret d. 8. maj, 2001 på <http://www.geocities.com/Research/Triangle/1541/art20.html>
- 📖 **Fjeldstad**, Arne H. & Thorleif **Leifsen** (u.å.): *Hverdagskirke på nettet*. Lokaliseret d. 22. marts 2001 på <http://www.geocities.com/ResearchTriangle/1541/ungteol.html>
- 📖 **Frankfort-Nachmias**, Chava & David **Nachmias** (1992): *Research Methods in the Social Sciences*. Storbritannien, Edward Arnold.
- 📖 **Gotved**, Stine (1997): *Det virtuelle fællesskab - om en nyhedsgruppe på Internet*. I: Jens F. **Jensen** (red.): *MedieKultur 27*. 1997, nummer 27, s. 6-17.
- 📖 **Gotved**, Stine (2000): *Cybersociologi – det samme på en anden måde*. Ph.d.-afhandling til Sociologisk Institut, Københavns Universitet. Se mere på <http://akira.ruc.dk/~gotved/Stine-phd.htm>
- 📖 **Gundelach**, Peter & Ole **Riis** (1992): *Danskernes værdier*. København, Forlaget Sociologi. Se mere på <http://www.sociology.ku.dk/vaerdi/ddvhome.html>
- 📖 **Gunter**, Barrie & Rachel **Viney** (1994): *Seeing is Believing Religion and Television in the 1990's*. John Libbey & Company, London
- 📖 **Hadden**, Jeffrey K. & Douglas E. **Cowan** (2000): *The Promised Land or Electronic Chaos? Toward Understanding Religion on the Internet*. I: Jeffrey K. **Hadden** & Douglas E. **Cowan** (Red.): *Religion on the Internet: Research Prospects and Promises*. Religion and the Social Order, Vol. 8. New York, JAI.
- 📖 **Hansen**, Bent S. (1983): Opslaget "Bøn", s. 61-62 I: Finn **Stefánsson** et al (Red.) (1983): *Religion/Livsanskuelse* (2. udgave). København, Nyt Nordisk Forlag.
- 📖 von **Hirsch**, Kirsten (1997): *GUD ER DU DER INNE? Religion i modernismens tidsalder. Om Gud på Internett*. Tidsskrift for Kirke, Religion, Samfund. 1997, Hefte 1, Årg. 10.
- 📖 **Helland**, Christopher (2000): *Online-Religion/Religion-online and Virtual Communitas* s. 205-223. I: Jeffrey K. **Hadden** & Douglas E. **Cowan** (Red.): *Religion on the Internet: Research Prospects and Promises*. Religion and the Social Order, Vol. 8. New York, JAI.
- 📖 **Holm-Sørensen**, Dorthe (1999): *Sjælesorg på nettet*. Tele Danmark Magasinet, maj 1999
- 📖 **Højsgaard**, Morten Thomsen (1999): *Gud i cyberspace. En teoretisk og empirisk analyse af relationer mellem Internettet og religion med særlig henblik på dansk kristendom*. Speciale til Religionshistorie, Københavns Universitet. Dele af specialet er lokaliseret på <http://home.worldonline.dk/~hojs/research/>
- 📖 **Jensen**, Carsten R. (2000): *E-kklesia. Teoretisk og empirisk analyse af de ekklesiologiske og sociologiske perspektiver ved internetmedierede kristne fællesskaber og cyberkirker*. Speciale i teologi ved Institut for Systematisk Teologi, Københavns Universitet.

- 📖 **Jensen**, Jens F. (1999a): *Forord*. I: Jens F. **Jensen** (Red.) (1999): *Internet, WWW, Netværks-kommunik@tion. Om netmedier, netkulturer, beboede 3D virtuelle verdener og meget mere...* Aalborg, Aalborg Universitetsforlag.
- 📖 **Jensen**, Jens F. (1999b): *Roadmap til Informationsmotorvejen. Medietypologier for informationstrafikmønstre på Internet*. I: Jens F. **Jensen** (Red.) (1999): *Internet, WWW, Netværks-kommunik@tion. Om netmedier, netkulturer, beboede 3D virtuelle verdener og meget mere...* Aalborg, Aalborg Universitetsforlag.
- 📖 **Jensen**, Jens F. (1998): *Interaktivitet? Interaktivitet!* Arbejdsrapporter fra forskningsprojektet TV's æstetik, nr. 16, Århus Universitet.
- 📖 **Jensen**, Per R. (1998): *Krop i KABLERNE*. Vision, Nr. 2, Februar 1998, Viborg.
- 📖 **Johansen**, Jesper & Ole **Riis** (u.å.): *Danskernes syn på kirke og religion igennem 50 år. 1944-1944. En religionssociologisk dataoversigt*. Aarhus, Aarhus Universitet, Det Teologiske Fakultet, Arkiv for Kirkesociologi.
- 📖 **Kellner**, Mark (1996): *God on the Internet. Your Complete Guide to Enhancing your Spiritual Life via the Internet and Online Services*. USA, IDG Books Worldwide, Inc.
- 📖 **Kjær**, Birgitte R. & Michael R. **Rasmussen** (1998): *Kirkens kommunikation*. Projekt opgave i Religionsinformatik ved Aalborg Universitet.
- 📖 **Kristeligt Dagblad** (1999, 22. oktober): *Fanget i nettet*.
- 📖 **Larsen**, Elena (2000): *Wired Churches, Wired Temples: Taking Congregations and Missions into Cyberspace*. Lokaliseret marts 2001 på <http://www.pewinternet.org/report/toc.asp?Report=39>
- 📖 **Larsen**, Peter H. (1974): *Samtalens grammatik*. Roskilde Universitetscenter.
- 📖 **Laugesen**, Anders (2001, 3. september): *Netmissionær*. DR Online, P1 Online/Folk og Kirke, udsendelse kl. 13.00-14.00. AUDIO.
- 📖 **Leach**, Bernard & Dave Unsworth (2000): *Recruitment on the Web – Reading Between the Dots*. Paper præsenteret ved INFORM Seminar, d. 6. maj 2000.
- 📖 **Lotman**, Jurij M. (1977): *Two Models of Communication I*: Daniel P. **Lucid** (red.): *Soviet Semiotics. An Anthology*. London, The John Hopkins University Press.
- 📖 **Lövheim**, Mia (2000): *Ungdomar, religion och Internet*. Stockholm, Högskolan för lärare, Centrum för barn- och ungdomsvetenskap.
- 📖 **Markham**, Annette N. (1998): *Life Online: Researching Real Experience in Virtual Space*. Californien, AltaMira Press.
- 📖 **McGuire**, Meredith B. (1992): *Religion. The Social Context*. Californien, Vadsforth Publishing Company.
- 📖 **Mejlvang**, Mette (1999, 5. juli): *IT-strategi til Folkekirken*. Morgenavisen Jyllandsposten, sek. Viden om.
- 📖 **Mullins**, Phil (1996): *Sacred Texts in the Sea of Texts: The Bible in North American Electronic Culture*. I: Charles Ess (Red.) (1996): *Philosophical Perspectives on Computer-Mediated Communication*. Albany, State University of New York Press.
- 📖 **Nielsen**, Jens Christian (1983): *Opslaget "Mission"*. I: Finn **Stefánsson** et al (Red.) (1983): *Religion/Livsanskuelse* (2. udgave). København, Nyt Nordisk Forlag.
- 📖 **Nua** (23. juli, 2001): *InsightExpress: Net Population Mirrors overall Population*. Nua Internet Surveys. Lokaliseret d. 25. juli, 2001 på http://www.nua.com/surveys/index.cgi?f=VS&art_id=905357004&rel=true
- 📖 **Nørretranders**, Tor (1997): *Stedet som ikke er*. København, Aschehoug.

- 📖 **O'Leary**, Stephen D. (1996): *Cyberspace as Sacred Space: Communicating Religion on Computer Networks*. Journal of the American Academy of Religion, april 1996, s. 781-808
- 📖 **Pallesen**, Claus & Poul Bo B. **Sørensen** (2001): *Kirkelige hjemmesiders missionale potentiale* (2. rev. udgave). Projekt opgave på Religionsinformatik, Aalborg Universitet.
- 📖 **Parks**, Malcolm R. & Kory **Floyd** (1996): *Making Friends in Cyberspace*. Journal of Communication, Winter 1996, Vol. 46, No. 1.
- 📖 **Pedersen**, Ebbe Thestrup (1983): Opslaget "Forkyndelse". I: Finn **Stefánsson** et al (Red.) (1983): *Religion/Livsanskuelse* (2. udgave). København, Nyt Nordisk Forlag.
- 📖 **Pedersen**, Gunnar Bach (1998): *Elektronisk sjælesorg?*. I: Vision, Februar 1998, Nr. 2.
- 📖 **Reijkjær**, Jens Peter (2000): *Internettet og de unge*. Tidsskrift for bibelstudium, trosliv og mission, Nr. 3, s. 40-45. Dansk Luthersk Forlag, Hillerød.
- 📖 **Petterson**, Thorleif (1985): *Television eller religion? Om tittanars användning av tv-gudstjänster*. Forskningsrapport nr. 187-188. Religionssociologiska Institut, Stockholm.
- 📖 **Qvortrup**, Lars (1998): *Det hyperkomplekse samfund. 14 fortællinger om informationsamfundet*. København, Gyldendal.
- 📖 **Religionbyten**. Forskningsprojekt, Lund 1999.
- 📖 **Riis**, Ole (1996): *Metoder og teorier i religionssociologien*. Århus, Aarhus Universitetsforlag.
- 📖 **Ritzau** (2001): *Webpræster vinder frem*. Internetavisen Jyllandsposten. Lokaliseret d. 15. juni, 2001 på http://www.jp.dk/dbp/artikel/erh/printer&art_id=3369866
- 📖 **Schmidt**, Rigmor Kappel (1999) *Det flakkende blik. Internet som globalt hyperværk*. I: Jens F. **Jensen** (Red.) (1999): *Internet, WWW, Netværks-kommunik@tion. Om netmedier, netkulturer, beboede 3D virtuelle verdener og meget mere...* Aalborg, Aalborg Universitetsforlag.
- 📖 **Schultze**, Quentin J. (1996): *Internet for Christians. Everything you need to start Cruising the Net Today* (4. oplag). USA, Gospel Films Publications.
- 📖 **Schultze**, Quentin J. (1991): *Televangelism and American Culture. The Business of Popular Religion*. Michigan, Baker Book House.
- 📖 **Schultze**, Quentin J. (1990): *Defining the Electronic Church*. I: Robert **Abelman** & Stewart M. Hoover (Red.) (1990): *Religious Television: Controversies and Conclusions*. Norwood, Ablex Publishing Company.
- 📖 **Skovmose**, Kristian R. (1996): *De religiøse fiskenet er sat på Nettet*. Morgenavisen Jyllandsposten, sek. Tro & Viden, 24. november, 1996.
- 📖 **Stefánsson**, Finn & Asger **Sørensen** & Elsa **Matthison-Hansen** (red.) (1983): Opslagene "Andagt" s. 22, "Evangelisation" s. 93 og "Missionsbefalingen" s. 269. *Religion/Livsanskuelse* (2. udgave). København, Nyt Nordisk Forlag.
- 📖 **Stendevad**, Kirsten (2001): *Svirrende trends og svimlende visioner*. Samvirke, nr. 4, april 2001, 74. årgang.
- 📖 **Stonor**, Anton (2000): *300 personlige kontakter gennem www.JESUS2000.dk*. Giraffens Netnyheder, september 2000. Lokaliseret d. 26. oktober, 2000 på <http://giraffen.dk/netnyheder.a159.sthtml>

- 📄 **Stonor**, Anton (1999a): *Ny dansk debatgruppe på vej*. Giraffens Netnyheder, oktober 1999. Lokaliseret d. 19. august, 2001 på <http://giraffen.dk/netnyheder/a20.shtml>
- 📄 **Stonor**, Anton (1997): *Bør man tænke i målgrupper?*. Indlæg fra NFCs forsamlingshus, Giraffen. Lokaliseret d. 26. november, 1999 på <http://www.giraffen.dk/nfc/maalgruppe-disk.html> [Se bilag 8c]
- 📄 **Stonor**, Anton (1996): *Web kontra personlig kontakt. Diskussion om web er velegnet til evangelisering*. Giraffen. Lokaliseret d. 26. november, 1999 på <http://giraffen.dk/nfc/web-person.html> [Se bilag 8b]
- 📖 **Themsen**, Bjørn & Anne Kathrine **Spangsberg** (1999, 4. februar): *Ræk nettet en lillefinger*. Politiken, 3. sektion, s. 6.
- 📄 **Torben3** (1996): *Web kontra personlig kontakt. Diskussion om web er velegnet til evangelisering*. Giraffen. Lokaliseret d. 26. november, 1999 på <http://giraffen.dk/nfc/web-person.html> [Se bilag 8b]
- 📖 **Vagttårnets Selskab** (1997, 22. juli): *Er Internet noget for dig?*. Tema i: Vågn op!, 1997, s. 3-13.
- 📖 **Vigilius**, Manuel (2000a, 19. april): *Præsteord til spørgende sjæle*. Kristeligt Dagblad.
- 📄 **Vigilius**, Manuel (2000b, 4. april): *Kristendom hitter på nettet*. Nyhedsbrevet Masser af netnyheder. Lokaliseret d. 4. april 2000 på <http://www.religion.dk/cgi-bin/webbbs/config.pl?read=59>
- 📄 **Vigilius**, Manuel (2000c, 4. april): *Mission på internet vinder frem*. Lokaliseret d. 4. april 2000 på <http://www.religion.dk/cgi-bin/webbbs/config.pl?read=59>
- 📖 **Wilson**, Walter P. (2000): *The Internet Church*. Nashville, Word Publishing.
- 📖 **Wolf**, Christof (1998): *Going Virtual: The World Wide Web as Marketplace for Religious Organizations*. Paper præsenteret ved XIVth World Congress of Sociology, Montreal.
- 📖 **Zaleski**, Jeff (1997): *The Soul of Cyberspace. How New Technology Is Changing Our spiritual Lives* (1. udgave). San Francisco, HarperEdge.
- 📄 **Znail** (1999): *Danskernes internetvaner – brugersurvey, april 1999. Analyse af danskernes internetbrug på baggrund af 'Den anden årlige store danske internetundersøgelse'*. Lokaliseret februar 2000 på <http://www.znail.dk/survey/download99>.
- 📄 **Østerby**, Niels-Jørgen (1999): *Netmissionæren tager arbejdshandskerne på*. Giraffens Netnyheder, september 1999. Lokaliseret d. 19. august, 2001 på <http://giraffen.dk/netnyheder.a32.shtml>

Personlig kommunikation

- 📧 **Antipas** (2001, 31. august): *Re: Internetomvendelse* [Se bilag 7b]
- 📧 **Asmussen**, Asbjørn (1997, 26. november): *Bør man tænke i målgrupper?*. Indlæg fra NFCs forsamlingshus, Giraffen. Lokaliseret d. 26. november, 1999 på <http://www.giraffen.dk/nfc/maalgruppe-disk.html> [Se bilag 8c]
- 📧 **Asmussen**, Asbjørn (2001, 28. juni): *Re: Kristendom på nettet* [Se bilag 6b]
- ✉ **Asmussen**, Asbjørn (2000, 2. august): *Re: Spørgeskemaundersøgelse* [Se bilag 8a]
- ☎ **Børthy**, H.H. (2001, 6. juli): Telefoninterview med IT-chef i Diakonissestiftelsen og systemudvikler i Folkekirken IT-udvalg
- 📧 **Irene** (2001, 10. september): *Re: Internetomvendelse* [Se bilag 7b]
- 📧 **Jezper** (2001, 13. august): *Re: Internetomvendelse* [Se bilag 7b]
- 📧 **Kragen** (2001, 28. juni): *Re: Kristendom på nettet* [Se bilag 7a]
- 📧 **Kragen** (2001, 28. juni): *Re: Links* [Se bilag 7a]
- ✉ **Respondent 54** (2001, 17. september): *Re: Fw: Hjælp* [Se bilag 5a]
- ✉ **Respondent 79** (2001, 15. august): *Svar på spørgsmål* [Se bilag 5b]
- ✉ **Respondent 83** (2001, 26. august): *Spørgeskema om kristendom på nettet 1. svar del* [Se bilag 5c]
- ✉ **Respondent 83** (2001, 25. august): *Spørgeskema om kristendom på nettet* [Se bilag 5c]
- ✉ **Respondent 86** (2001, 14. august): *Re: Kristendom på nettet* [Se bilag 5d]
- ✉ **Respondent 136** (2001, 25. august): *Re: anja boe espersen* [Se bilag 5e]
- ✉ **Respondent 136** (2001, 25. juni): *Re: Vedr. spørgeskema* [Se bilag 5e]
- ✉ **Respondent 168** (2001, 11. august): *Re: Vedr. spørgeskema* [Se bilag 5f]
- 📧 von **Smith**, Betina (2001, 5. september): *Re: Internetomvendelse* [Se bilag 6a]
- 📧 **Steg**, Niels (2001, 5. september): *Re: Internetomvendelse* [Se bilag 7b]
- 🗣 **Stonor**, Anton (1999b, 2. december) Interview med Anton Stonor, medstifter og redaktør på www.giraffen.dk

Indholdsfortegnelse

KAPITEL 1 HISTORIEN OM RELIGIØS KOMMUNIKATION	1
SPECIALETS INDFALDSVINKEL OG INTERESSEOMRÅDE.....	1
SPECIALETS OPBYGNING	5
KAPITEL 2 FORSKNINGSFELTET RELIGION PÅ INTERNETTET	7
SURVEYS	7
KRISTENT PERSPEKTIV	8
DANSK FORSKNING	8
KAPITEL 3 METODISK PRÆSENTATION AF SPØRGESKEMA- UNDERSØGELSEN	11
ELEKTRONISK INDSAMLINGSMETODE OG UDFORMNING AF SPØRGSMÅL	11
ANTALLET AF BESVARELSER	13
UNDERSØGELSENS UDSIGELSESKRAFT – SELVUDVÆLGELSE, SJOV OG SERIØSITET .	14
KAPITEL 4 KORT OM INTERNETTET OG RELIGION PÅ INTER-NETTET	17
KORT OM INTERNETTET	17
<i>Internettets historie</i>	17
<i>Digitaliseret multimedie</i>	18
<i>Brugerstyret medie</i>	19
RELIGION PÅ NETTET	21
KAPITEL 5 RESPONDENTERNES PROFIL	25
SOCIOLOGISKE KATEGORIERS BETYDNING I CYBERSPACE.....	25
VANTE INTERNETBRUGERE – ET HVERDAGSFÆNOMEN	26
KØN.....	27
ALDER	29
BESKÆFTIGELSE OG UDDANNELSE.....	30
RESPONDENTERNES RELIGIØSE LIV.....	31
BRUGERPROFIL	32

KAPITEL 6 KRISTNE HJEMMESIDER OG INFORMATIONS-SØGNING .33

KRISTNE INTERNETAKTIVITETER KORT	33
KRISTEN INFORMATIONSSØGNING - LOKALT I GLOBALT	33
KRISTNE HJEMMESIDER - INDEHAVERE OG BESØGENDE	35
<i>Hjemmesideindehavernes motivation: Trosformidling</i>	35
<i>Motivationer bag besøg på kristne hjemmesider</i>	35

KAPITEL 7 NETSAMTALER I KRISTENT REGI.....39

KARAKTERISTIK AF NETSAMTALER	39
UNGE BRUGERE I FOKUS	40
OVERBLIK OVER RESPONDENTERNES NETSAMTALER	41
RELATIONER I KRISTNE NETSAMTALERUM	43
<i>Livligt leben og ukonstruktive diskussioner</i>	44
<i>Relationer og venskaber dannes over tid</i>	45
<i>Mødes både on-line og off-line</i>	46
<i>Rum til samtaler om religion - anonymitet</i>	46
<i>Kønnenes kommunikationsmønstre</i>	48
<i>Bedre fællesskab og åndeligt liv - e-mail i kristent regi</i>	49
<i>Elektronisk sjælesorg</i>	49
UDBYTTE OG INDLEVELSE	50

KAPITEL 8 KRISTNE RITUALER OG KIRKELIGE HANDLINGER PÅ INTERNETTET 53

GENEREL SKEPSIS OVERFOR NETRITUALER	53
HOLDNINGER TIL NETRITUALERNES EGNETHED	54
SÆRLIGE OMSTÆNDIGHEDER FOR NETRITUALER.....	56
BAGGRUND FOR SKEPSIS	57
FREMTIDEN FOR NETRITUALER	59

KAPITEL 9 KRISTNE NETFÆLLESSKABER.....63

MULIGHED FOR KRISTNE NETFÆLLESSKABER?.....	63
FORSKELLIGE TYPER AF KRISTNE NETFÆLLESSKABER	63
FÆLLESSKAB KRÆVER FYSISK NÆRVÆR.....	64

OVERFLADISK MEN KONTAKTSKABENDE MEDIE	66
MEDIEKONTEKSTEN IKKE ALTID AFGØRENDE FOR FÆLLESSKABET	67
VELBEVANDREDE BRUGERE.....	68
KAPITEL 10 NETMISSION OG RELIGIØS FORANDRING.....	71
NETMISSION	71
<i>Kristen forkyndelsestradition</i>	71
<i>Respondenternes netmission</i>	71
<i>Teknologibegejstring</i>	73
<i>Mission på brugernes præmisser</i>	74
<i>Strategier for netmission</i>	74
<i>Tegn på at netmission har effekt?</i>	76
<i>Internettet som døråbner</i>	77
RELIGIØS FORANDRING VIA NETTET	78
<i>Religiøs forandring blandt respondenterne</i>	78
<i>Internettet: redskab eller religiøs oplevelse?</i>	79
<i>Eksempler på netomvendelser</i>	80
<i>Respondenternes religiøse netoplevelser</i>	82
NETMISSION SOM AUTOKOMMUNIKATION.....	83
KAPITEL 11 DET SENESTE KAPITEL I HISTORIEN OM NYE	
KOMMUNIKATIONSNETVÆRK	89
KORTLÆGNING AF DANSKE KRISTNE BRUGERE OG DERES BRUG AF INTERNETTET I	
KRISTENT REGI	89
AD NYE VEJE – ERKENDELSE OG ERFARINGER.....	92
FRA UNDREN TIL ERKENDELSE.....	93
BIBLIOGRAFI.....	95
EKSTERNT HENTET MATERIALE	95
PERSONLIG KOMMUNIKATION.....	101
INDHOLDSFORTEGNELSE.....	102